

T.C.
ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZİN ADI

KENTLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ SUÇLULUK İLİŞKİSİ

TEZİN TÜRÜ

YÜKSEK LİSANS

ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİ

TEZİ HAZIRLAYAN

MAHMUT GÜRSOY

ADIYAMAN / 2013

KENTLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ SUÇLULUK İLİŞKİSİ

Mahmut GÜRSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ

Adıyaman

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2013

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ danışmanlığında, Mahmut GÜRSOY tarafından hazırlanan “Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi” başlıklı çalışma 25/07/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Özge ÖZGÜR

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ

İmza:

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Mehmet DÖNMEZ

İmza:

Doç. Dr. İbrahim Haniş TUĞLUK

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kentleşme Sürecinde Göç Suçluluk İlişkisi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

25.07/2013

Mahmut GÜRSOY

ÖZET

KENTLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ SUÇLULUK İLİŞKİSİ

Mahmut GÜRSOY

Sosyoloji Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz, 2013

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ

Kentleşme sürecinde çeşitli faktörlerin etkisiyle kırsal alanlardan kentlere göç eden farklı kültürlere sahip insanlar, kentin kendine özgü yaşam tarzına uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Kentin kültürel değerlerine ve normlarına uyum sağlayamayan, kentsel davranış kalıplarını benimsemekte zorlanan bireyler bir takım toplumsal sorunlara yaşamaktadırlar.

Göç neticesinde, ayrı kültürlerden gelen insanların aynı kentsel alanı paylaşmaya başlamasıyla, birbirinden çok farklı değer sistemleri karşı karşıya gelmekte ve kültür çatışmaları yaşanmaktadır. Kentliler, göç edenlerin yeni ortama uyum sağlamak ve kentsel bütünleşmede zorluklar yaşadıklarını vurgulayıp onları öteki olarak nitelendirmekte ve dışlamaktadırlar. Kentsel mekana has bireysellik, acımasız rekabet anlayışı, heterojenlik, samimi olmayan, geçici ve yüzeysel ilişkiler, içinde suçluluğun rahatça filiz verebileceği bir sosyal düzeni ortaya çıkarmaktadır.

Toplumun normatif yapısını oluşturan örfler, adetler, inanışlar ve hukuki düzenlemeler sosyal dengeyi sağlamak adına bireyler üzerinde bir kontrol mekanizması meydana getirmektedir. Bireyi uyuma zorlayan bu mekanizmanın yeterince etkin olmadığı durumlarda suçluluk kendine zemin bulmaktadır. Göç sonucu gerçekleşen hızlı kentleşme, kırsal alandaki dayanışmanın ve sosyal kontrolün etkisini azaltarak bireyi kendi yalnızlığı içine ve suçlu davranışa itmektedir.

Anahtar Sözcükler: Göç, Kentleşme, Kentlileşme, Suç, Suçluluk

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND DELINQUENCY IN THE PROCESS OF URBANIZATION

Mahmut GÜRSOY

Department of Sociology

Adıyaman University Graduate School of Social Studies

July, 2013

Advisor: Assistant Professor Bekir KOCADAŞ

In urbanization process, people from different cultures who move to cities from rural areas with the effect of many reasons, are trying to adapt the intrinsic city life. Individuals who can not adapt themselves to the cultural values and norms and who have difficulty in adopting the behavioral terms of the city experience some social problems.

Starting to share the same urban areas with the others from different cultures, so many value systems come face-to-face and cultural conflict is being experienced. City dwellers, emphasizing that immigrants have difficulty in accommodating the new environment and urban integration, call immigrants as "others" and exclude them. Individualism, a specification of urban areas, a cruel rivalry understanding, heterogeneity, insincere, contemporary and shallow relationships cause a social order in which guiltiness may easily blossom.

The traditions, beliefs and legal regulations forming the normative shape of the society, set a control mechanism on individuals to provide the social balance. Under circumstances where this mechanism, forcing individuals to harmony, is not active enough, crime finds a background. Rapid urbanization as a result of migration, lessens the effect of cooperation and social control of rural areas and pushes the individual to loneliness and guilty behaviour.

Key Words: Migration, Urbanization, Urbanism, Crime, Delinquency

ÖNSÖZ

Toplumsal yapıdaki değişmelerin çağımızdaki en belirgin göstergelerinden biri göç ve kentleşmedir. Kentleşme sürecinde toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda bir dizi çarpıcı değişime yol açan göç olgusu, farklı kültürel değerlere ve normlara uyumu gerekli kılmaktadır. Ancak çeşitli ümitlerle yaşadıkları yerlerden göç eden bireylerin kentsel yaşamla bütünleşme süreçleri belli koşullar altında sancılı bir hal alabilmektedir.

Eski toplum yapısından çıkıp yenisine girememek kendine özgü ekonomik ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Yoğun göçler sonucunda, ayrı kültürlerden insanların aynı kentsel mekanı paylaşmaya başlamasıyla, birbirinden farklı değer sistemleri karşı karşıya gelmekte ve kültür çatışmaları yaşanmaktadır. Bu nedenle öteki olarak nitelendirilip dışlanan göçmenler, bireyselliğin, rekabetin, geçici ve yüzeysel ilişkilerin hakim olduğu kentte, suça itilebilecekleri bir ortamla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Çalışmamız kentleşme sürecinde göç olgusunun suçlulukla ilişkisini ele almaktadır. Kentleşme sürecinde göçün yol açtığı bazı sosyal sorunların, özellikle suçluluğun toplumun yapısını ve bütünlüğünü bozan etkileri konunun önemini ortaya koymaktadır. Tez konusunun belirlenmesinden çalışmanın nihayete ermesine kadar her aşamada değerli katkılarını ve fikirlerini esirgmeden yol gösteren danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Bekir KOCADAŞ'a; özellikle ders döneminde derin bilgi birikimlerinden faydalandığım Doç. Dr. Özge ÖZGÜR, Yrd. Doç. Dr. Ferhan GÜNDÜZ ve Yrd. Doç. Dr. Murat Şakir CEYHAN'a; eşsiz manevi desteğiyle güç veren Araştırma Görevlisi Gülden AKDAĞ'a şükranlarımı sunarım.

Adıyaman – 2013

Mahmut GÜRSOY

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
GÖÇ VE KENTLEŞME.....	3
1.1. Göç Olgusu	3
1.1.1. Göç Tipleri.....	7
1.1.1.1. İlkel Göç.....	7
1.1.1.2. Zoraki ve Yönlendirilen Göç	8
1.1.1.3. Serbest Göç	8
1.1.1.4. Kitleysel Göç.....	9
1.1.2. Bazı Ölçütlere Göre Göç Türleri	9
1.1.3. Göç Teorileri.....	13
1.1.3.1. Ravenstein’in Göç Kanunları	13
1.1.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi	15
1.1.3.3. İtme-çekme Teorisi	16
1.1.3.4. Merkez Çevre Teorisi.....	18
1.1.3.5. Ağ Teorisi	19

1.1.3.6. Todaro'nun Göç Modeli.....	20
1.1.4. Göçün Nedenleri	21
1.1.4.1. İtici Güçler	22
1.1.4.2. Çekici Güçler	22
1.1.4.3. İletici Güçler.....	23
1.1.5. Göç Kararının Alınış Süreci	23
1.1.6. Göçün Sonuçları	24
1.2. Kentleşme Olgusu.....	26
1.2.1. Kent.....	26
1.2.1.1. Kentlerin Tarihsel Gelişimi.....	31
1.2.1.1.1. Sanayi Öncesi Kentler	32
1.2.1.1.2. Sanayi Kentleri	35
1.2.2. Kentleşme	37
1.2.2.1. Kentleşme Nedenleri.....	42
1.2.2.1.1. Ekonomik Nedenler.....	42
1.2.2.1.2. Teknolojik Nedenler.....	43
1.2.2.1.3. Siyasal Nedenler.....	43
1.2.2.1.4. Sosyo-psikolojik Nedenler	44
1.2.2.2. Az Gelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme	44
1.2.2.2.1. Aşırı Kentleşme.....	46
1.2.2.2.2. Anomik Kentleşme.....	47
1.2.3. Kentlileşme	48
1.3. Türkiye'de Göç ve Kentleşme	50
1.3.1. Türkiye'de İç Göçler.....	50
1.3.1.1. Türkiye'de İç Göçlerin Nedenleri	54
1.3.2. Türkiye'de Kentleşme.....	58
1.3.2.1. Türkiye'de Kentleşme Dönemleri.....	58
1.3.2.1.1. Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950).....	58
1.3.2.1.2. Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi (1950-1960)	59
1.3.2.1.3. Kentsel Gelişme Dönemi (1960-1980).....	60

1.3.2.1.4. Kentsel Dönüşüm Dönemi (1980 ve sonrası).....	61
1.3.2.2. Türkiye’de Kentleşmeyi Doğuran Nedenler	62
1.3.2.2.1. İç Etmenler	63
1.3.2.2.2. Dış Etmenler	67
1.3.2.3. Türkiye’de Kentleşmenin Temel Nitelikleri	68
1.3.2.4. Gecekondulaşma ve Tampon Kurum Olarak Gecekondu.....	69
İKİNCİ BÖLÜM.....	76
KENTLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ SUÇLULUK İLİŞKİSİ.....	76
2.1. Kentleşme Sürecinde Göç ile Ortaya Çıkan Bazı Toplumsal Sorunlar	76
2.1.1. İşsizlik.....	77
2.1.2. Yalnızlık.....	79
2.1.3. Anomi	80
2.1.4. Yabancılaşma.....	82
2.1.5. Uyum-Kentsel Bütünleşme.....	83
2.2. Suç ve Suçluluk.....	87
2.2.1. Suç Teorileri	93
2.2.1.1. Bireysel Teoriler.....	94
2.2.1.1.1. Klasik Ekol	94
2.2.1.1.2. Neo-klasik Ekol.....	95
2.2.1.1.3. Pozitif Ekol.....	95
2.2.1.1.4. Coğrafi Ekol	96
2.2.1.2. Biyolojik Teoriler.....	97
2.2.1.3. Psikolojik Teoriler.....	99
2.2.1.4. Sosyolojik Teoriler.....	100
2.2.1.4.1. Anomi Teorisi.....	100
2.2.1.4.2. Gerginlik Teorisi	101
2.2.1.4.3. Alt Kültür Teorisi	104
2.2.1.4.4. Ayırıcı Fırsatlar Teorisi	107

2.2.1.4.5. Aykırıların Birleşmesi Teorisi.....	108
2.2.1.4.6. Sosyal Öğrenme Teorisi	109
2.2.1.4.7. Damgalama Teorisi	111
2.2.1.4.8. Sosyal Kontrol Teorisi.....	113
2.2.1.4.9. Çatışma Teorisi.....	116
2.3. Suçluluğu Göç ve Kentleşme Bağlamında İzah Eden Kuramsal Yaklaşımlar ...	117
2.3.1. Chicago Okulu	117
2.3.2. Kent ve Suç: Suç Ekolojisi	120
2.3.3. Sosyal Düzensizlik Kuramı	125
2.4. Sosyolojik Açıdan Göç ve Kentleşmenin Suça Etkilerinin Analizi.....	131
SONUÇ	146
KAYNAKÇA.....	152
ÖZGEÇMİŞ	168

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1927 – 2000)	51
Tablo 2: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975 – 2000)	53
Tablo 3: Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Çok Göç Alan İller (2010 - 2011)	53
Tablo 4: Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Çok Göç Veren İller (2010 - 2011) ..	54
Tablo 5: Türkiye’de Nedenlerine Göre Göç Eden Nüfus (2000).....	57
Tablo 6: Türkiye’de Gecekondulu ve Gecekondulu Nüfus	71
Tablo 7: Türkiye’de Yıllara Göre İşsizlik Oranları (15+ yaş)	79
Tablo 8: Suçu Açıklamaya Yönelik Teorilerin Sınıflandırılması	93
Tablo 9: Merton’un Bireysel Uyum Modelleri	103

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Türkiye’de Nedenlerine Göre Göç Eden Nüfus (2000).....	57
Şekil 2: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1927-1950).....	59
Şekil 3: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1950-1960).....	60
Şekil 4: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1960-1980).....	61
Şekil 5: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1980-2000).....	62
Şekil 6: Sampson ve Groves’a Göre Suçun Nedeni.....	130

KISALTMALAR DİZİNİ

AREM : Araştırma ve Etütler Merkezi

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Modern çağda, toplumsal ussallaşmanın ve teknolojinin sistemli bir şekilde üretime uygulanmasıyla ortaya çıkan sanayileşme, o zamana kadar var olan geleneksel kent yapısını sarsarak yeni bir tür mekânsal biçimlenişin temelini atmıştır. Yeni kapitalist üretim biçiminin çağrısına uyan geniş kitleler kentlere doğru büyük göç akımları yaratmış ve böylece hız kazanan kentleşme süreci toplumsal düzeni derinden etkileyen farklı bir zihniyetin habercisi olmuştur.

Kentleşme, toplumdaki yapısal değişmelerin en dikkat çekici görünümülerinden biridir. Karmaşık, iş bölümüne dayalı ileri bir toplum düzenini simgeleyen kentlerde karşılıklı etkileşim sürecine katılanların fazlalığı bireyler arasındaki gizil farklılıkların artmasına neden olmaktadır. Kentlerde yaşayan insanların kişisel özelliklerinin, mesleklerinin, düşüncelerinin ve kültürel yaşamlarının kutuplara ayrılmış olması doğaldır. Bu nedenle kentsel alanda kurulan ilişkiler gayrişahsi, geçici ve yüzeyseldir.

Göç sonucunda, birbirinden farklı kültürlerin kentsel alanda bir araya gelmesi kültürel çatışma ihtimalinin belirmesine meydan vermektedir. Kentleşme sürecinde, kırsal alandan kente göç eden birey yeni bir yaşam tarzıyla karşılaşmaktadır. Bu kentsel yaşam tarzı, göçle gelmiş bireyin kentin kırdan farklı normlarına ve değerlerine uyum sağlamasını gerekli kılmaktadır. Kente özgü değerlere ve kurallara uyum zorluğu çeken birey, kentliler tarafından dışlanmaktadır. Bireyi uyuma zorlayan sosyal kontrol mekanizmalarının kentlerdeki etkisinin yetersiz oluşu, onun suçlu alt kültürlerle etkileşime geçmesini kolaylaştırmaktadır.

Çalışmamızın amacı, kentleşme sürecinde göçle birlikte ortaya çıkan bazı toplumsal sorunların suça etkilerini sosyolojik açıdan incelemektir. Toplumsal değişimin bir görünümü olan kentleşme sürecinde göçün yol açtığı bazı sosyal sorunların, özellikle suçluluğun toplumun yapısını ve bütünlüğünü bozan etkileri konunun önemini ortaya koymaktır. Göç ve kentleşme, toplumsal yapıya tesir eden dinamik olgular olduğundan, bu konuda yapılmış çalışmalara yenilerini ekleme ihtiyacı kendini sürekli hissettirmektedir. Yoğun göçler ve hızlı kentleşme sonucunda

ortaya çıkan toplumsal sorunların ortaya konarak çözüme yönelik adımların atılması, sosyal yapıya olumsuz etki eden suçluluğun azalmasına hizmet edecektir.

Bu çalışmada, literatür taraması yapılmış ve konu teorik düzeyde ele alınmıştır. Ayrıntılı bir biçimde yapılan veri ve kaynak taramasıyla konuya ilişkin birçok çalışmaya ulaşılmıştır. Kaynak taraması yaparken, yerli ve yabancı makalelerden, tezlerden, bildirilerden, kitaplardan, süreli yayınlardan, kamusal ve özel arşivlerdeki raporlardan yararlanılmıştır. Bu kaynakların bir kısmı üniversite kütüphanesinden ve elektronik veri tabanlarından elde edilirken, diğer kısmı satın alınmış veya bu alanda çalışma yapmış akademisyenlerden tedarik edilmiştir. Çalışmada ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan istatistiki veriler de kullanılmıştır.

Kentleşme sürecinde göç suçluluk ilişkisini ele alan çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde göç ve kentleşme olgularının kuramsal çerçevesi çizilmektedir. Bu bölümde göç türlerine, belli başlı göç teorilerine, göçün neden ve sonuçlarına, göç kararının alınış sürecine, kent olgusuna, kentleşme kavramına, kentleşmenin nedenlerine, az gelişmiş ülkelere özgü aşırı ve anomik kentleşmeye değinilmektedir. İlk bölümün sonunda Türkiye’de iç göç ve kentleşme konusu incelenmekte, ülkemizde iç göçlerin ve kentleşmenin temel nitelikleri ve tampon kurum olarak gecekondu başlıkları ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise; kentleşme sürecinde göçle ortaya çıkan bazı toplumsal sorunlar incelenmekte ve bu sorunların suçlulukla ilişkisi değerlendirilmektedir. Ayrıca suç olgusunun, genel suç teorilerinin, suçluluğu göç ve kentleşme bağlamında izah eden kuramsal yaklaşımların üzerinde durulmaktadır. İkinci bölüm, sosyolojik açıdan göç ve kentleşmenin suça etkilerinin genel bir analizi ve öneriler ile sonuçlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KENTLEŞME

1.1. Göç Olgusu

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç, genellikle bir nüfus hareketi olarak algılanmakla beraber bireysel ve toplumsal düzeyde birçok yapısal değişikliğin sebep ve sonucu olmuştur. Göç, zaman içerisinde farklı nitelikler kazansa da, her dönemde toplumsal yapıyı etkileyen dinamik bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapılarıyla doğrudan ilişkisi, göçü çok boyutlu bir olgu olarak ele almayı zorunlu kılmaktadır.

Göç olgusunun temelinde yer değiştirme eyleminin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, göçle ilgili tanımlar incelendiğinde bazı farklılıklara rağmen ortak ögenin yer değiştirme olduğu görülür. Lee (1966: 49) göçü genel olarak, kalıcı ya da yarı kalıcı yer değiştirmeler şeklinde tanımlamıştır. Kearney'e (1986: 331) göre göç, insanların bir coğrafya üzerinde yer değiştirmeleridir. Demir de (1997: 85) benzer bir yaklaşımla göçü, kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayı olarak ele almıştır. Ancak göçü, bir mekandan diğerine doğru gerçekleşen bir nüfus akımı olarak ifade eden demografik açıklamalar yetersizdir. Göç, ilk bakışta bir yer değiştirme hareketi olarak değerlendirilse de, nedenleri ve sonuçları ile birlikte bireyler ve topluluklar üzerinde geniş çaplı değişiklikler yarattığı bir gerçektir (Göktürk ve Kaygalak, 2001: 111-147). Bu nedenle göçün, belirli bir zaman boyutu içerisinde yerleşim yeri değişikliği olarak görülmesinden ziyade, toplum yapısını değiştiren ve etkileyen yönünün vurgulanması gerekmektedir (Tümtaş, 2007: 6).

Göç, coğrafi mekan değiştirme sürecinin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (Bayhan, 1997: 178). Bir toplumun ya da farklı toplumların coğrafi ve kültürel yaşam alanları arasında gerçekleşen bu nüfus hareketleri (Öner ve Kaçmazoğlu, 1997: 371), toplumsal formasyonların ekonomik, politik, kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler

sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkmakta, söz konusu yapılarda önemli dönüşümlere yol açmaktadır (Göktürk ve Kaygalak, 2001: 111-147). Göçle, içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye giren insanlar, yeni çevrelerinde değişmelere neden oldukları gibi, kendileri de değişmektedirler (Durugönül, 1997: 95). Başka bir ifadeyle, göç beraberinde mekansal bir değişim getirirken, aynı zamanda insanların sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yaşamlarında da önemli farklılıklara yol açar. Göçten sonra göç kalkış noktasında ve varılan noktada çeşitli değişimler yaşanır (Bal, 2008: 105).

Göç, ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun artmasını ya da azalmasını doğrudan etkileyen bir faktör olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında da değişmeye yol açmaktadır. Bu değişmeler göç alan ve göç veren çevrelerde birbirine zıt bir şekilde gerçekleşir. Göçe katılan kitlenin yaş ve cinsiyet gruplarına bağlı olarak, göç alan yerlerde adı geçen özellikler yönünden yığışmalar, göç veren yerlerde de azalmalar görülür. Ayrıca nüfusun kalitatif yapısında da (okur-yazarlık, eğitim, iş ve meslek bilgisi ile bunlara bağlı olarak kalifiye eleman miktarında) değişmeler söz konusu olmaktadır. Meydana gelen bu değişmeler toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik ve politik kurumlarını kısa zamanda ve göçün hacmiyle doğru orantılı olarak etkilemektedir (Akkayan, 1979: 20). Göç sonucu ortaya çıkan bu değişimler çoğu zaman göç alan bölgelerde bir sorun olarak algılanmaktadır. Yerliler göçmenlerin yeni ortama uyum sağlamakta büyük güçlük çektiklerini vurgulayarak onları aykırı bir kitle olarak görür ve gösterirler. Göç edenler geldikleri yerde “diğerleri” ya da “öteki” konumuna düşerler ve farklı derecelerde dışlanırlar. Böylece ortaya çıkan “sosyal kapanma-itme” ilişkisi genellikle çatışmanın ve hoşgörüsüzlüğün ilk aşaması olmaktadır (Bal, 2008: 105).

Genel bir yaklaşımla göç; ekonomik, siyasal, ekolojik ve bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan, kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş ya da sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir (Yalçın, 2004: 13). Seyahat ve iletişim olanaklarının gelişmesi ve istihdamda küreselleşme sürecinin etkisiyle doğdukları ve yaşadıkları coğrafyadan ayrılarak başka yerlere geçici veya sürekli olarak yerleşen insanların sayıları gün

geçtikçe artmaktadır (Arslan, 2002: 82). Kişilerin sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasi nedenlerin yanı sıra temelde daha iyi koşullarda yaşama gereksinimi ve/veya isteğiyle (Özçürümez, 2012: 167) mekandaki yaşama yerlerini değiştirmelerinin, sosyal sistem ve kişi açısından iki farklı tür işlevi vardır. Sosyal sistemde üretim, ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin ve sosyal sistemin dış ilişkilerinin değişmesine paralel olarak mekan organizasyonunda da değişme yönünde baskı doğar. Göç iş gücünü, üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağıtarak, mekan organizasyonunun yeni koşullara uyumunu sağlar. Kişi ise, içinde yaşadığı toplumda güdülerini en yüksek düzeyde gerçekleştirmek ister. Bu halde göç (a) kişilerin kullanabilecekleri fırsatların sayısını artırır, (b) kişiye mesleki ve sosyal hareketlilik sağlar (Tekeli ve Erder, 1978: 17). Yalnız şunu da belirtmek gerekir ki; bu hareketlilik göçün, kişileri yeni bir toplumsal çevreye götüren, dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir süreç olarak ele alınmasını gerekli hale getirmektedir. Kişinin belli büyüklükteki bir yerleşme ya da emek pazarı dışına göç ederek belli bir topluluktan ayrılması ve farklı bir topluluk içine girmesi yeni toplumsal ilişkiler kurmasını gerektirmekte ve bu geçiş çok sayıda uyum sorunu yaratmaktadır (Özer, 2004: 12). İş gücünün arz ve talep ilişkisi rasyonel olarak düzenlenemediği ve göç edenler çoğunlukla yer seçimini bilinçli ve gönüllü yapamadıkları için de toplumsal sorunlar patolojik düzeye ulaşmaktadır (Bal, 1997: 431). Yarattığı bir takım sorunlara rağmen göç, toplum yaşamını canlandıran, toplum yaşamına dinamizm katan bir olgu olarak da değerlendirilir (Erjem, 2009: 8).

Göç olgusu, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşımaları (Özer, 2004: 12) olarak açıklandığında, iki kavram göze çarpmaktadır: Yer ve zaman. Özcan (1998: 78-90), bu iki kavramla ilişkili olarak, gerçekte yaşanan yerin daha geniş bir alan içerisinde yer aldığı ve çalışılan yerin de yaşanan yer kadar önemli olduğu noktasından hareketle göçü açıklarken birbiriyle bağımlı dört kavramın üstünde durmaktadır:

1. *Alan*: Göç, bir yerden diğer bir yere hareketi yani alan değiştirmeyi ve bunun için bir mesafe kat etmeyi içerir. Sorun, alanın boyutlarıyla ilgilidir. Bu alanın sınırları çoğu zaman keyfi veya ihtiyaca göre idari

bölünmeler esas alınarak belirlenir. Alanla ilgili diğer bir sorun uzaklıktır. Bazı görüşler belirli bir uzaklığı ölçü alır (20 km gibi) ve daha kısa mesafelere yapılan hareketleri göç olarak saymaz. Bir hareketi göç olarak tanımlamak için belli bir mesafeyi ölçüt almak tamamen keyfidir.

2. *Oturulan/Yaşanan Yer:* Göç kavramı başka bir yerde yaşamayı ima eder. Bazı sosyal bilimcilere göre göç, oturulan yerde yapılan değişimdir. Bazı sosyal bilimciler ise, oturulan yerde değişiklik yapmaya yönelik her coğrafik hareketin göç olamayacağını, eylemin göç olarak değerlendirilebilmesi için idari alan sınırları dışındaki bir yere yönelmesi gerektiğini savunur.
3. *Zaman:* Bir hareketin göç sayılabilmesi için başka bir yerde ne kadar süre kalınması gerektiği konusunda fikir birliği yoktur. Bazı sosyal bilimcilere göre bu süre 1 yıl veya 1 yıldan fazla olmalıdır. Bazılarına göre ise, bireyin doğduğu yer şu anda yaşadığı yerden farklı ise o birey göç etmiş sayılır.
4. *Çalışma Durumu:* Göç olgusunu araştırma konusu edinmiş bazı sosyal bilimciler, oturulan yere ilaveten çalışılan yerin de göç tanımında kullanılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Burada sorun yaşanan yerin mi yoksa çalışılan yerin mi esas alınacağıdır. Göçle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle yaşanan yer esas alınmıştır. Ancak ekonomideki gelişmelerin dünyanın her yerinde yarattığı yeni olanaklar insanları daha fazla hareket eder hale getirmektedir. Yapılan işin daha fazla önem kazanarak yaşanan yeri tayin etme gücünün artmasıyla beraber, göç çalışmalarında yaşanan yerin değil, çalışılan yerin esas alınması gerektiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Göçler doğal, siyasal, sosyal ve iktisadi nedenlerin sonucunda meydana gelir. İklim ve yeryüzü şekilleri, barınma ve güvenlik problemleri, teknik imkansızlıklar, çaresizlikler ve zorunluluklar insanların bir yerden diğerine göç etmelerine yol açmaktadır (Erjem, 2009: 8). Göçler nedeniyle günümüzde artık gelişmiş ya da az gelişmiş tüm ülkeler daha fazla kültürel çeşitlilik barındırmakta ve toplumsal çoğulculuk gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar (Castles ve Miller, 2008: 416-417). Kültür kayması, kimliksizleşme, anomi, başkaldırı, dışlanma ya da

ötekileşme, gecekondulaşma, suç vb. kavramları da içinde barındıran bir sosyal olgu (Erkoç, 2012: 148) olan göçü belki de en yalın biçimde Chambers (2005: 15) şöyle ifade etmiştir: “Başka bir yer, başka bir dünya, başka bir gelecek ihtimali.”

Geçmişten günümüze bütün toplumların belirli ölçülerde karşı karşıya kaldığı ve pek çok toplumun yapısında büyük değişimler yaratan göç olgusunu daha iyi kavrayabilmek için belli başlı göç tiplerine kısaca değinmekte fayda görmekteyiz.

1.1.1. Göç Tipleri

Göç tiplerini ele alırken öncelikle William Petersen’in “*A General Typology of Migration*” (Genel Bir Göç Tipolojisi) adlı önemli makalesinden yararlanacağız.

Göçle ilgili çalışmaların çoğunun belli bir ülkeden başka bir ülkeye harekete odaklandığını, dahası bu çalışmalarda kapsamlı bir tahlilden ziyade tanımlara vurgu yapıldığını belirten Petersen (1958: 256), dört göç tipi oluşturmuştur.

1.1.1.1. İlkel Göç

Bu göçler, doğal çevrenin yarattığı itme etkisiyle oluşan göçlerdir. İlkel toplulukların başıboş yer değiştirme hareketlerini değil; kuraklık, kötü hava koşulları gibi doğa güçleriyle başa çıkamayan insanların yer değiştirme hareketlerini ifade eder. Fiziksel çevredeki bozulmaya karşı gösterilecek reaksiyon, sahip olunan teknolojiye bağlı olarak, şartları düzeltici eylem veya göç şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla ilkel göç, yeterli teknik birikime sahip olmayan topluluklara dairdir (Petersen, 1958: 259).

Sanayi öncesi toplulukların göç hareketlerinin muhafazakar olduğu görülmektedir. Bu topluluklar göç etmek zorunda kaldıklarında, eski yaşadıkları çevreye benzer bir yerleşim yeri arama eğilimi göstermektedirler. Bu şekilde göç eden topluluklar eski yaşam biçimlerini sürdürebilecekleri bir yer ararlar ve bulduklarında oraya yerleşirler. Aksi halde, köklü bir kültürel değişimle karşı karşıya kalırlar. Tarımsal toplumların ilkel göçü, gerçekleştirilen üretimin bu üretime bağımlı nüfusa yetmemesi halinde meydana gelmektedir. Nüfus baskısıyla göç etmek zorunda kalan kişiler başka bir tarımsal alan arayışına girerler, ama günümüzde bu

durumlarda göçün yönü kentler olmaktadır. Böyle bir göç ise muhafazakar olmaktan ziyade yenilikçidir (Petersen, 1958: 260).

1.1.1.2. Zoraki ve Yönlendirilen Göç

İlkel göçlerde itici faktör doğal çevrenin yarattığı baskı iken, zoraki göçlerde devlet veya işlevsel olarak eşdeğer sosyal kurumlar etkilidir. Bu göç tipi iki gruba ayrılabilir. Potansiyel göçmenlerin göç edip etmeme hususunda karar verebilme şansına sahip oldukları göç tipi *yönlendirilen göçtür*. Yönlendirilen göçte, sosyal bir baskıya rağmen birey ya da toplum göçe karar verme mekanizmasını elinde bulundurmaktadır. Potansiyel göçmenlerin göç kararında herhangi bir inisiyatif, başka bir deyişle sosyal baskı ve zorlama karşısında göçe karar verme mekanizmasını kullanma şansına sahip olmadıkları göç tipi *zoraki göçtür*. Çoğunlukla bu iki göç tipi arasındaki sınırı belirlemek güçtür. Nazilerin Yahudileri, çeşitli anti-semitik uygulamalar ve kanunlarla göçe teşvik eden ilk dönem politikaları (1933-1938 arası) ile sığırcılara doldurarak toplama kamplarına taşıdıkları daha sonraki dönem (1938-1945 arası) politikaları bu iki göç tipi arasındaki ayrımı belirten bir örnektir (Petersen, 1958: 261-262).

1.1.1.3. Serbest Göç

Şimdiye kadar ele aldığımız göç tiplerinde göç edenlerin iradesinin önemsiz bir etken olduğunu görmekteyiz. İlkel göç, basit fiziksel ihtiyaçları giderecek araçların eksikliğinden kaynaklanırken, zoraki veya yönlendirilen göçte, göç edenler büyük ölçüde edilgen konumdadırlar. Bir diğer ifadeyle, göç kişilerin iradeleri dışında gerçekleşmektedir. Göç edenlerin irade ve isteklerinin belirleyici unsur olduğu göç tipini serbest göç olarak adlandırmaktayız. Serbest göçte, birey ya da topluluk üzerinde göçe zorlayıcı bir güç veya baskı söz konusu değildir (Petersen, 1958: 263).

Serbest göç, daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanmaktadır. Bireysel tercihler söz konusu olduğunda, bazı bireylerin macera arama, değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği, yaşanan yerden çeşitli nedenlerle duyulan bıkkınlık gibi sebeplerle yer değiştirme kararı verdikleri ve bunu uyguladıkları görülmektedir

(Yalçın, 2004: 15). Akkayan (1979: 23) serbest göçü, bireylerin, daha iyi yaşam koşulları, iş olanakları, mali imkanlar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkanlar elde etmek ümidiyle, kendi istekleri doğrultusunda yer değiştirmeleri olarak tanımlamıştır. Petersen'e (1958: 263) göre bu göç tipinde önemli olan nokta göçün hacmi değil, buzları kırarak daha sonraki göçlere yol açmasıdır.

1.1.1.4. Kitlesele Göç

Kitlesele göçler serbest göçlerin sonucudur. Daha iyi koşulların ve yeniliklerin peşinden giden öncü bireyler, göç ettikleri yerlere dair deneyim ve kazanımlarını başka insanlara aktararak ardıllarının kendilerini takip edecekleri yolu açarlar. Böylece göç edenlerin sayısı hızla artar ve göç kısa sürede kitlesele bir görünüme bürünür. Teknolojinin ve ulaşım imkanlarının gelişmesi de göçün kolektif bir olgu haline gelmesinde etkili olmuştur. Teknolojik gelişme ve öncü göçmenlerin kurdukları göçmen ağları, yeni göçmenleri cesaretlendirmiş ve kitlesele göçü yaratmıştır (Petersen, 1958: 263-264). Kitlesele göçlerin öncesinde hemen her koşulda öncü grupların hedeflenen yere göçmeleri söz konusudur. Bu durum, örneğin Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine ve hatta köyden kente göçte, göçün kısa sürede kitlesele bir görünüm kazanmasına yol açmıştır (Yalçın, 2004: 16).

Göç, karmaşık bir yapıya sahip çok boyutlu bir olgudur. Göçe neden olan faktörlerin çokluğu göç olaylarını belli bir ölçüte göre gruplamayı imkansız hale getirmektedir. Petersen'in yukarıda incelediğimiz dörtlü gruplamasından sonra, göç türlerini şimdi de bazı ölçütleri esas alarak incelemeye çalışalım.

1.1.2. Bazı Ölçütlere Göre Göç Türleri

a) *İrade esasına göre göçler*, **gönüllü göçler** ve **zorunlu göçler** olarak ele alınabilir (Yalçın, 2004: 17). Gönüllü göçler, kişilerin kendi istek ve iradeleriyle, daha fazla ekonomik olanaklara, daha iyi yaşam standartlarına ve iş imkanlarına ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri yer değiştirmelerdir (Tümtaş, 2007: 8). Gönüllü yapılan göçlerde göç iradesi bireylerdedir. Bireyler, başka bir yere gidip gitmeme konusunda özgürdürler; ancak zorunlu göçler söz konusu olduğunda durum dramatik

bir hal alır (Yalçın, 2004: 17). Zorunlu göçte göç kararı göç edenlerin istek ve iradeleri dışında, baskı ve zorlamalar sonucu verilmiştir. Göç, bir başka irade tarafından uygulatılmışsa ya da yerleşim alanında ortaya çıkan doğal, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik koşullar yaşamayı çok zor hale getirerek göç kararının temel belirleyeni olmuşsa zorunlu göç söz konusudur (Bozkurt, 2000: 320). Rittersberger'e (2012: 21) göre, göçün ne zaman gönüllülük temelinde, ne zaman zorunluluktan kaynaklanan bir olgu olduğunu ifade etmek kolay değildir.

b) *Göçün yoğunluğuna göre göçler*, **bireysel göçler** ve **kitlesel göçlerdir** (Yalçın, 2004: 18). Bireysel göç, bireyin veya ailenin genellikle gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru, çoğu zaman ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir yaşam ümidiyle gerçekleştirdiği göç türüdür. Kitlesel göç ise, toplumun tamamının veya büyük bir kısmının ekonomik, siyasi, yönetsel ve toplumsal nedenlerle kendi topraklarının dışına çıkmasıdır.

Bireysel göçte bireyler göç kararını kendi başlarına ve rasyonel değerlendirme sonucu vererek göç edecekleri yerleri seçerler. İktisatçıların “rasyonel aktör” tipine uyan bu tür göçmenler göç edecekleri yerler hakkında geniş bilgi sahibidirler. Bu tür göç daha çok, göç edenlerin niteliklerine göre gerçekleştirilen seçici bir göç türüdür (Rittersberger, 2000: 47-54).

Göçün başlangıcında yoğunluk fazla değildir; ilk göçenler daha çok bireysel karar alarak göç etmektedirler. Göçün yoğunlaşarak devam etmesi, gidilen yerdeki fırsatların çokluğuna ve öncü bireylerin eski yaşadıkları yerdeki akraba ve arkadaşlarıyla iletişim kurmalarına bağlıdır. Bu şekilde, göç yoğunluğu kısa süreler içinde büyük sıçramalar göstererek kitlesel hale gelmektedir (Yalçın, 2004: 18-19). Erhan (1997: 234-235) göçün, büyük çoğunluk için aile, akraba ve hemşerilerle dolu tanıdık bir çevreye yapılan bir hareket olduğunu, göçmenin önceden bildiği ve hemen her sorununu danışabileceği yakınlarının bulunduğu bir çevreye taşındığını söyleyerek göçün **zincirleme** boyutuna dikkat çekmiştir.

c) *Yerleşme süreleri esasına göre göçler*, **sürekli** ya da **kesin göçler** ve **geçici göçler** olarak iki grupta incelenebilir (Yalçın, 2004: 20). İnsanların çeşitli nedenlerle yaşadıkları yerleri bir daha geri dönmek üzere terk ederek başka yerlere

yerleşmeleri sürekli ya da kesin göç olarak tanımlanmaktadır. Sürekli yerleşme amaçlı bu göçlerde geri dönüş fikri en azından göçün başlangıç aşamasında yoktur. Göçe karar veren aile ya da birey sürekli yerleşme amacındadır.

İnsanların belli amaçlarla, yaşadıkları yerleri tekrar dönmek üzere, yalnızca sınırlı ve belirli bir süre için terk etmelerine geçici göç denmektedir. Geçici göçlerde gidilmesi düşünülen yerde ne kadar kalınacağı, ne zaman dönüş yapılacağı genelde bilinmemektedir.

Mevsime uygun işlerde çalışmak için yapılan yer değiştirme hareketini ifade eden **mevsimlik** ya da **sezonluk göç**; oturulan yere biraz uzakta olan bir yere çalışmak üzere her gün yapılan **günübirlik iş gücü göçü** ve insanların kendi ülkeleri içinde başka bir yere veya diğer ülkelere tatil amacıyla gitmesi olan **tatil göçü**, geçici göçler kapsamında değerlendirilmektedir (Altuner, 2009: 6).

d) *Ülke sınırları esasına göre göçler*, **dış göçler** ve **iç göçler** şeklindedir (Yalçın, 2004: 19). Dış göç, belirli bir süre ya da devamlı olarak kalmak üzere çalışmak veya yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını aşarak başka ülkelere yapılan nüfus hareketidir (Üner, 1972: 77). Dış göç olgusunun gerçekleşmesinde gelinen ülkedeki itici faktörler önemli bir yer tutar. Öyle ki, bu faktörler göç eyleminin yöneleceği ülkedeki çekici faktörlerden daha etkilidir. Ekonomik yetersizlikler, eksik istihdam, olumsuz yaşam ve çalışma koşulları, sosyo-kültürel olanaklardaki eksiklikler, düşük eğitim kalitesi, siyasal ve sosyal baskı dış göçe yol açan itici faktörlerden bazılarıdır. Göç edilmesi düşünülen ülkenin çekici faktörleri arasında en önemli olanı ise iş gücü ihtiyacıdır. Bu bağlamda Yasa (1979: 1) dış göçü, az gelişmişliğin kısır döngüsünü bireysel boyutta kırabilmenin bir yolu olarak görmektedir.

Dış göç olgusu bir dönem Türkiye’de yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Batı Avrupa ülkelerinde, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra hızla gelişen sanayi daha fazla iş gücü talep etmiştir. Böylelikle bu ülkeler, iş gücü açıklarını gidermek için, gelişmekte olan Akdeniz Havzası ülkelerinin istihdam edemediği fazla iş gücüne kapılarını açmışlardır. Türkiye de bu akımın bir parçası olmuş, fazla iş gücünü gelişmiş ülkelere ihraç etmiştir. Bu şekilde gerçekleşen dış göç, “gurbet”, “sıla”, “acı

vatan” gibi ifadelerin eşlik ettiği, kültürel uyum, bütünleşme, çatışma gibi kavramların çokça geçtiği göç hikayelerinin de miladı olmuştur.

İç göç, bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır (Üner, 1972: 77). İç göç genellikle geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere, kırsal alanlardan kentsel alanlara, küçük yerleşmelerden büyük yerleşmelere, istikrarsız ortamlardan istikrarlı ortamlara yönelen bir nitelik taşımaktadır (Tümtaş, 2007: 8). Sosyal, siyasal, psikolojik ve diğer nedenlerin etkileri yadsınmadan, iç göçün en önemli belirleyicisinin ekonomik nedenler olduğu söylenebilir. Ekonomik nedenlerin temelinde, bölgeler arası ekonomik kalkınma düzeylerindeki farklılık vardır. Emeğin ekonomik yönden geri kalmış bölgelerden, gelir ve istihdam fırsatı nedeniyle gelişmiş bölgelere doğru göç etmesi beklenir. Dolayısıyla ekonomik yönden gelişmiş yöreler göç bakımından birer çekim merkezi oluşturmaktadır (Çelik, 2007: 87-109). Değişen derecelerdeki ekonomik zorlukların bütün göçlerin olduğu gibi iç göçlerin de gerçek sebebi olduğunu savunan Bo-Hwan (1980: 64-65), gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı kentsel büyümenin iç göçlere bağlı olduğunu, iç göçlerin ise kentsel çekicilikten ziyade kırsal iticilikten kaynaklandığını belirtmiştir.

İç göçler kentleşmenin niteliğini tayin eden önemli bir faktördür (Bal, 2008: 107). Ülke içerisindeki nüfus hareketleri, ülkenin genel nüfus sayısını değiştirmeyen, kentsel ve kırsal nüfus oranlarını değiştirmektedir. İç göçler neticesinde, kentsel yerleşim birimlerinin nüfus oranları artarken, kırsal yerleşim birimlerinin nüfus oranları azalmaktadır (Özdemir, 2008: 22). İç göçlerin akım yönü, kırsal alandan kırsal alana, kırsal alandan kente, kentten kırsal alana ve kentten kente şeklindedir. Türkiye de dahil birçok ülkede iç göçlerin yönü genellikle kırdan kente doğrudur. Kentleşmenin temel dinamiklerinden birisini oluşturan iç göçler, özellikle kırsal yerleşmelerden kentlere doğru büyük nüfus devinimleri şeklinde gerçekleşmektedir (Erjem, 2009: 9). İç göçü kentlerde “çekme” (pull) faktörleri, köylerde ise “itme” (push) faktörleri etkilemektedir (Tümer, 1973: 3). İtme, nüfusun yaşadığı kırsal yerleşim alanlarının göçe yol açan, göçü doğuran özellikleriyle ilgilidir. Artan nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağılmış toprak, doğal afetler, düşük tarımsal verimlilik, geçim sıkıntısı, töre baskısı, dinsel baskılar,

tarımda makineleşme, işsizlik, terör ve güvenlik sorunu gibi etkenler kırsal yerleşim alanlarındaki nüfusu kente iten etkenlerdir. Kentsel alandaki iş gücü gereksinimi, gelir olanaklarının kıra göre yüksekliği, daha iyi ve gelişmiş eğitim, kentin cazibesi, iş bulma umudu, sağlık ve ulaşım olanakları, daha yüksek yaşam standardı gibi etkenler ise kentsel yerleşim alanlarını kır nüfusu için çekici kılmaktadır.

1.1.3. Göç Teorileri

İçerdiği süreçlerin karmaşık çeşitliliği göçü bütün yönleriyle ve nedenleriyle izah edebilecek tek bir teorinin ortaya konmasını imkansız hale getirmiştir. Farklı görünümünün sınıflandırılıp kısaca değerlendirilmesi göç kavramının ve göçe etki eden faktörlerin açıklanmasını kolaylaştıracaktır.

1.1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Sosyal bir gerçeklik olan göçle ilgili bilinen ilk bilimsel çalışma, Ernst Georg Ravenstein tarafından yayınlanmış olan "*The Laws of Migration*" (Göç Kanunları) adlı makaledir (Yalçın, 2004: 22). Ravenstein göç teorisinde, emek ve sermaye dağılımını göç sürecini etkileyen faktörler olarak ele almıştır. Bu teoriye göre göçün temel sebebi ücretlerdeki farklılıklardır. İş gücü fazlalığının olduğu bölgelerde düşük ücret, iş gücü kıtlığının olduğu bölgelerde yüksek ücret söz konusudur. İşçiler düşük ücretle çalışmak zorunda oldukları yerlerden, daha yüksek ücretle çalışabilecekleri yerlere doğru göç etmektedirler. Sermaye de emeğin daha ucuz olduğu bölgelere yatırım yapmaktadır (Kumpikaite ve Zickute, 2012: 388).

Ravenstein ayrıca göç eyleminin çeşitli kanunlara bağlı olarak gerçekleştiğini öne sürmüştür. Bu göç kanunları şu şekildedir (Grigg, 1977: 41-54; Lee, 1966: 48).

1. *Göç ve mesafe*: Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli yerlere göç ederler. Bu kısa mesafeli göç, gidilen yerde göç dalgaları yaratan bir etkiye sahiptir.
2. *Göç basamakları*: Göçler basamak basamak ilerler. Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kenti çevreleyen yakın yerlerde yaşayanlar hızla bu kente akın ederler. Kırsal kesimde bu şekilde oluşan

nüfus boşluğu ise daha ücra bölgelerden gelen göçmenlerce doldurulur. Böylece basamaklı biçimde ilerleyen bu süreçte, hızla büyüyen kent çekici gücünü adım adım en uzak yerlere kadar hissettirir.

3. *Akım ve karşı akım:* Her göç akımı karşı bir göç akımını doğurur. Bir göç dalgası tetikleyici etki göstererek bir diğer göç dalgasını yaratmaktadır. Yoğun göç alan yerleşim yerleri aynı zamanda göç vermektedir.
4. *Göç eğilimlerinde kentsel-kırsal alan farklılığı:* Kentsel alanlarda yaşayanlar, kırsal kesimde yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yönelen göçler, kent sakinlerini yerinden çok fazla oynatmamaktadır. Oysa kırsal alanlar arasında gerçekleşen göç, buralarda yerleşik insanları harekete geçirerek göç dalgaları ve basamaklı bir göç yaratmaktadır.
5. *Göçte kadın-erkek farkı:* Kısa mesafeli göçler söz konusu olduğunda kadınlar erkeklerden daha fazla göç etme eğilimindedirler. Buna karşılık uzun mesafeli göçlerde erkeklerin daha yüksek bir göç eğilimi taşıdıkları görülmektedir.
6. *Teknoloji ve göç:* Ulaşım araçlarındaki ve üretim tekniklerindeki gelişmeler göçün artmasına yol açmaktadır.
7. *Ekonomik etkenler:* Göçün ana nedeni ekonomiktir. Kentlerdeki iş imkanları ve yüksek ücretler iç göçün temel güdüleridir. Kentlerin sahip olduğu bu çekici etkenlerin yanı sıra kırsal bölgelerdeki yoksulluğun itici etkisi de göç hareketlerinde belirleyicidir.
8. *Yayıma ve emme süreci:* Göç, kendi başına amaç olamaz, bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göç edenler için amaç, kentte gelişen ekonomik olanaklardan pay almaktır. Kentin getirilerinden faydalanma ve daha iyi bir yaşam arzusu yayılma sürecini desteklemektedir. Gelişen sanayinin emek ihtiyacını karşılamak üzere kentlere göç eden nüfus, sanayi merkezlerince hızla emilmektedir. Böylece sürecin her iki tarafı da göçle birlikte amacına ulaşmaktadır (Çağlayan, 2006: 69; Yalçın, 2004: 24).
9. *Doğal nüfus artışı ve göç:* Kentler doğal nüfus artışından çok göçlerle büyür.
10. *Doğrudan göç:* Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler doğrudan ve basamaksız bir şekilde büyük ticaret ve sanayi merkezlerine yönelmektedir.
11. *Göçün yönü:* Göçün başlıca yönü kırsal alanlardan kentsel alanlara doğrudur.

Ravenstein, 1889 yılında yine aynı adla yayınladığı makalesinde, göçle ilgili daha değişik belirlemelerde bulunmuştur. Ona göre, kötü veya baskıcı yasalar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. durumlar göç dalgaları meydana getirirse bile, bunların hiçbiri insanların ekonomik anlamda daha iyi koşullarda yaşamak için meydana getirdikleri göç dalgalarıyla karşılaştırılmaz. Ravenstein'in bir diğer belirlemesi ise göçün sürekliliğiyle ilgilidir. Ravenstein, göçün sürekli artarak devam eden bir süreç olduğunu vurgulamakta, bu sürecin sebebi olarak da sanayinin gelişmesini ve dolayısıyla sanayi ve ticaret merkezlerinin çoğalmasını göstermektedir (Yalçın, 2004: 26).

1.1.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

İlk kez Samuel Stouffer'ın "*Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*" (Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori) adlı makalesinde öne sürdüğü bu teoriye genel olarak bakıldığında, bireyleri göç kararı almaya iten sebepler üzerine yoğunlaşan ve sosyal aktör olarak göçmeni ön plana çıkaran bir teori olduğu gözlenmektedir. (Çağlayan, 2006: 76). Stouffer'a (1940: 846) göre, belirli bir uzaklığa göç eden kişilerin sayısı göç edilen yerdeki fırsatlarla doğru orantılıdır. Ancak göç olgusunu mesafe bileşeninden soyutlanmış itme ve çekme kavramlarıyla tahlil etmeye çalışmak verimsiz bir çaba olacaktır. Göçte çekme faktörleri değerlendirilirken, mesafenin bir yeri diğerinden daha çekici kılan etkenlerden biri olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kişinin göçe karar verirken çekim merkezindeki fırsatları mesafeyi de hesaba katarak değerlendirdiğini düşünen Stouffer (1940: 846), göç edilecek yerle yerleşik bulunulan yer arasındaki mesafenin kısa olmasının göçe yönelecek kişiyi cesaretlendiren bir etken olduğunu savunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, göç edilmesi planlanan yerdeki fırsatların çokluğu ve mesafenin kısalığı göç edecek kişilerin sayısını artıran bir etkiye sahiptir.

Kesişen Fırsatlar Teorisi, özellikle ekonomi temelli göçleri ve işçi göçlerini izah ederken sıklıkla kullanılmaktadır. Bir bölgede yaratılan iş imkanları ve bu imkanların doğurduğu cazibe teorisinin temel işleyiş biçimini oluşturur. Yaratılan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden kişilerin sayısı, yaşanacak olan

göçün büyüklüğünü belirleyecektir (Çağlayan, 2006: 77). Fırsat sayısı kavramı mekanik ve sabit bir şey olmayıp dinamik bir yapı sergiler. Göçenlerin kendileri bile, bir süre sonra içinde buldukları ekonomik örgütlenmeler aracılığıyla yeni fırsatların yaratıcıları olabilirler (Yalçın, 2004: 29).

1.1.3.3. İtme-çekme Teorisi

Göç hareketlerinin itici ve çekici faktörlerle açıklandığı ve Everett S. Lee'nin "*A Theory of Migration*" (Bir Göç Kuramı) isimli makalesinde kuramsal çerçevesini çizdiği bu teoriye göre, her göç sürecinin bir çıkış, bir varış noktası ve bu iki nokta arasında karşılaşılan engeller vardır.

Lee (1966: 50), göç kararında ve sürecinde rol oynayan faktörleri dört başlıkla özetlemiştir:

1. Çıkış noktası ile ilgili faktörler.
2. Varış noktası ile ilgili faktörler.
3. Karşılaşılan engeller.
4. Kişisel faktörler.

Her bölgede, başka yerdeki insanları kendine çeken veya sınırları içerisinde yaşayan insanları göç kararı almaya iten faktörler vardır. Çekici ve itici faktörler hem göçün çıkış noktası hem de varış noktası için söz konusudur (Lee, 1966: 50). Bir bölgedeki yüksek gelir, istihdam fırsatları, eğitim imkanları gibi çekici faktörler, hem orada barınan bireylerin göç etmesini önlemekte hem de başka bölgede yaşayan potansiyel göçmenleri çekmektedir. Buna karşın, düşük gelir ve yüksek işsizlik gibi itici faktörler, bölgenin göç vermesine yol açarken başka yerlerden göç almasına engel olmaktadır (Topbaş, 2007: 15). Bu faktörlerin bir kısmı insanların çoğunluğunu benzer şekilde etkilerken, diğer bir kısmı farklı insanları farklı biçimlerde etkiler. Örneğin herkes için, iyi iklim şartları çekici bir faktör iken kötü iklim şartları itici bir faktördür. Kaliteli bir eğitim sistemi çocuklu aileler için çekici bir faktör iken çocuksuz aileler için genellikle bir anlam ifade etmez. Göçün kaynaklandığı ve yöneldiği yerlerdeki tüm itici ve çekici faktörler her bir muhtemel göçmen için farklı bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla bu faktörlerin göç kararı

üzerindeki etkisi kişiden kişiye değişmektedir. Ayrıca, göçün çıkış noktasındaki faktörler ile varış noktasındaki faktörler arasında önemli farklılıklar vardır. Belirli bir bölgede yaşayan insanlar, o bölgeye ilişkin olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, kendileri için ne anlama geldiğini çok iyi bilmekte ve itme-çekme faktörlerinin analizini rahatlıkla yapabilmektedirler. Fakat göç edilecek yer için aynı durum söz konusu değildir. Olumlu ve olumsuz bütün faktörler etraflıca değerlendirilse dahi, göçün yöneleceği yer bir takım belirsizlikleri, dolayısıyla riskleri barındıracaktır. Bu belirsizliğin kişileri göçten alıkoyan bir durum olduğu söylenebilir (Lee, 1966: 50-51).

Göç kararının, çıkış ve varış noktalarındaki itici ve çekici faktörlerin karşılaştırılması yoluyla yapılacak bir hesaba dayandığını savunmak, süreci eksik betimleyen bir yaklaşım olacaktır. Bireyler, göç sürecinde sadece çıkış ve varış noktalarındaki olumlu ya da olumsuz faktörlerin tesirinde değildir. İki nokta arasında karşılaşılan engellerin de göç sürecinde önemli rol oynadığı unutulmamalıdır (Zolnik, 2004: 9). Bu engellerin en önemlisinin uzaklık olduğu söylenebilir. Bazı fiziki engeller, sosyo-ekonomik belirsizlikler veya katı göçmenlik yasaları gibi düzenlemeler göç hareketlerini kısıtlayabilmektedir (Lee, 1966: 51).

Lee (1966: 52-57) çalışmasında, sadece göç kararını belirleyen faktörleri ele almakla kalmamış, göç yoğunluğuna, göç sonucu oluşan akıma ve göçmenlerin özelliklerine ilişkin bazı hipotezler de ortaya koymuştur. Bu hipotezler şunlardır:

1. Bölgesel farklılıklar ile göç yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki vardır.
2. Bireysel farklılıklar ile göç yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki vardır.
3. Göç sürecinde karşılaşılan engeller ile göç yoğunluğu arasında negatif bir ilişki vardır.
4. Ekonomik dalgalanmalar ile göç yoğunluğu arasında pozitif bir ilişki vardır.
5. Şiddetli denetimler dayatılmadıkça, göç yoğunluğu ve oranı zamanla artma eğilimindedir.
6. Ülkenin gelişmişlik durumu ile göç yoğunluğu ve oranı arasında pozitif bir ilişki vardır.
7. Göç bir akım meydana getirir.

8. Her göç akımı bir karşı akım yaratır.
9. Göç seçicidir.
10. Varış noktasındaki pozitif faktörlerden kaynaklanan göç pozitif seçimdir.
11. Çıkış noktasındaki negatif faktörlerden kaynaklanan göç negatif seçimdir.
12. Göçmenlerin yaş durumları göç kararında etkilidir.

1.1.3.4. Merkez Çevre Teorisi

Bağımlılık Okulu olarak da isimlendirilen Merkez Çevre Teorisi çok yaygın olarak kullanılan göç teorilerinden biridir. Bu teoriye göre dünya, merkez ve çevre olmak üzere, ekonomik olarak birbirine bağımlı iki kesime ayrılmıştır.

Merkez olarak adlandırılan ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise kapitalist ağlar ve değerlerle kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir (Çağlayan, 2006: 78). Çevrenin merkeze olan zorunlu bağımlılığı üzerinde daha çok durulsa da, bu bağımlılık asla tek yönlü değildir. Merkez ve çevre ülkeler, kapitalist değerler ve ekonomik zorunluluklar temelinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlıdırlar (Yalçın, 2004: 35). Bu anlamda, gelişmişlik ve az gelişmişlik tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı ve bölümsel yapılarını oluşturur (Kızılcılık, 2004: 76).

Kuramın temel işleyişi çerçevesinde, merkez ülkelerin var olan kapitalist birikimlerini geliştirmek için çevre ülkelere gereksinimleri vardır. Kurulan bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler, ucuz iş gücü, hammadde ve üretilen malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar (Çağlayan, 2006: 79). Gelişmemiş veya az gelişmiş çevre ülkeler açısından ise, merkez ülkelere bağımlılık çeşitli nedenlerle zorunlu görülmektedir. Mevcut ekonomik altyapı ve artan nüfuslarıyla bu ülkeler merkez ülkeleri, öncelikli olarak istihdam sorunları için birer çözüm kapısı olarak görürler (Yalçın, 2004: 36). Böylece, merkez çevre ilişkisinde kapitalist ağların etkisiyle çevre ülkelerde bir nüfus hareketi meydana gelmekte ve iş gücü merkez ülkelere doğru akmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 15). Bu yaklaşımda göç, esas olarak kapitalist birikim sürecinin yayılmacı doğasına bağlı olarak ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucudur (Toköz, 2006: 19).

1.1.3.5. Ağ Teorisi

Göç gruplarının, gittikleri yerde ve göçün kalkış noktasıyla varış noktası arasında ördükleri sosyal ağların göç süreci üzerindeki etkileri bu teorinin temelini oluşturmaktadır (Çağlayan, 2006: 84). Göçmen ağları, göç eden toplulukların, geldikleri ve yerleştikleri yerlerdeki insanlarla ortak köken, soydaşlık, inanç, dostluk ve hemşerilik bağları üzerine kurdukları yeni ilişkilere (Abadan-Unat, 2002: 18).

Wilpert'e (Akt.: Yalçın, 2004: 50) göre, Ağ Teorisi şu şekilde çalışmaktadır: Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar. Bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göç etme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır.

Göçmen ağları potansiyel göçmenleri göç için cesaretlendiren bir etkiye sahiptir. Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti gerekse sosyal maliyeti oldukça azalmaktadır. Göç edilen yerdeki ağların oluşturduğu yardımlaşma mekanizmaları sayesinde ekonomik yükler hafiflemektedir. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları yeni gelen kişilerin yalnızlık hissinden kurtulmalarına yardım ederek sosyal maliyetleri düşürmektedir (Çağlayan, 2006: 85). Kumpikaite ve Zickute de (2012: 390) benzer bir biçimde, göçmenlerin arkadaşları ve akrabalarıyla olan iletişim ağının göç sürecini kolaylaştırarak maliyetleri ve riskleri azalttığını, istihdam fırsatlarını artırıp başarısızlık ihtimalini düşürdüğünü savunmuşlardır.

Gurak ve Caces (Akt.: Yalçın, 2004: 51) göçmen ağlarının altı önemli işlevinin olduğuna dikkat çekmişlerdir:

1. Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde kurtarırlar.
2. Göçmenleri, içine girdikleri toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.
3. Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler.
4. Göçmenlerin gittikleri yerlere uyumlarını kolaylaştırırlar.

5. Öncü göçmenler bu ağlar sayesinde potansiyel göçmenlere yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında bilgi verirler.
6. Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler.

Göçmen ağlarının, göçmenlerin gittikleri yerlere uyumunu kolaylaştıran bir işlevi olduğu gibi, onları kentsel ortamdan yalıtın işlevlerinden de söz etmek mümkündür. Özellikle hemşeri ağları bir yandan göçmenlerin otantik kültürlerini ve kimliklerini muhafaza etmelerine yararken öte yandan kent kültürüne ve kentsel ilişkilere uyum sağlamalarını geciktirmektedir (Serhat Kalkınma Ajansı [SERKA], 2012: 18).

1.1.3.6. Todaro'nun Göç Modeli

Göçü ekonomik bir fenomen olarak ele alan Michael Todaro, teorisini kırsal sektör ve kentsel sektör ayrımı üzerinde temellendirmiştir. Todaro göç modelini, kırsal ve kent arasındaki gelir farklılığına değil, göçe katılan bireyin bu gelir farklılığından ne kadar yararlanacağı beklentisine dayandırır. Göçe katılacak bireyler, kırsal ve kent sektörleri arasında kendisi için en uygun işi seçerek kazancını göç yoluyla ne kadar artırabileceğini dikkate alır. Beklenen kazançlar, kırsal ve kentsel işlerdeki gerçek gelir farklılığıyla ve yeni göçmenin kentsel bir iş elde edebilme olasılığıyla ölçülür (Tatlıdil, 1989: 10).

Todaro, kurguladığı modelde göçü fayda maliyet yaklaşımını kullanarak incelemekte ve bireylerin gelecekle ilgili beklentilerinin göç kararı üzerindeki belirleyiciliğine dikkat çekmektedir. Göç sürecinin temelinde alternatif varış noktalarındaki şartlar ve bireyin beklentileri vardır. Bu beklentiler, geçmiş tecrübelerle, daha önce göç etmiş kişilerden edinilen bilgilere ve varış noktasındaki bağlantılara dayanmaktadır (Topbaş, 2007: 21). Kentsel alanlardaki yüksek gelirler ve istihdam olanakları, bireyde kentsel alanlarda daha yüksek ücretlerle daha iyi bir iş bulacağı ümidini doğurmaktadır. Bu beklentilere sahip olduğu düşünülen bireyin, düşük ücretli yerlerden yüksek ücretli yerlere; istihdam fırsatlarının az olduğu alanlardan çok olduğu alanlara hareket edeceği varsayılır. Yani, kentsel alanlardaki istihdam fırsatı göç akımlarını pozitif şekilde etkiler (Çelik, 1999: 46).

Todaro'nun göç modeli aşağıdaki dört temel esasa dayanır:

1. Göç çoğu kez fayda ve maliyetle bağlantılı rasyonel düşünce ile harekete geçirilir. Fakat aynı zamanda psikolojik de olabilir.
2. Göç kararı, kırsal ve kent arasındaki gerçek ücret farklılıklarından ziyade, elde edilmesi umulan gelir farklılığına dayanır. Umulan gelir farklılığı ise daha çok kentsel sektörde bir iş elde edebilme olasılığıyla belirlenir.
3. Kentsel bir iş elde edebilme olasılığı, kentsel işsizlik oranıyla ters orantılıdır.
4. Kırsal ve kentsel alanlarda var olan ekonomik imkanlardaki dengesizlikler kentsel işsizlik oranlarını büyük boyutlara ulaştırmaktadır (Tatlıdil, 1989: 10).

Göç olgusunu tüm yönleriyle açıklayan bir teorinin varlığını öne sürmek oldukça güçtür. Göç hareketlerinde görülen çeşitli kalıpları ve ilişkileri sınıflayıp özetleyen teorilerin her biri göçün ve göçün nedenlerinin derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Göçün nedenlerine ilişkin tüm etraflı düşüncelerin ortak noktasını, De Haas'ın (2010: 1) şu cümlesinin ifade ettiği söylenebilir: "İnsanlar genellikle refahlarını artırmak için göç ederler."

1.1.4. Göçün Nedenleri

Tarihsel olarak, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye iş gücü talebi içindeki kent merkezlerine doğru yaşanan büyük göç akımları eşlik etmektedir. Bu bağlamda göç olgusu, kırsal toplumunun çözülmesi, sanayileşme süreci ve bu süreçte kentler ve bölgeler arasında ortaya çıkan gelişmişlik farkları ile doğrudan ilişkisi kurularak değerlendirilmelidir (Yenigül, 2005: 275).

Göçü ortaya çıkaran nedenlerle ilgili bazı analizlerde göç, toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketi olarak kabul edilmektedir. Bu tip göçlerin en çok bilinen örneği toplumlarda sanayileşmeye paralel olarak ortaya çıkan, kırsal alanlardan kentsel alanlara olan göçtür (Tekeli ve Erder, 1978: 24). Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yönelen göçün nedenlerini itici, çekici ve iletici güçler şeklinde sıralayabiliriz.

1.1.4.1. İtici Güçler

Kentleşme sürecinde, sanayileşmeye paralel olarak yaşanan kırsal alandaki yapısal dönüşüm göçün temel kaynağı olarak görülmekte ve “kırsal iticiliğini” ifade etmektedir. Kırsal göçler, bir yandan aşırı nüfus artışı diğer yandan tarımsal üretimde kullanılan yeni tekniklerin bu sektörde çalışanları üretim sürecinin dışına itmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretimde insan ve hayvan gücünden makine gücüne geçilmesi, tarım topraklarının mülkiyetindeki dengesizlik ve büyük tarımsal işletmelerin artışı sonucunda meydana gelen işsizlik ve topraksızlaşma, kırsal nüfusa hareketlilik kazandırmaktadır (Yenigül, 2005: 276). Bunlara ek olarak, kırsal alanlarda eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz oluşu, geleneksel toplum baskısından kurtulma isteği, töre ve kan davası gibi toplumsal gerekçeler de kırsal göçün ana nedenleri olarak görülmektedir (Tümtaş, 2007: 12).

Sosyal sistemde siyasal süreçler sonucunda uygulanan bazı politikalar göçe etki eden bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir. Her sosyal sistemde, piyasa mekanizmasının doğurduğu göç olgusu, toplumda siyasal kararları etkileme gücü olan bir takım grupların çıkarlarını zedeleyen sonuçlara yol açmaktadır. Bu grupların siyasal baskısı ile net göç akımını azaltmayı ya da ortadan kaldırmayı amaçlayan politikalar kabul edilebilmektedir (Tekeli ve Erder, 1978: 26). Bazı zamanlarda da devlet, bir baskı mekanizması olarak toplumda gönüllü olmayan yer değiştirmelere neden olabilmektedir. Devletler bu tür müdahaleleri çoğunlukla belirli politik çıkarlar doğrultusunda ya da savaş durumlarında gerçekleştirirler (Göktürk ve Kaygalak, 2001: 111-147). Örneğin ülkemizde terör kaynaklı güvenlik sorunları nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde insanların devlet eliyle zorunlu göçe maruz kaldıkları bilinmektedir.

1.1.4.2. Çekici Güçler

Kırsal yerleşim alanlarının iticiliğinin yanında, kentsel yerleşim alanlarının sundukları çeşitli olanaklar nedeniyle sahip oldukları cazibe ya da “çekicilik” göçü ve göçün yönünü etkileyen önemli bir faktördür. Kapitalist gelişmeye bağlı olarak kentlerde sanayileşmenin hız kazanması giderek artan bir iş gücü ihtiyacı yaratmıştır.

Bu doğrultuda, kırsal alanda istihdam olanağı bulamayan nüfus, iş bulma olasılığının yüksekliği nedeniyle ve daha yüksek gelir umuduyla, gelişen sanayinin emek gereksinimini karşılamak üzere kentlere akın etmektedir.

Kentlerin sunduğu daha fazla gelir/ücret imkanı, göçün ortaya çıkmasında önemli bir role sahip olmakla beraber kentleri çekici kılan tek etken değildir. Bireyin becerilerini üst seviyeye taşıyacak kaliteli bir eğitim, standardı yüksek bir sağlık hizmeti, bedensel-ruhsal gelişimi sağlayacak sportif-kültürel etkinliklerin varlığı ve geleneksel sosyal kontrolün ağır baskısından kurtulup daha özgür bir yaşam sürme ihtimali giderek daha çok insanı kentlere çekmektedir.

1.1.4.3. İletici Güçler

Göç sürecini etkileyen en önemli unsurlardan birinin mesafe olduğu, göç teorileri incelenirken belirtilmişti. Göçün maliyetini doğrudan artıran uzaklığın, ulaşım teknolojisinde meydana gelen yenilikler sayesinde göç kararını olumsuz etkileyen yönü azalmıştır. Ulaşım araçlarının çeşitliliği ve sağladığı kolaylıklar potansiyel göçmenlere alternatif fırsatlar sunmaktadır. Bu alternatif fırsatlar göç hareketlerine farklı bir ivme kazandırmaktadır.

İletişim teknolojisindeki takip edilmesi bile zor yenilikler göçe etki eden en önemli faktörlerden biridir. Göçün yöneleceği nokta hakkında gerekli olan tüm bilgilerin ve öncü göçmenlerin deneyimlerinin potansiyel göçmenlere aktarılması göç akımını kolaylaştırmaktadır. Yaygın ve etkin iletişim ağı sayesinde dışarıdaki yaşamdan haberdar olan insanlar, diğer faktörlerin de bir araya gelmesiyle göçe yönelirler. Modern iletişim teknolojisinin nimetlerinden yararlanarak gidecekleri yerlerde kendilerini neyin beklediği hakkında bir fikir sahibi olan kişilerin böylelikle uyum maliyetleri de azalmış olmaktadır.

1.1.5. Göç Kararının Alınış Süreci

Yukarıda sayılan nedenlerle gerçekleşen göç hareketlerinin ilk aşamasında göç eden kişi öncelikle göç etmeye karar vermektedir. Kişi bu kararını gideceği yerdeki duruma, çevre şartlarına ve kazanç olanaklarına ilişkin beklentilerine göre verir

(Tekeli ve Erder, 1978: 26). Kartal'a (1983a: 52) göre göç olgusu, öyle birdenbire gerçekleşen bir olay değildir ve üç aşamada ortaya çıkmaktadır. İlk aşama, çalışmak için kente gidiş aşamasıdır. Kişinin içinde bulunduğu yerleşim birimindeki koşullar ve kentteki durumla ilgili edindiği bilgiler, onun kente ilk gidişini sağlar. İkinci aşama, kente gidiş-geliş dönemidir. Kırdaki durumuna ve kentte edindiği çevreye bağlı olarak, kişi belli bir süre çalışmak için kente gidip gelmektedir. Bu süreçte, kent ile kırın olumlu ve olumsuz yönleri karşılaştırılmaktadır. Üçüncü aşama ise, kente temelli yerleşme yani göç aşamasıdır.

Göç analizlerinde kişilerin ya "akılcı" ya da "Simon tipi razı olucu" karar modeline göre davrandıkları varsayılmaktadır. Akılcı karar modelinde kişi, göç etmekle elde edeceği faydalar kayıplardan fazla ise göç etme kararını verir. Göç kararını veren kişi kendi hünerlerine uyan bütün fırsatlar hakkında bilgi sahibidir. Her alternatifini değerlendirerek, fayda maliyet karşılaştırması yapar ve en elverişli fırsatı seçer. Razı olucu karar modeline göre ise, göç kararı veren kişinin bir beklenti düzeyi vardır. Kişi çevresindeki fırsatlar arasından bu beklenti düzeyine uyanları arar. Fırsatların tümünü gözden geçirmesi söz konusu değildir. Kişi fırsatları araştırırken eğer beklenti düzeyinde çok fazla fırsata rastlıyorsa beklenti düzeyini yükseltir; eğer hiçbir fırsat bulamıyorsa beklenti düzeyini düşürür. Bu türden bir psikolojik uyum süreci içinde kişi beklenti düzeyi ile kendi arama ve algılama olanaklarının tutarlılığını sağlar (Tekeli ve Erder, 1978: 28-30).

1.1.6. Göçün Sonuçları

Toplum yaşamına dinamizm katan, kültürel çeşitlilik ve zenginlik yaratan, emeğin dengeli dağılımını düzenleyen ve insanlara yeni fırsatlara kavuşma imkanı tanıyan yönleriyle olumlu bir olgu olarak da değerlendirilebilecek göçün, konumuz gereği varış noktasında yol açtığı olumsuz sonuçlara kısa başlıklarla değineceğiz.

Göçün varış noktası üzerindeki olumsuz etkileri 3 temel başlık altında ele alınabilir (<http://arem.gov.tr>).

* <http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=40>, Erişim Tarihi: 05.04.2013

A. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Sorunlar

- 1) Göç sonucunda, bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar büyük kentler lehine daha da artmaktadır.
- 2) Göç sonucunda, köy ve kent aile tipinden farklı bir aile tipi ortaya çıkmaktadır. Bu durum, değer yargıları ile sosyal normların aşınmasına ve toplumsal dokunun bozulmasına yol açmaktadır.
- 3) Göç süreci kent merkezlerinde, kaynak kentlere göre kümelenen ve “getto” olarak nitelendirilen, mekânsal ve kültürel olarak farklılaşmış yaşam alanları ortaya çıkarmaktadır.
- 4) Göç edilen yerle uyum sorunu, kültür çatışması ve bunun sonucunda oluşan “sosyal dışlanmışlık” olgusu, hemşericiliği ve belli bir yöreye aidiyet duygusunu öne çıkarmaktadır.
- 5) Varoşlarda yaşayanların sürekli bir iş ve sosyal güvenceye sahip olmaması, geçici ve niteliksiz işlerle geçimlerini sağlamak zorunda kalmaları, kayıt dışı ekonomi ve marjinal sektörlerin artmasına neden olmaktadır.
- 6) Göç eden ailelerin kentte karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunlar, aile yapısını olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan aile içi şiddet, ihmal, istismar ve ailelerin parçalanması gibi unsurlar, çocukları sahipsiz ve korumasız duruma düşürmekte ve sokağa itmektedir.

B. Fiziki Sorunlar

- 1) Kentlerde hızlı ve dengesiz nüfus artışı.
- 2) Altyapı yetersizliği, konut sorunu, imara aykırı yapılaşma ve çarpık kentleşme.
- 3) Hazine arazilerinin işgali ve bu yönde mafyalaşma.
- 4) Eğitim, sağlık, ulaşım, su, kanalizasyon ve diğer kamu hizmetlerinin sunumundaki yetersizlikler.
- 5) Çevre kirliliği ve arazi dokusunun bozulması.
- 6) Göç veren bölgelerdeki atıl kalan kamu yatırımları (okul, yol, sağlık evi vb.).

C. Kamu Düzenine İlişkin Sorunlar

- 1) Mala ve şahsa karşı suçlarda artış.

- 2) Çocuk suçlarında artış.
- 3) Bazı yerleşim alanlarının suç ve terör örgütlerince istismar edilmesi.

1.2. Kentleşme Olgusu

Kentleşme olgusu, her alanda yarattığı köklü değişimlerle toplumsal yaşamın gelişim süreci içerisinde önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Kentleşmeye ilişkin bazı temel kavramlara açıklık getirmeye çalışacağımız bu başlık altında, aynı zamanda kentleşmenin ekonomik düzende, siyasal sistemde, sosyal ve kültürel yapıda gerçekleştirdiği dönüşümleri de konumuz açısından değerlendireceğiz.

1.2.1. Kent

Karmaşık yapısıyla, işlevlerinin çeşitliliğiyle, sosyolojik, politik, ekonomik, demografik ve kültürel boyutlarıyla kent birçok bilim dalının konusu olmuştur. İlgili her bilim dalı, kentin belli bir niteliğini tanımlama ögesi olarak ön plana çıkarmış, kendi ilgi alanı çerçevesinde kenti tanımlarken ayrı bir ölçütü esas almıştır.

Kentin farklı özelliklerini vurgulayarak çeşitli tanımlara temel teşkil eden ve kent olgusunun belirgin ve ayırıcı niteliklerini saptamak amacıyla başvurulan bu ölçütleri dört ana kümede toplamak mümkündür (Sencer, 1979: 4).

a) *Demografik Ölçüt:* Kent tanımlarında en çok kullanılan ölçütün demografik ölçüt olduğu söylenebilir. Bu ölçüte dayanarak kenti tanımlamaya çalışan yaklaşımlar, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış yerleşmeleri kent olarak niteleme eğilimindedirler. Ülkemizde, kenti öteki yerleşmelerden ayırabilmek üzere kullanılacak nüfus sınırı için değişik öneriler bulunmakla beraber, 442 sayılı Köy Kanunu (1924), “nüfusu iki binden aşağı yurlara köy, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara kasaba ve yirmi binden çok nüfusu olanlara şehir denir” demektedir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda da, nüfusu 20.000 ve üstü olan yerleşmeler kent olarak ifade edilmiştir (DPT, 2000: 173).

Demografik açıdan kent olarak değerlendirilemeyecek kadar az sayıda insanın yaşadığı, ancak metropoliten merkezlerin etkisi altında bulunduğu için kırsal bölgelerden farklılaşan, dolayısıyla kent olarak kabul edilebilecek toplulukların olduğu yadsınamaz. Bu nedenle bir topluluğu sadece demografik büyüklüğüne bakarak kent olarak nitelenmek oldukça keyfi bir yaklaşımdır. Nüfusa bağlı tanımlar, kentsel alanın belirlenmesinde yasal sınırların göz önünde bulundurulmasından, kentin yönetsel bir kavram olarak algılanmasından ve rakamlardan aşırı bir biçimde etkilenmişlerdir. Nüfus yoğunluğunun belirgin toplumsal özelliklerle bağlantısı kurulmadıkça, demografik ölçüt kentsel toplulukları kırsal topluluklardan ayırt etmede nesnel bir temel oluşturamaz (Wirth, 1938: 4-5). Kenti tanımlarken salt nüfus ölçütünü benimsemek, ölçütü oluşturan nüfus düzeyinin altında kalan, ancak kentsel özyapı kazanmış olan yerleşmeleri kent saymamak sonucunu doğurabilir (Keleş, 1996: 74).

b) *Yönetimsel Ölçüt*: Nüfusları ne olursa olsun, belli bir idari örgüt biriminin sınırları içinde kalan ya da il ve ilçe merkezi konumunda bulunan yerleşmeleri kent olarak tanımlayan yaklaşımlar yönetimsel ölçütü esas almışlardır. Örneğin ülkemizde, Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE)* yayınlarında kent tanımı, idari bölünüş yapısı dikkate alınarak yapılmakta, nüfus büyüklüğü ne olursa olsun tüm il ve ilçe merkezleri kent kabul edilmektedir (DİE, 2001: 27). Bu yaklaşım, nüfusu çok az olan bir ilçe ile nüfusu beş milyonu bulan bir ilin aynı kapsamda düşünülerek kent sayılmasına yol açmaktadır.

Kenti demografik veya yönetimsel ölçütle tanımlamak, kavramın özünü ortaya koymaktan uzaktır; çünkü kent, zaman ve mekan içindeki insan yerleşmesinin belli özellikler taşıyan bir durumudur. Bu durumu tanımlayabilmek için söz konusu yerleşmeyi karakterize eden bütün öğeleri göz önünde bulundurmak gerekir (Erkan, 2002: 16).

c) *İşlevsel (Ekonomik) Ölçüt*: İşlevsel ölçüt temel alınarak yapılacak tanıma göre kent, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli

* Devlet İstatistik Enstitüsünün adı, 17 Kasım 2005'de Resmi Gazete'de yayınlanan, "Türkiye İstatistik Kanunu" ile birlikte "Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)" olarak değiştirilmiştir.

olarak değişen ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır (Keleş, 1996: 75).

Kentin tanımlanmasında nüfusun nicel büyüklüğünün yeterli olmadığı, nüfusun nitel bileşiminin de hesaba katılması gerektiği görüşünde olan bu yaklaşıma göre; kent ile köy arasındaki ayrımın temeli nüfus farklılığı değil, işlevlerdeki farklılaşmadır. Köyün, geçimini tarımsal üretime dayandıran bir topluluk olmasına karşılık, kentin ekonomik temelini ticaret ve sanayi gibi tarım dışı üretim ve iktisadi faaliyetlere dayanması bu farklılaşmanın temelini oluşturur (Boran, 1992: 19).

Bergel (Akt.: Gürelli, 1966: 588), “bir yerde yaşayan insanların çoğunluğu geçimlerini tarım işleriyle temin ediyorsa, o yer kent sayılamaz. Hayatlarını, tarım dışında kalan sanayi ve benzeri işlerle kazanan kimselerin yaşadıkları ve nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları yerlere kent demek sosyolojik bakımdan büyük bir hata olmaz” derken, Bookchin (1999: 10), kentin salt ekonomik açıdan değerlendirilmesine karşı çıkmış, kenti yalnızca isimsiz sakinlerine mal ve hizmet sağlamak için tasarlanmış yoğun bir yapılar bütünü olarak değil; etik ve toplumsal nitelikteki bir eko-topluluk olarak tanımlamıştır.

d) *Toplumbilimsel Ölçüt*: Kentin tanımlanmasına toplumbilimsel ölçütle yaklaşan araştırmacılar, sorunu daha kapsamlı ele alarak kentin diğer yerleşim biçimlerinden farklı, kendine özgü niteliklerine ağırlık vermektedirler. Toplumbilimcilerin, kentin belirgin ve ayırıcı yönlerine vurgu yapan, onu karakterize eden bütün öğeleri göz önünde bulundurmaya çalışan tanımları genellikle, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, hareketlilik, bütünleşme, üretimin niteliği, iş bölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi değişkenleri barındırır.

Bu değişkenler de düşünülerek, bir yerleşim biriminin kent niteliğine sahip olabilmesi için sosyolojik açıdan şu özellikleri taşıması gerektiği söylenebilir (Erkan, 2002: 18).

- Belli bir nüfus büyüklüğüne ve nüfus yoğunluğuna sahip olması.
- Sanayi üretimine geçmiş olması ve bununla birlikte hizmet sektörünün gelişmiş olması.
- Yerleşim yerinin fiziksel altyapısının belli bir düzeye ulaşmış olması.

- Geleneksel aile yapısının çözülerek yerini çekirdek aile yapısına bırakmış olması.
- Nüfusun büyük oranda örgütlenmiş, karmaşık iş bölümüne ve yüksek uzmanlaşma düzeyine erişmiş olması.
- Yerel değerlerin yerini, ulusal veya evrensel değerlerin almış olması.
- Geleneksel ilişkilerin çözülüp, bireysel ilişkilerin ya da bireysel çıkarların ön plana çıkmış olması.
- Eğitim düzeyinin kırsal kesimdeki eğitim düzeyinden daha yüksek olması ve çocuk bakım ve eğitiminde aile dışı kurumların gelişmiş olması.
- Sosyal normların yerini resmi denetleme kurumlarının almış olması.
- Statülerin aileden gelmeyip, bireylerin kendi çabalarıyla kazanılmış olması.

Kent, genellikle köy topluluğunun karşıtı olarak görülmüş ve köy topluluğundan farklı nitelikleri olan bir sosyal grup olarak tarif edilmiştir. Sosyolojik anlamda ilk kent tarifini, René Maunier, “*Şehirlerin Menşei ve Ekonomik Fonksiyonu*” adlı eserinde yapmıştır. Maunier, kendisinden önce yapılmış olan kent tanımlarının kentin tek bir niteliği üzerinde durduklarını belirtmiş ve bu tanımları, kentin morfolojik (Meirot, Keutgen, Maurer, Rümelin) ve fonksiyonel (Smith, Ratzel, Sombard, Maine, Maitland) özelliklerine göre yapılmış olmalarına ya da her iki tipten özellikleri içine alan karma (Geddes, Flach, Pirenne) bir ölçüte dayanmış olmalarına göre üç grupta incelemiştir. Maunier, bu ölçütlerin bütün kent tiplerini içine alacak bir tanıma dayanak olamayacağını savunmuş; bir kent tanımının ancak bütün kent tiplerinde bulunan niteliklere dayandığı ve mümkün olduğu kadar değişmeyen unsurları içine aldığı takdirde sosyolojik bir tanım olabileceğini ileri sürmüştür. Kenti diğer yerleşme gruplarından ayıran temel farkın, dış nitelikleri veya fonksiyonları değil, içyapısı olduğunu göstermeye çalışan Maunier kenti, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme olarak tarif etmiştir (Yörükan, 2006: 39-47).

Modern anlamda kent kavramını, bütün unsurlarıyla eksiksiz olarak açıklamaya çalışmak oldukça güçtür. Bookchin'e (1999: 17) göre bir kent tanımı, bazı önemli toplumsal potansiyellerin, bunların gelişim evrelerinin, geleneklerin, kültürün ve yerleşik insan topluluğuna ait özelliklerin birikimci gelişimini ya da diyalektiğini içermelidir.

Kentin diğer yerleşim biçimlerinden farklı, kendine özgü niteliklerine ağırlık vererek konuyu daha kapsamlı ele alan sosyolojik kent tanımlarının bazıları kavramı anlamamızda bize yardımcı olacaktır.

Louis Wirth (1938: 8), "*Urbanism as a Way of Life*" (Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme) adlı ünlü çalışmasında sosyolojik olarak kenti, toplumsal açıdan homojen olmayan bireylerden oluşmuş, görel olarak geniş bir alana ve yoğun bir nüfusa sahip, sürekli bir yerleşme olarak tanımlamıştır.

Kent, insanların birbirleriyle buluştukları, malların değiş tokuş edildiği ve fikirlerin yayıldığı bir ilişkiler ve kararlar merkezi şeklinde de tanımlanmaktadır. Kentte farklı faaliyet türleri bir araya gelmekte, her bir ögenin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu dışa açık bir sistem vücut bulmaktadır. Bu bakımdan kent, kendine özgü nitelikleri bulunan, belli bir mekanda yoğunlaşmış, karmaşık toplum yapısının yarattığı ve birey ya da aile düzeyinde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağlayan bir yerleşim sistemidir (Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000: 14).

Kente yönelik önemli analizler ve görüşler geliştiren Chicago Okulu'nun en önemli temsilcilerinden olan Robert E. Park (1967: 1) için kent; bireylerden, yollar, binalar, tramvay gibi kolektif donanımlardan, mahkemeler, okullar, hastaneler gibi idari aygıt ve kurumlardan farklı bir şeydir. Kent daha çok gelenek ve görenekler ile bunlara bağlı örgütlü tutum ve duyguların birliğidir. Bu açıdan maddi bir mekanizma ve suni bir yapı değil, insan doğasının bir ürünüdür.

Kıray (2007: 28), "kentler, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme biçimleridir" derken, İsbir

(1986: 7) kenti, ancak belirli bir nüfusa sahip toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılandığı, her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanı olarak tarif etmiştir.

Sencer'e (1979: 8) göre kent, çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10 binin üstünde bir nüfusu bulunan, farklılaşmış ve örgütlü bir fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan yerleşmedir. Bal (2008: 31) ise, kenti şu şekilde tanımlamıştır:

Kent; sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünlerde dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip heterojen bir toplumdur.

Kuşatıcı bir tanım yapmanın güçlüğünü göz önünde bulundurarak, tüm bu açıklama ve tanımlamaların ışığında biz de kenti; ekonomisi ağırlıklı olarak tarımsal olmayan üretime ve ticarete dayanan, türdeş olmayan bireylerden oluşmuş belli büyüklükteki nüfusun sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaştığı, iş bölümünün ve uzmanlaşmanın yaygın olduğu, kendine özgü kültürü, değerler sistemi ve yaşam tarzı olan, sosyal düzen ve sosyal kontrolün daha çok yasal unsurlara dayandığı, karmaşık yapıya ve belli bir bütünleşme düzeyine sahip örgütlü bir yerleşme biçimi şeklinde tarif edebiliriz.

1.2.1.1. Kentlerin Tarihsel Gelişimi

Kentlerin tarihsel gelişim sürecinin ele alınıp değerlendirilmesi, kentleşme olgusunun açıklanmasını kolaylaştıracaktır. Sanayi Devrimi'nin kentler üzerinde yarattığı büyük değişim ve kentleşmeye kazandırdığı ivme nedeniyle, bu tarihsel evrim süreci "sanayi öncesi kentler" ve "sanayi kentleri" olarak iki bölümde incelenecektir.

1.2.1.1.1. Sanayi Öncesi Kentler

Tarihçiler ve toplumbilimciler, kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözüyle bakarlar (Keleş, 1996: 20). Her kentin kendi tarihi olmasına karşın, insanlığın tarihi büyük ölçüde kentlerin ve kentsel yaşamın tarihidir (Hatt ve Reiss, 1951: 175).

Toplumların tarih öncesi çağlarda karşılaştıkları güçlük ve açmazları çözme yolundaki çabalarıyla biriken bilgi ve tecrübelerin, üzerinde yaşanılan yeryüzü parçasının özelliklerine bağlı olarak farklı ilişkilere yol açtığı bilinen bir gerçektir. Bu çerçevede insan topluluklarının çözmek için gayret sarf ettikleri ilk ve temel sorun varlıklarını sürdürülebilmektir. Bunu anlayan insanlar hayatta kalabilmek için, tek tek kendilerinde bulunmayan, ancak toplum halinde elde edebildikleri güçlerini, sorunların ortadan kaldırılması için kullanmışlardır. İnsanların tek başlarına çözemedikleri sorunların, toplum içinde gerçekleştirilen ilişkilerle çözümlenmek istendiğini ve bunun başarıldığı her durumda da daha ileri bir toplumsal birlik aşamasına ulaşıldığını kabul edersek, tarihte ilk kentlerin ortaya çıkışını bu yaklaşım içinde değerlendirebiliriz (Tuna, 1987: 74-75).

Kent, bir yerleşme türü ve bir toplumsal-ekonomik biçimlenme olarak insan toplumlarının gelişme süreci içinde son aşamada ortaya çıkan bir olgudur. Toplayıcılık ve hayvancılığa dayanan göçebelik şeklindeki örgütlenmenin ardından üretim tekniği alanında yüzyıllarca süren birikim, insanların başta saban olmak üzere geliştirdikleri araçlarla tarım ekonomisine geçip doğayla yeni ilişkiler kurmalarına yol açmıştır. Araç kullanan iş gücünün doğayı değerlendirmesi, üretime geniş boyutlar kazandırarak emeğin verimliliğinin artmasına ve nüfusun aynı doğa kesiminden sürekli yararlanacak şekilde yoğunlaşıp toprağa yerleşmesine olanak sağlamıştır (Sencer, 1979: 11-12).

İnsanlık tarihinin gelişimi içerisinde, bir yerleşme biçimi olarak kentlerin İlk Çağa kadar uzandığı görülmektedir. Bu çağda kentler genellikle akarsu ve göl kenarlarında kurulmuştur. Bunun nedeni bu bölgelerin tarıma elverişli olmalarıdır (Özer, 2004: 5). İlk kentsel yerleşim yerlerinin Fırat ve Dicle nehirleri ile bereketlenen Mezopotamya'da ve Nil Nehri'nin hayat verdiği Mısır'da ortaya çıkmış olmaları tesadüf değildir. Özellikle Fırat ve Dicle nehirlerinin akışlarının düzensiz,

kabarma zamanlarının belirsiz olması, bu bölgede yaşayan insanları su kanalları ve setler yapmaya zorlamıştır. Yaşamsal öneme sahip kanallar sisteminin kurulması ve bakımının çok sayıda insanın düzenli çalışmasını gerektirmesi, köy örgütlenmesini aşan yeni bir yönetim organizasyonunu zorunlu kılmıştır (Sander, 1989: 8). Bu yeni örgütlenme, toplumların o zamana kadar bilinçsiz ve düzensiz olarak sürdürdükleri tarım faaliyetlerini denetim altına alarak ve devamlı bir zenginlik üreten düzeye çıkararak kendi varlık şartını teşkil eden artık ürünü ve bunu sağlayan ilişkileri ortaya koymuştur (Tuna, 1987: 83-84). İnsanın kendi gereksinmesinin üstünde bir üretimde bulunmasıyla yaratılan fazla ürün, zanaatkarlık ve ticaretin bağımsız uğraşlar olarak tarımdan ayrılmasına olanak sağlamıştır (Sencer, 1979: 12). Ulaşım ve taşımacılıktaki gelişmeyle birlikte de, bu ürünlerin değişik bölgelerde depolanması, dağıtımı ve değişimi için yeni teşkilatlar kurulmuştur (İsbir, 1986: 9).

Doğuda ve batıda kentlerin ortaya çıkış nedenleri ve örgütlenme biçimleri birbirinden farklıdır. Doğu toplumlarında kentlerin ortaya çıkışında tarım ve sulamada karşılaşılan zorluklar ve bunları aşma çabası etkin olmuştur. Batıdaki kentlerin ilk ortaya çıktığı yerler olan Kıbrıs, Girit, Batı Anadolu, Ege Adaları ve Yunanistan Yarımadası'nda ise, tarım için fazla elverişli toprağın bulunmayışı nedeniyle, bakır, mermer, kereste vb. üretim faaliyetleri ile zeytincilik ve bağcılık gibi uzmanlaşmış tarımsal faaliyetler etrafında bir merkezleşmenin başlaması kentlerin çekirdeğini oluşturmuştur (Erkan, 2002: 39). Ekonomik gücü tarımsal üretimden çok ikincil endüstriye ve mamul mal ticaretine dayanan bu kentler deniz aşırı ticaret yoluyla giderek gelişip zenginleşmişlerdir (Childe, 1983: 233).

Çağdaş kentler, iş bölümündeki en ileri aşamanın anlatımı olarak tarımdan ayrılan etkinliklerin yoğunlaştığı ve bu nedenle kırsal yerleşmelere karşıt bir topluluk ve yerleşme biçimiyken, İlk Çağ kentleri, kırsal niteliğini koruyan ve tarımcı toplulukların yerleştiği merkezler olmaktan öteye geçememiştir. Başka bir ifadeyle, siteler, zanaatkarlık ve ticaretin tarımdan ayrıldığı bir iş bölümüne tanık olmuşlarsa da, temelde, tarımcı kabile üyelerinin birlikte oturduğu bir yerleşme olmaktan kurtulamamıştır (Sencer, 1979: 13).

İlk Çağ kentlerinin çoğu, art bölgeleriyle daha çok bütünleşmelerini sağlayacak üretken bir ekonomik düzen kuramamaları, vergileme gibi belirli kentsel-

siyasal-ekonomik sorunları çözmeye güçlüklerle karşılaşmaları ve daha az kentleşmişlerin saldırılarına karşı kendilerini savunacak bir sistem geliştirmede başarısız olmaları gibi nedenlerle yıkıma uğramıştır (Hatt ve Reiss, 1951: 176). Antik sitelerin çözülmesiyle oluşan feodal toplumla birlikte ortaya Orta Çağ kentleri çıkmıştır.

Feodal toplumun temel yerleşme biçimi, mülk sahibi olan senyörlerin yaşadığı korunaklı şatolardan ve toprağa bağlı serflerin üretimin iş gücü ögesi olarak barındığı köylük yerleşmelerden oluşmuştur. Senyör şatoları (bourglar) gelecekteki kentsel gelişmenin çekirdekleri olarak belirirken, köylük yerleşmeler kır topluluklarının hareket noktası olmuştur. Tarımda insan gücü veriminin artarak ürün fazlası yaratması, bir yandan tarıma bağlı bir uğraş niteliğindeki zanaatkarlığın bağımsızlaşarak gelişmesine, öte yandan fazla ürünün feodal birimler arasında değiştirilmesiyle ticaretin belirmesine yol açmıştır. Tarımdan ayrılan bu uğraşları üstlenmiş yeni toplumsal kesimlerin, savunması kolay ve ticarete uygun senyör şatoları çevresinde uzun süreler geçirmeye, sonra buralarda sürekli olarak yerleşmeye başlamaları pazar ilişkilerinin merkezileştiği yeni ve çağdaş bir yerleşme biçiminin başlangıcını teşkil etmiştir (Sencer, 1979: 14).

Orta Çağda kentlerin toplumsal ve ekonomik örgütlenmesiyle, kırsal bölgelerin toplumsal ve ekonomik örgütlenmesi arasındaki çelişki kadar keskin bir çelişki, tarihin hiçbir döneminde görülmemiş; Orta Çağ burjuvazisi gibi tam anlamıyla kentsel bir sınıf daha önce hiç var olmamıştır (Pirenne, 2011: 104). Doğu uygarlıklarının tüccar ve zanaatkarları, öncelikle devlet görevlileri, toprak sahipleri ve yöneticiler gibi toplumun üst tabakalarına hizmet eden kişiler durumundaydılar. Yukarıdan düzenleme ve vergilenmeye alışmışlardı ve bunun karşılığında savunma gereksinimleri karşılanıyordu. Avrupa'nın saldırgan, acımasız ve kendi kendine yeterli tüccarları ile doğudakiler arasında tam bir zıtlık vardı. Böylesine tüccarlar tarafından kurulan Avrupa kentleri, bir kere yaşamsal ekonomik ve askeri sorunlarını çözüncü, üstün bir uygarlığın çıkış noktası olmuşlardır (Sander, 1989: 42).

Sanayi öncesi kentleri incelerken, Gideon Sjöberg'in, sanayileşmenin girmediği toplumlarda kentlerin yapısal niteliklerini belirlemeye çalıştığı

“*Preindustrial City*” (Sanayi Öncesi Kenti) isimli çalışmasını kısaca ele almak yerinde olacaktır.

Sjoberg’e (1951: 179-188) göre, sanayi öncesi kentler varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddelere dayandırdıklarından birer pazar merkeziydiler. Bu merkezler el yapımı maddelerin üretildiği, aynı zamanda siyasal, dinsel ve eğitimle ilgili işlevleri de gerçekleştiren yerlerdi. Tarımda makineleşmeye geçilmemiş olması, ulaşımda hayvan gücünün kullanılması, elverişsiz gıda saklama ve depolama yöntemleri kentsel nüfusun gereksinimlerini karşılayacak gıda stokunun büyümesini sınırlamıştı. Sanayi öncesi kenti, malların üretilmesi ve hizmetlerin sunulmasında canlı (insan ya da hayvan) enerji kaynağına bağımlıydı; işlerde çok az farklılaşma ya da uzmanlaşma vardı. Pek çok ticari etkinlik biçimsel açıdan bir örgütlenme olmaksızın yürütülürdü. Sanayi öncesi kentin toplumsal örgütlenmesi ise, organik enerjiye dayanan ekonomik yaşantıya uygundu. Kentin sosyal yapısını tanımlayan katı tabakalaşma sistemi, aile, din ve eğitim örgütlenmeleri güçlü sosyal kontrolün varlığını duyurmaktaydı.

Her ne kadar, insanlık tarihinin gelişimi içerisinde kentlerin ortaya çıkışı İlk Çağa kadar uzansa da, gerçek anlamda modern kentler Sanayi Devrimi ile birlikte boy göstermiştir. Konumuz gereği üzerinde duracağımız kentleşme olgusu, ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyı kökünden sarsan Sanayi Devrimi’nin bir ürünüdür.

1.2.1.1.2. Sanayi Kentleri

15. yüzyıldan itibaren, denizaşırı ticari ilişkilerle ve ulusal birlikler tarafından uygulanan merkantilist ekonomi politikalarıyla büyük bir hız kazanan sermaye birikimi, teknoloji ve buna bağlı olarak üretim örgütlenmesi alanında köklü değişmelere olanak sağlamıştır. Tarihi süreç içerisinde bilimsel alanda atılan dev adımlar sonucu teknolojiye meydana gelen sıçrama, üretim tekniklerinde nitel gelişmeleri güdülemiş ve bilimin teknolojiye uygulanmasıyla üretici güçler ve dağıtım tekniklerini eşi görülmemiş bir düzeye ulaştıran ilerlemeler sağlanmıştır. Toplumun her kesiminde etkisini gösteren bu ilerlemelerin yarattığı dönüşümün adı Sanayi Devrimi’dir (Sencer, 1979: 18).

Sanayi Devrimi'ne gelinceye dek özellikle Avrupa'da, Fransız Devrimi gibi çok önemli toplumsal ve siyasal olaylar olmuştur. Ancak etkileri oldukça büyük olan bu olayların kent görünümüne doğrudan yansımaları olmamıştır. Oysa Sanayi Devrimi ile birlikte kentsel örgütlenmede önemli değişimler gözlenmiştir. Kentlerin gelişen ekonomik yapısına bağlı olarak artan iş gücü talebi, bir yandan kır kesimindeki nüfusu hareketlendirirken, bir yandan da kentlerin tarımdan ayrılan nüfusun yöneldiği birer çekim merkezi haline gelmesini sağlamıştır (Özer, 2004: 7). Kentler, ilk ortaya çıkışlarından Sanayi Devrimi'ne kadar çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış, sanayileşmeye kadar işlevsel ve yapısal olarak çok az bir dönüşüm geçirmişlerdir. Sanayileşme ise, kentlerin hızla büyümesine ve bir olgu olarak kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2004: 252).

Sanayi Devrimi, tüm üretim dallarında verimliliği en yüksek düzeye çıkaracak bir yeniden örgütlenme sağlarken, yeni iş kolları yaratmış ve pazar ilişkileri geniş bir alana yayılmıştır. Kentlerde merkezileşerek genişleyen bu iş hacmi sanayi kesiminde iş gücü talebini artırmıştır. Teknolojik ilerlemenin tarımsal üretim sürecine girmesine bağlı olarak, yeni tarımsal işletmeciliğin baskısı altında mülksüzleşen köylülerle bu değişmeye ayak uyduramayan işletmeciler, sanayinin çağrısına uyarak iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere kentlere yönelmişlerdir (Sencer, 1979: 18-19). Başka bir deyişle, küçük çiftçilerin hızlı bir toprak kaybı sürecine girmesiyle büyük çiftliklerin önü açılmış, küçük üreticiler kente göç etmeye başlamışlardır. Çünkü tarım işçilerinin yapacakları işin daha iyi ve daha verimlisini artık makineler yapmaktadır (Stark'tan aktaran Kızılcelik, 1991: 40).

Makineleşmenin ve ussallaşmanın sistemli bir biçimde uygulanması ile zihniyet ve davranışların bu yeni kapitalist üretim biçiminin taleplerine uydurulması geleneksel kent yapısını sarsarak değiştirmeye ön ayak olmuştur (Keleş, 1996: 20). Kentsel üretim güçlerindeki gelişmeyle harekete geçen çekici etmenlerin rol oynadığı bu kentleşme süreci, kentlerin hızlı bir büyüme göstermesine yol açmış, böylelikle kentler, giderek artan nüfuslarıyla toplumun etkin ve egemen yerleşme biçimleri haline gelmiştir (Sencer, 1979: 18-19).

Sanayi kentlerinin en dikkat çekici yönü, bir yönetsel ve dinsel merkezin değil, daha çok ticaret ve sanayinin olduğu çevrelerde ortaya çıkmalarıdır. Bu

kentlerde, hem sosyal yaşamın örgütlenmesinde hem de toprağın kullanımında yüksek derecede bir uzmanlaşma ve iş bölümü açıkça gözlemlenebilir. Uzmanlaşma, ürüne göre değil, üretim sürecine göre yeni bir biçim almıştır. Din, kentlerin yaşamını etkilemeyi sürdürmekle birlikte, etkileri, sanayi öncesi kentlere kıyasla azalmıştır (Keleş, 1984: 74). Sanayi öncesi kentlerde kapalı bir sınıf olgusu, sınırlı bir sosyal hareketlilik, cinsiyete dayalı katı bir iş bölümü, edinilmiş statüler ve sadece elit zümreye ait bir eğitim sistemi görülürken (Erkan, 2002: 51), sanayi kentleri, istihdamın evrensel kurallara bağlanmış olduğu bir ekonomik yapıyı, kayırmadan daha çok başarıya önem veren açık bir sınıf sistemini, evrensel değerlere yer veren yaygın bir eğitim düzenini ve kitle iletişimini gerektirmektedir (Sjoberg, 1951: 187).

Sanayileşmeyle birlikte ulusal sınırları aşan kütle üretimi ekonomik örgütlenmeyi yeniden biçimlendirmiştir. Kütle üretiminin, yüksek verimlilik ve etkinliğin sağlanabilmesi için öngördüğü bu örgütlenme, çeşitli üretim ve iş kollarının boyutlarını genişleterek onlara organik bir bütünlük kazandırmış, birbirini bütünleyen işletmelerin yönetsel bir merkezleşmeyle belli yerleşmelerde yoğunlaşmalarına yol açmıştır. Ekonomik etkinliklerin ve buna bağlı olarak nüfusun yoğunlaştığı merkez kentler, giderek çevre alanı ve bu alan içindeki yerleşmeleri kendine göre biçimlendirerek metropolleşmişlerdir. Bir kentin, çevre kent ve kır yerleşmeleri üzerinde etkinlik kurarak kendi egemenliği altında geniş kuşatımlı bir sosyo-ekonomik işlevleşme ve iş bölümü yaratması anlamına gelen metropolleşme, çağımızdaki kent gelişmesinin belirgin bir eğilimi olmuştur (Sencer, 1979: 20-21).

1.2.2. Kentleşme

Sanayileşme ve modernleşmenin ekonomik, kültürel ve toplumsal yapıda yarattığı köklü bir değişim sürecini ifade eden kentleşme; demografik, ekonomik, fiziksel, toplumsal ve yönetsel görünüm taşıyan çok yönlü bir olgudur.

Kentleşme, ister bir kırsal yerleşmenin kente dönüşmesi, ister doğrudan kentin büyümesi biçiminde olsun, nüfusun kent yerleşmelerinde yoğunlaşması olarak her şeyden önce demografik bir olaydır (Sencer, 1979: 2). Ancak kentleşmeyi yalnızca bir nüfus hareketi olarak ele almak eksik bir değerlendirme olacaktır. Çünkü

kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu nedenle, kentleşmeyi tanımlarken nüfus hareketini yaratan toplumsal ve ekonomik değişimlere de yer vermek gerekir (Keleş, 1996: 19).

Kentte nüfus yoğunlaşmasında, doğal artıştan çok kente yönelik göçler önemli bir rol oynamaktadır. Kentleşme, kırdan kente göç yoluyla kent nüfusunda bir artış olarak belirdiğine göre, nüfus alışverişinde bulunan yerleşmelerin yapısal biçimlenişleri arasındaki farklılık, bu harekete aynı zamanda bir toplumsal–ekonomik değişme süreci özelliği kazandırmaktadır. Buna bağlı olarak kentleşmenin bir diğer yönü, ekonomik kesimler arası bir nüfus aktarımıyla nüfusun tarımdan endüstri ve hizmetlere kayması, böylece kentsel iş-güç biçimlerinin ekonomide etkinlik kazanmasıdır (Sencer, 1979: 2). Bu yönüyle kentleşme, teknolojiye gelişmeler ile tarımsal ve tarımsal olmayan üretim biçimi ve üretim ilişkilerindeki değişimlerin ortaya çıkardığı bir sonuçtur (Kartal, 1978: 4). Doğaya göre biçimlenmiş, küçük, yaygın ve işlevleri sınırlı yerleşmelerin kentleşme süreciyle birlikte yerlerini doğayı kendine göre biçimlendirmiş, geniş, yoğun ve çok işlevli yerleşmelere bırakması kentleşmenin fiziksel görünümünü; bu yerleşmelerde yönetimin çok organlı ve merkezi bir sistem içinde örgütlenmesi ise kentleşmenin yönetsel görünümünü betimler (Sencer, 1979: 3).

Sosyal yapıda niteliksel değişimler, doğa insan ilişkilerinde farklılaşma, iş bölümü, uzmanlaşma, sosyal sınıf ve statülerde değişme, kültürün çeşitlenmesi ve demokratikleşme gibi boyutları, kentleşmeyi sosyal bir olgu olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Toplumsal değişme sürecinin bir boyutu olan kentleşmeyi belirleyen en önemli öge, üretim araçlarının, buna bağlı olarak üretim biçiminin ve üretim ilişkilerinin değişmesidir. İnsanların avcılık ve çobanlıktan, dolayısıyla göçebelikten, tarımsal faaliyet nedeniyle yerleşik hayata geçmesi kentleşmenin ve de uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İktisadi faaliyetin nitelik olarak değişmesini kentleşme sürecini belirleyen temel ölçüt olarak düşündüğümüzde, modern anlamda kentleşmeyi; teknolojik yapıda, üretim biçiminde ve üretim ilişkilerinde büyük değişikliklere yol açarak ekonomik, toplumsal ve kültürel hayatı derinden etkileyen Sanayi Devrimi'nin yarattığı bir olgu olarak ele almak daha doğru olacaktır.

Kentleşme, sanayi toplumlarının bir ürünüdür; aynı şekilde sanayileşme de kentlerin ürünüdür. Kentleşme ve sanayileşme birbirlerini üreten ve geliştiren olgulardır (Bal, 2008: 73). Kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde değişikliklere yol açan nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 1996: 19). Kentleşmeyle nüfus, geliştirdiği yeni toplumsal ilişkiler ve örgütlenmeyle giderek yeni bir topluluk oluşturmaktadır. Kır topluluklarından farklı ve onlara aykırı özellikleriyle kent, her şeyden önce geniş ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bireysel ve toplumsal farklılaşma ayırıcı bir özelliği olmakla birlikte kent, gruplaşmaların dengelendiği örgütlü bir birlik ve sistemli bir bütünlük içindedir. Farklılaşmaya dayanan bu bütünlükle dinamik bir özellik kazanmış olan kent, her türlü değişim ve gelişmenin hareket noktası olmuştur (Sencer, 1979: 3).

Kentleşme, iki ucu olan bir çözümlenme, yoğunlaşma ve akım olayıdır. İki uçtan birisi kırdır, ötekisi de kent. Çözümlenme kırdır, yoğunlaşma ise kentte gerçekleşmektedir. Çözümlenmenin ve yoğunlaşmanın özelliklerine uygun ve bunlara bağımlı biçimde, akım da kır ile kent arasında olmaktadır. Bu üç olgu, yani kırdaki çözümlenme, kentte yoğunlaşma ve kır ile kent arasındaki akım bir bütünün parçalarıdır. (Kartal, 1983a: 33). Kır ile kent arasındaki akımla kentlerde yaşamaya gelenlerin oranının artması, bireyler arası ilişkileri farklılaştırıcı özellikleri olan toplumsal değişimle de bütünleşmeyi gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşım kır ile kent arasında sosyal, ekonomik, kültürel bir farklılığı ve bu farklılığın sonucu olarak bireyler arası ilişki ve etkileşimi ortaya koymaktadır (Karpat'tan aktaran Tatlıdil, 1989: 5). Kırdan kente göç; kentlerin demografik ve mekansal büyümeleri; sosyal, ekonomik, kültürel ve davranışsal yaşam biçimlerinde görülen değişimler kentleşmenin öğeleridir. Ancak kentleşmenin ana öğesinin değişim süreci olduğu açıktır. Bu sürecin kapsamını, tarımdaki değişimler, iş gücünün tarımdan sanayiye kayması, kentlerin nüfus ve mekan bakımından büyümeleri ve bunlara koşut olarak insan davranışlarındaki değişimler ile görüş ve düşünce farklılaşması oluşturmaktadır (Çakır, 2007: 41). Bu yönüyle kentleşme süreci, salt nüfusun mekanda yer değiştirmesini aşan bir değişim sürecini işaret etmekte ve bu süreç, ekonomik,

politik, toplumsal ve kültürel düzeylerde bir dizi çarpıcı değişimle birlikte yaşanmaktadır (Yılmaz ve Çitçi, 2011: 254).

Hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşmesi hem de kentsel mekanın ve toplumsal pratiğin değişme ve evrimleşme süreci olan kentleşme (Tolan, 1996: 161-164), yalnızca fiziki çevrenin değişimi ve ekonomik organizasyonun yeni şekillere bürünmesi anlamına gelmez; bütün bunların yanı sıra kültürü, sosyal düzeni, davranış şekillerini ve hatta insanın fikirlerini derin bir şekilde etkileyen süreç olarak da görülebilir. Böylece kentleşme herhangi bir yerleşmeyi yalnızca fiziki ve ekonomik bir yapı haline getirmekle kalmayıp, ayrıca kendine has bir yaşama tarzı da yaratmaktadır (Korkmaz, 1988: 62).

Kentleşme, toplumların yapısal değişmelerinin en göze çarpan yönüdür. Her şeyden önce nüfusun büyük oranının, tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütlerde ve dolayısıyla köylerde değil, kentlerde hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir. Bu oluşum yalnız bu süreci yaşayanlar için değil, toplumun bütün kesimleri için travmatik bir deneyimdir (Kıray, 2007: 141). Çünkü kent, karmaşık, iş bölümüne dayalı ileri bir toplum düzenini simgeler. Kentlerde karşılıklı etkileşim sürecine katılanların sayısının daha çok olması, bireyler arasındaki gizil farklılıkların artmasına yol açmaktadır. Bu yüzden, bir kentsel topluluğun üyelerinin kişisel özelliklerinin, mesleklerinin, kültürel yaşamlarının ve düşüncelerinin, kırsal kesimde yaşayanlarınkine göre daha ayrı kutuplara ayrılmış olması beklenebilir. Kentin bu yapısı bir kişinin, diğer bir kişiyi yakından tanımasını zorlaştırır. Bu nedenle kurulan ilişkilerin niteliği, kırsal kesimden farklı olarak, gayrişahsî, yüzeysel ve geçicidir. Bu ilişki biçimi, toplumda kişiyi yalnızlığa, kayıtsızlığa ve güvensizliğe iter. Bu koşullar altında, rekabet ve resmî denetim mekanizmaları, toplumu bir arada tutmada kendisine bel bağlanan dayanışmanın yerini almaktadır (Wirth, 1938: 11).

Özek'e (Akt.: Yıldırım, 2004: 12) göre, kırsal ve kentsel alanlardaki esas çelişki, yalnızca nüfus yönünden değildir. Aradaki farklılaşma sosyal yapı farklılaşmasıdır. Bu açıdan kentleşme bir sosyal yapıdan diğer bir sosyal yapı türüne geçişi ifade eder. Kentleşme durumunda ekolojik merkezileşme ortadan kalkmakta,

toplumsal ilişkiler etkilenmektedir. Bu açıdan da değişme süreci içinde yığınlar için yeni yaşama tarzı (new modus vivendi) söz konusudur.

Kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu yeni yaşam tarzı bireye daha fazla özgürlük verir. Bu özgürlüğün temelinde ise, toplumsal denetimin zayıflaması yatar. Birey, bir yandan diğer bireylerin ya da yakın bağlar kurduğu kümelerin duygusal denetiminden belli bir derecede kurtulabilme ya da özgürlüğe kavuşabilme şansını elde ederken, diğer yandan kendini ifade edebilmeyi, moralini ve bütünleşmiş bir toplumda bir arada yaşamının vereceği katılma duygusunu yitirir (Karasu, 2008: 258). Aralarında duygu ya da duyarlılık bağları olmayan bireylerin birbirlerine çok yakın bir biçimde yaşayıp beraber çalışması, rekabetin, ilerleme güdüsünün ve karşılıklı sömürünün artmasına yol açar. Bu, temel olarak, Durkheim'ın teknoloji toplumunda toplumsal çözülmenin değişik biçimlerinin nedenlerini açıklama girişiminde sözünü ettiği anomi ya da toplumsal boşluk durumunu oluşturur (Wirth, 1938: 12-13).

Kentleşme, teknik nitelikte sorunlar yaratan, karmaşık bir değişim süreci olduğundan devletin, yüklendiği hizmetler açısından faaliyetlerde bulunmasını ve ödevlerinde artışı gerektiren bir olgudur (İsbir, 1986: 7). Bununla birlikte günümüz kenti sadece resmi kurumların görev ve ilgi alanına giren oluşumlar değil, pek çok sivil toplum örgütünün, gönüllü kuruluşların, farklı çıkar gruplarının ve toplulukların belirli amaçlar etrafında kümelenerek üzerinde faaliyetlerde buldukları yerleşim yerleridir. Bu bakımdan kentleşme, son derece farklı ve hatta zaman zaman birbiriyle çatışan unsurların, belirli bir merkez etrafında toplanarak girdikleri etkileşim sonucu kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıda meydana gelen bir değişim süreci olarak algılanmalıdır (Gökulu, 2010: 214). Bu süreç her zaman olumlu değişimleri yansıtmamaktadır. Kentleşme sağlıklı gelişmediği zaman düzensizliği, kuralsızlığı (anomi), bireyin yalnızlığını, yabancılaşmayı, suç artışını, paranın egemenliğini, gelir dağılımındaki adaletsizliği ifade eder (Bal, 2008: 74). Bookchin'e (1999: 10-31) göre kentleşme, kenti ve kırsal kesimi ölümcül bir tehditle karşı karşıya bırakan bir tür kanserdir. Ona göre kentleşme sadece coğrafi bir genişleme olmayıp, aynı zamanda kent yaşamının yıkıcı bir şekilde insani niteliğini yitirmesi, topluluk yaşamının yok edilmesi ve tarımsal yaşamın doğal halinden uzaklaştırılması şeklinde ortaya çıkan

bir tehdittir. Bu tehdit, yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlık ilişkileri ile beslenen değer, kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İsimlilik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır.

1.2.2.1. Kentleşme Nedenleri

Kentleşmenin nedenlerini ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik nedenler olmak üzere dört grupta toplamak mümkündür. Toplumların sosyal ve ekonomik yapılarındaki farklılıklara bağlı olarak kentleşmeye etki eden faktörlerden bazen biri ön plana çıksa da bunlar, her biri bir diğerini etkileyen, birbirleriyle iç içe geçmiş faktörlerdir.

1.2.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Kentleşmeyi doğuran ekonomik nedenlerden bir kısmı, köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanmaktadır. Bunlara itici etmenler ya da olumsuz göç nedenleri denilmektedir (Keleş, 1996: 23). Tarımda çağdaş üretim araçlarının kullanılması, tarımsal üretim sürecinin her aşamasında ilkel yöntemlerin terk edilmesi, buna karşılık üretimi etkileyen yeni girdilerin artan oranda kullanılması tarımda çalışmasına ihtiyaç duyulan insan gücü miktarını azaltmaktadır (Yılmaz, 2006: 45). Özellikle az gelişmiş ülkelerde, tarımsal verimliliğin ve kişi başına düşen tarımsal gelirin köylüyü köyünde tutmaya yetmeyecek kadar düşük olması, toprak sahipliğinin dengesiz dağılımı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması, iklim koşulları ve erozyon itici etmenleri güçlendirmektedir (Keleş, 1996: 23).

Ekonomik nedenlerin bir kısmı ise kırsal bölge nüfusunu kent merkezlerine çekmektedir. Bunlara çekici etmenler ya da olumlu göç nedenleri adı verilmektedir (Keleş, 1996: 24). İş fırsatları, daha iyi istihdam koşulları, eğitim kolaylıkları, ulaşım

imkanları ve sağlık hizmetleri kentleri çekici kılarak kentleşme hareketine hız kazandırmaktadır (Bo-Hwan, 1980: 65).

1.2.2.1.2. Teknolojik Nedenler

Kentleşmeyi etkileyen en önemli faktörlerden biri ulaşım ve iletişim tekniklerindeki gelişmedir.

Ulaşım tekniklerindeki gelişmeler kentleşmeyi iki yönde etkilemiştir. Her şeyden önce yetersiz ulaşım sebebiyle sadece çevresi için üretim yapan küçük sanayi kuruluşları ve yerel ticaret alanları, ulaşımdaki ilerlemelerle beraber büyük üretim ve ticaret merkezleri haline gelmişlerdir. Diğer taraftan, ulaşımın hızlı ve kolay olması, insanların hareket edebilme imkanını artırmıştır (İsbir, 1986: 21). Daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına kavuşmak isteyen insanlar, gelişen ulaşım imkanlarıyla birlikte sanayi bölgeleri etrafında yerleşme olanağını elde etmişlerdir.

İletişim teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde fikirlerin, haberlerin ve bilgilerin insanlar arasında kolay ve hızlı bir şekilde yayılması kentleşmeyi tetikleyen bir diğer unsur olmuştur. Bu baş döndürücü gelişmelerle birlikte kentin çekici özelliklerinin vadettiği yaşamdan haberdar olan kırsal kesimdeki insanlar yeni umutlarla kentlere doğru hareketlenmişlerdir.

1.2.2.1.3. Siyasal Nedenler

Çeşitli düzeylerde verilen siyasi kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuki düzenlemeler ve uluslararası ilişkiler kentleşmeyi özendirici nitelikler taşıyabilir. Özellikle toprak mülkiyetini düzenleyen yasalar, sanayileşmeye öncelik veren ekonomik ve toplumsal kalkınma planları, savaşlar ve siyasal anlaşmazlıklar kentleşme hareketlerine etki yapmaktadır (Keleş, 1996: 25-27). Ülkelerin sahip oldukları siyasi rejimler de kentleşmeyi olumlu ya da olumsuz yönden etkileyebilmektedir. Eğer ülkeler gezme, ticaret ve yerleşme gibi temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı bir siyasi rejimle yönetiliyorsa, kentleşme olumsuz etkilenir (Özer, 1983: 66).

1.2.2.1.4. Sosyo-psikolojik Nedenler

Kentler ekonomik çekicilik yanında, sosyal açıdan insanları cezbeden özellikler taşıyabilir veya hiç değilse bu yönde inanç verirler (İsbir, 1986: 23). Gerçekten, kentlerin sahip olduğu toplumsal ve kültürel olanaklar oldukça çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma isteği, köyden kente göç etmeye belirli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir yükseliş gözüyle bakılması kentleşmenin sosyo-psikolojik nedenlerinin başlıcalarıdır (Keleş, 1996: 27). Bu nedenlerle kent dışı yerleşme alanlarından kentlere göç etme eğilimi kuvvet kazandıkça kentleşme hızlanmaktadır. Ancak bu eğilimin kentleşmeyi etkilemesi kente yönelik nüfus hareketinin “sürekli olarak yerleşme” şeklinde kararlılık kazanmasına bağlıdır (Sencer, 1979: 208).

1.2.2.2. Az Gelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme

Toplumlar arasında, ulaştıkları gelişme aşamaları bakımından önemli farklılıkların bulunduğu bir gerçektir. Sanayileşmiş batı toplumlarıyla aynı doğrultuda bir gelişim çizgisi takip edememiş öteki toplumlar farklı toplumsal ve ekonomik biçimlenmeler göstermişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişme ve kalkınma yolunda değişik sorunlarla karşılaşmış olmalarına rağmen bazı ortak özelliklere sahip oldukları söylenebilir. Her şeyden önce bu ülkelerde, kişi başına düşen milli gelir çok azdır ve tarıma dayalı bir insan gücü istihdamı söz konusudur. Hızlı bir kentleşme süreci içerisinde olmalarına karşın esas nüfusun kent dışı yerleşme alanlarında yaşaması; doğum oranının ölüm oranından fazla olması; milli gelirdeki düşüklüğün beslenme bozukluklarına yol açması; salgın hastalıklara bağlı ölüm oranlarının yüksek olması ve okuma yazma oranının düşük olması gelişmekte olan ülkelerin diğer ortak özellikleridir (İsbir, 1986: 14). Özer'e (1983: 42) göre, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle ilgili bu göstergelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Zira, artık az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde de sağlık ve beslenme koşulları düzelmekte, eğitim düzeyi artmakta, milli gelir yükselmektedir. Bu gelişmelere karşın yine de sanayileşmiş ülkelerle aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Her şeyden önce ekonomilerinin dışa

bağımlı oluşu, bu ülkelerin az gelişmişlik çemberini kıramamalarının en büyük nedenidir.

Bir yerleşme ve topluluk türü olarak kent ve kentsel gelişme düzeyi, toplumsal-ekonomik düzeyle yakından ilişkili olduğuna göre, gelişmekte olan ülkelerde yerleşme düzeni ve kent topluluğunun biçimlenişi farklı olmuştur (Sencer, 1979: 25). Batıda sanayinin verimi, tarımsal iş gücünü sanayide çalışmak üzere büyük kentlere doğru harekete geçirmiştir. Kentleşme, nüfusun tarımdan tarım dışı kentsel kesimlere kaymasına koşut olduğundan, gelişmiş ülkelerin kentleşmesi kalkınma ile özdeş sayılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme, sanayileşme tam olarak gerçekleşmeden ortaya çıkan bir süreçtir.

Gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu, gelişme ve sanayileşme seviyelerine uygun düşmeyen derecede hızlı bir kentleşmeyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu ülkelerdeki hızlı kentleşme olgusu, doğumlardan çok kırsal alanlardan kentlere olan nüfus akımlarıyla beslenmiştir (Keleş ve Ünsal, 1982: 26). Gelişen sanayinin emek ihtiyacını karşılamak üzere değil, kırsal kesimdeki bir takım olumsuz koşullardan kaçarak kentlere yönelen insanlar doğal olarak hizmet sektöründe yoğunlaşmak ve ortalama geçim düzeyinin altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Oysa gelişmiş ülkeler sırasıyla tarım ekonomisi ve sanayi ekonomisi aşamalarından geçerek hizmet ekonomisi aşamasına ulaşmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerde bu biçimde ortaya çıkan hizmet arzı fazlalığı kentlerdeki düşük gelirlilerin ve işsizlerin sayısını artırmıştır. Böylece, Gölbaşı'nın (2008: 40) deyişiyle, kentsel sistemde somut bir işlevi olmayan ve kırsal kesimle de bağlarını kaybetmiş bir kitle, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde toplumsal değişimin en dışlanmış görünüşü nüfus hareketliliği veya kentleşmedir. Geleneksel ilişkilerin egemen olduğu topluluklardan –bu ilişkilerin çözülmesi nedeniyle- ayrılan nüfusun göçlerle kentsel yerleşmelere yönelmesi, değişimin taşıyıcı bir ögesi olduğu kadar hızlandırıcı bir faktörü olmuştur. Bu bakımdan, çağdaş gelişimin etkisi altındaki kent topluluklarında yaşayan nüfusun giderek artması anlamına gelen kentleşme, toplumsal değişimin ana göstergesi niteliğindedir (Sencer, 1979: 33).

Vergin (Akt.: Erkan, 2002: 63-64), geleneksel toplumdaki kentleşme hareketinin özgün bir nitelik taşıdığını belirterek, bu özgünlüğü belirleyen olguları şöyle sıralamıştır:

- a) Kentsel örgü ile bütünleşemeyen geniş kitlelerin büyük yerleşim merkezlerinde yığılması.
- b) Toplumsal bütün içerisindeki kent sıralamasında bir sürekliliğin bulunmaması.
- c) Kentsel alanlarda yaşayanlarla kırsal alanlarda yaşayan insanlar arasında aşılması güç bir sosyal ve kültürel mesafenin varlığı.
- d) Farklı niteliklerdeki iki kentin kentsel mekan içerisindeki ekolojik birlikteliği.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yerleşme sürecinin çağdaş doğrultuyu izlememiş olmasından ötürü kentler yeterince gelişmemiş ve egemen bir topluluk özelliği kazanamamıştır. Bu toplumlarda, kentsel gelişme düzeyinin düşüklüğü hiç kuşkusuz toplumsal ve ekonomik biçimlenmelerinin ürünü olmuştur. Somut karşılığını nüfusun yerleşmelere dağılımında bulan bu biçimlenme, az gelişmişliğin temelini oluşturmuştur (Sencer, 1979: 28).

1.2.2.2.1. Aşırı Kentleşme

Az gelişmiş toplumlara özgü kentleşmeden söz edilirken, “hızlı”, “çarpık”, “aşırı”, “sahte” ve “dengesiz” gibi nitelermeler sıklıkla kullanılmaktadır. Bu tür nitelermeler her ne kadar görelî değer taşırsalar da, aşağıdaki özelliklere sahip bir kentleşmeden bahsettikleri söylenebilir (Keleş, 1996: 29).

- a) Kentleşmenin demografik bir süreç olarak, sanayileşmiş toplumlara oranla hızla artan, hiç olmazsa azalmayan bir yol izlemesi.
- b) Büyük kentlerin, orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı büyümesi.
- c) Kentleşme hareketlerinin belli coğrafi bölgelerdeki kimi kentlere yönelmiş olması nedeniyle, geriye kalan bölgelerdeki kentleşme oranının düşük düzeyde olması.

- d) Kentleşen nüfusun kent ve kamu hizmetleri gereksinmelerinin karşılanmasında yetersizliklerin baş göstermesi.
- e) Kentleşen nüfusun çalıştırılmasına olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılamaması yüzünden, iş gücünün marjinal mesleklerde ve türlü hizmet dallarında yığılması.

İç göçler yoluyla kent nüfusunun giderek ve hızla artması biçiminde beliren kentleşme olayı, az gelişmişliğin kaynağı olan geleneksel koşullar içinde ortaya çıkan gelişme ve değişmelerin ürünüdür. İlkel üretim teknolojisine dayanan tarım kesiminin –çoğunluğu kırdan toplanmış olan- nüfusun hızlı artışıyla aşırı bir yığılmaya sahne olması, köylüyü topraktan ayıracak itici etmenler için elverişli bir koşul yaratmış ve çağdaşlaşmayla birlikte tarımsal teknoloji yenilikleri bu etmenleri harekete geçirerek geniş bir kır nüfusunun kentlere yönelmesine yol açmıştır. Ancak endüstrinin çok sınırlı bir gelişme gösterebildiği kentlerde, göç eden nüfus çoğunlukla hizmet sektöründe veya marjinal işlerde çalışarak iş gücünü değerlendirmek ve bu nedenle ortalama geçim düzeyinin altında yaşamak zorunda kalmıştır. Bu bakımdan az gelişmiş toplumlar, kentsel etkinliklerin ve endüstriyel gelişmenin haklı göstermediği oranda, yani aşırı ölçüde kentleşmişlerdir (Sencer, 1979: 33-34).

Daha öncede belirttiğimiz gibi, gelişmiş ülkelerde, kentleşme sanayileşmeye paralel olarak yürüyen bir süreç olarak gerçekleşmiştir. Kentleşmeyi doğuran sanayinin yaratmış olduğu iş gücü talebidir. Az gelişmiş ülkelerde ise, kentleşme hızı sanayileşme hızından yüksektir. Çünkü buralarda kentleşme, sanayinin iş gücü talebi dışındaki faktörlerden kaynaklanmaktadır.

1.2.2.2. Anomik Kentleşme

Kelime anlamı normsuzluk ya da kuralsızlık olan “anomi” kavramını sistematik olarak ilk defa Emile Durkheim kullanmıştır (Bayhan, 1997: 180). Anomi, Durkheim’a göre bir toplumda ya da bir grupta meydana gelen nispi kuralsızlıktır (Kongar, 2004: 162). Durkheim, toplumun yapısındaki değişme çerçevesinde, değerlerin ve kuralların işlerliğini yitirmesi sonucunda ortaya çıkan anominin, organik dayanışmanın olduğu “cemiyyet” tipinde, yani kentlerde daha yoğun olarak

görüldüğünü belirtmektedir. Bu anlamda, karmaşık iş bölümü, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kolektif bilincin yerine geçmeye başlayan bireysel bilincin daha baskın olması sonucunda, toplumda değerlerin ve sosyal kuralların etkinliğini yitirmesi anomiyeye neden olmaktadır (Bayhan, 1997: 180).

Robert K. Merton'a göre ise anomi, özellikle kültürel norm ve amaçlar ile grup üyelerinin bu norm ve amaçlara uygun davranışlar göstermelerini sağlayan ve toplumsal yapı tarafından saptanan kapasiteleri arasında kopma olduğu zaman ortaya çıkan kültürel yapının yıkılması durumudur. İnsan ilişkilerini ifade eden toplumsal çevre ile değerler ve normların meydana getirdiği kültürel çevre arasında uyumsuzluk olduğu zaman gerilimler ortaya çıkar. Bu gerilim, toplumsal çevrenin insanı kültürel normlara uygun eylemde bulunmaya yöneltmesi demektir (Kongar, 2004: 163). Merton, sosyal yapı ile kültürel yapı arasındaki uyumsuzluk ve çatışma sonucunda meydana gelen anominin en tipik görünümünün kentsel alanlarda ortaya çıktığını belirtir. Ona göre, "her türlü aşırılıklar ortamı" olan kentlerde, kitle iletişimi ve onun uyardığı özlemler, sosyal yapı ve kültürel yapı arasındaki kopukluğun artmasında temel etkenlerden en önemlisidir (Tolan, 1996: 73).

Talcott Parsons'un anomi teorisine göre de, toplumun bireye önerdiği amaçlar ile bireyin sahip olduğu araçlar arasındaki uyumsuzluk anomiyeye sebep olmaktadır. Değer-kural çatışması bağlamında amaç-araç çatışmasının meydana getirdiği anominin en olası biçimi, bireylerin ulaşmayı arzuladıkları amaçlara uygun araçlara sahip olmaması durumudur (Özkök'ten aktaran Bayhan, 1997: 180).

1.2.3. Kentleşme

Kent, sadece yeni bir ekonomik örgütlenmeyi ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez; aynı zamanda insanın davranış ve düşüncelerine etki eden farklı bir düzeni ifade eder (Sezal, 1992: 23). Kırsal yaşam deneyiminin dışında oluşan ve gelişen kent toplumları, buldukları toplumun standartlarının yanında kentsel yaşam biçiminin ürünü olan standartlaşmış evrensel bilgi ve deneyim birikimlerine de yönelmişlerdir (Tatlıdil, 1997: 599). Böylece, kentleşmeyle birlikte oluşan zihniyetin sosyo-kültürel yaşamda ve değerlerde yol açtığı köklü değişimler, farklı tutum ve

davranışları, yeni bir hayat tarzını ve bunlara bağlı olarak insanlar arasında farklı ilişki biçimlerini ortaya koymuştur.

Kentlileşme, kentleşme akımı sonucunda toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir (Keleş, 1980: 71). Kentleşme sürecinde insanların yaşam tarzlarında, tavır ve davranışlarında değişimler yaşanmıyorsa bu süreç kentleşme olarak değil nüfus yoğunlaşması olarak algılanır. Sosyal değişimler, her ülkenin kendi sosyo-kültürel yapısına göre farklılık gösterse de, kentin getirdiği bazı değer ve değişimler evrenseldir (Görmez'den aktaran Şentürk, 1999: 17).

Toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin birey ölçeğindeki yansıması olan kentlileşme, kırdan kente göç eden kişinin kente özgü işlerde çalışması, kentin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması ve kente özgü davranış kalıpları benimsemesi yönünde bir değişim olarak tanımlanabilir (Giritlioğlu; 1991: 52). Başka bir anlatımla, kentlileşmenin, “ekonomik bakımdan kentlileşme” ve “sosyal bakımdan kentlileşme” şeklinde iki boyutu vardır. Ekonomik bakımdan kentlileşme, kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerle sağlıyor duruma gelmesiyle; sosyal bakımdan kentlileşme ise, kişinin kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir (Kartal, 1983b: 92).

Kentlileşme, kente göç edenlerin yeniden sosyalizasyon sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin, içinde bulunduğu ailenin, meslek grubunun, arkadaş grubunun vb. sosyal grupların değer-norm sistemini ve davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Göç edenler ve kentte yaşayanlar kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama tarzını benimserler (Bal; 2008: 80). Kentlileşme bir anlamda, toplum üyelerinin örgütler yoluyla formel yaşama alışması ve birey-örgüt ilişkisinin yerini örgüt-örgüt ilişkisinin alması neticesinde, bireyin diğer örgütler karşısında güçlenmesi, örgütsel yaşamın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donanması ve kente özgü ilke, değer ve amaçları benimsemiş olmasıdır (Erol, Özdemir ve Nair, 1997: 342).

Kentler her zaman birbirinden farklı işlevleri olan tabakalaşmış ve farklılaşmış gruplardan meydana gelmiştir (Kıray, 2007: 144). Bu toplumsal farklılaşmanın, bireylerin renginden, etnik kökeninden, ekonomik ve toplumsal konumundan, beğeni ve önceliklerinden kaynaklandığı söylenebilir (Wirth, 1938: 11). Kentlerdeki farklı çalışma ve yaşam koşulları içinde farklı alt kültürlerin ortaya çıkışı, bireylerin kent alanlarında birbirine benzemeyen özelliklerinin doğmasına neden olmuştur. Demokratik işleyiş erdeminin ortaya çıktığı savlanan kentler, birbirine benzemeyen bireylerin birlikte yaşamalarına olanak tanımaktadır. Alt kültürlerin çeşitliliği, kentler için bir zenginlik ifadesi olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım içinde kentlileşme kavramı, kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen bir kültür birikimidir; kent yaşamına uyumdur (Tatlıdil, 1997: 599), kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir (Erkan, 2002: 20).

1.3. Türkiye’de Göç ve Kentleşme

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye’de kırsal alanda yapısal bir dönüşüm olduğu, bu dönüşüme paralel olarak kırsal alandan kentlere göçün arttığı ve kentleşmenin hızlandığı bilinen bir olgudur. Genellikle bu olgunun ortaya çıkışında iki önemli bağımsız değişkenin etkili olduğu kabul edilmektedir: (1) Türkiye’de nüfus artış hızının çoğalması, (2) tarımsal kesimde hızlı bir mekanizasyona gidilmesi. Bu iki bağımsız değişken bir diğerinin etkisini artırarak kırsal alandaki dengenin bozulmasına sebep olmuş ve yapısal bir dönüşümü başlatmıştır (Tekeli ve Erder, 1978: 301). Ülkemizde, kentlerdeki doğal nüfus artışının, kırsal bölgelere oranla daha az olduğu bilindiğine göre, kentli nüfus artışının kırlardan kentlere olan nüfus hareketlerinin ürünü olduğu ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de kentleşme hareketinin başlıca kaynağı kente yönelik iç göçlerdir.

1.3.1. Türkiye’de İç Göçler

1950’li yıllarla birlikte Türkiye’de ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel bir dizi değişim boy göstermeye başlamıştır (Tümtaş, 2007: 41). Bu yıllarda başlayan

kalkınma hareketleriyle beraber daha belirgin hale gelen bölgesel farklılıklar, hızlı nüfus artışı ve tarımda mekanizasyon kırsal alanlardan kentlere, geri kalmış bölgelerden gelişmiş veya gelişmekte olan bölgelere doğru bir nüfus hareketine yol açmıştır. Böylece Türkiye iç göç kavramıyla tanışmıştır (Topbaş, 2007: 60).

1950-1960 yılları arasındaki dönemde, kırsal alanların itici yaşam şartları, toprak yetersizliği ve verimsizliği, Marshall yardımları ve tarımda makineleşme sonucunda insanlar kentsel alanlara yığılmaya başlamıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1998: 251). İnsan emeğinin yerini makinenin alması, artan nüfus baskısı, bu nüfusun tarımda istihdam edilememesi ve Marshall Programı çerçevesinde ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi kırdaki çözülmeye neden olmuş (Tümtaş, 2007: 41), bu dönemin başında % 25,04 olan kentsel nüfus, 1960 yılına gelindiğinde % 31,92'ye ulaşmıştır. Bu dönemde yaşanan ve ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel koşullarıyla sıkı bir ilişki içerisinde olan iç göç hareketleri Durugönül'ün (1997: 97) belirttiği gibi, daha çok geri kalmış bölge ve kentlerden, gelişmiş ve görece iyi yaşam koşullarının olduğu bölge ve kentlere yönelmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Nüfus (1927 – 2000)

Yıllar	Kırsal Nüfus	%	Kentsel Nüfus	%	Toplam Nüfus
1927	10.342.391	75,78	3.305.879	24,22	13.648.270
1935	12.355.376	76,47	3.802.642	23,53	16.158.018
1940	13.474.701	75,61	4.346.249	24,39	17.820.950
1945	14.103.072	75,06	4.687.102	24,94	18.790.174
1950	15.702.851	74,96	5.244.337	25,04	20.947.188
1955	17.137.420	71,21	6.927.343	28,79	24.064.763
1960	18.895.089	68,08	8.859.731	31,92	27.754.820
1965	20.585.604	65,58	10.805.817	34,42	31.391.421
1970	21.914.075	61,55	13.691.101	38,45	35.605.176
1975	23.478.651	58,19	16.869.068	41,81	40.347.719
1980	25.091.950	56,09	19.645.007	43,91	44.736.957
1985	23.798.701	46,97	26.865.757	53,03	50.664.458
1990	23.146.684	40,99	33.326.351	59,01	56.473.035
2000	23.797.653	35,10	44.006.274	64,90	67.803.927

Kaynak: TÜİK Nüfus İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>

Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeye bağlı olarak başlayan iç göçler, kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Ülkemizde ise iç göç, gelişen sanayinin emek talebini karşılamaktan ziyade, kırsal alanlardaki itici faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, kentsel nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 1927-1950 yılları arasında önemli bir değişiklik göstermemiş, 1950 yılından

sonra ise göç hareketlerinin etkisiyle belirgin bir ivme kazanarak sürekli artmıştır. 1970 yılında % 38,45 olan kentsel nüfus oranı, 1980'li yıllardan itibaren liberal ekonomi politikalarının uygulanması, ulaşım ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi gibi faktörlerin de etkisiyle 1985'de % 53,03'e, 1990'da % 59,01'e yükselmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllara kadar iç göç hareketlerinin temelinde daha çok ekonomik (geçim sıkıntısı, işsizlik, yoksulluk) nedenlerin yattığı ve göç eden insanların kentte daha iyi bir yaşam hayali (iş bulma olanaklarının fazla olması, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yeterli ölçüde faydalanma ve kentin sosyo-kültürel etkinliklerinin çekiciliği) ile kırdan kente kendi istekleri doğrultusunda yöneldikleri görülmektedir. 1990 sonrasında ise bu tabloda önemli bir değişiklik olmuş, göç irade dışı bir boyut kazanarak ekonomik gerekçelerin yerini güvenlik endişesinin aldığı zorunlu göç niteliğine bürünmüştür. 1990'lı yıllar ülkede ekonomik sorunların, siyasal ve toplumsal gerginliklerin hakim olduğu yıllar olmuştur. Bu sorunların ve gerginliklerin temelinde ise Doğu ve Güneydoğu'da 80'li yıllardan itibaren yaşanan terör olayları yatmaktadır. Bu yıllarda bölgede yaşanan çatışma ortamından dolayı Cumhuriyet tarihinin en büyük kitlesel göç hareketi yaşanmıştır (Tümtaş, 2007: 48). Göktürk'e (2001: 282) göre, nedenleri çeşitli yönleriyle tartışılmaya açık bu süreçte, tarımsal üretimden boşa çıkan nüfus değil, tarımsal üretimin farklı boyutlarında yer alırken mekanından koparılan bir nüfus iradesi dışında kent nüfusuna eklenmiştir. Ekonomik ve sosyal açıdan kente göçü planlamayan, böylesi bir göç için hazırlığı ve beklentisi olmayan, daha iyi yaşam koşulları arayışını bulunduğu kırsal mekanın dışına taşımayı düşünmeyen bu kesim, kentsel alanlara yığılmış ve bireysel çözümsüzlüklerle karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'de iç göçlerin akım yönü, kentten kente, köyden kente, kentten köye, köyden köye şeklindedir. Aşağıdaki tablo 1975-2000 yılları arasında yerleşim yerlerine göre, başka bir deyişle akım yönlerine göre iç göç rakamlarını ve oranlarını vermektedir.

Tablo 2: Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus (1975 – 2000)

Yerleşim Yeri	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Kentten Kente	1.752.817	2.146.110	3.359.357	3.867.979
%	48,90	56,18	62,18	57,80
Köyden Kente	610.067	860.438	969.871	1.168.285
%	17,02	22,53	17,95	17,46
Kentten Köye	692.828	490.653	680.527	1.342.518
%	19,33	12,84	12,60	20,06
Köyden Köye	528.709	322.709	392.935	313.481
%	14,75	8,45	7,27	4,68
Toplam	3.584.421	3.819.910	5.402.690	6.692.263
%	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>

Ülkemizde iç göçün genel görünümünü değerlendirmede yardımcı olmak üzere 2010-2011 yılları arasında net göç hızına göre en çok göç alan ve en çok göç veren 10 il sırasıyla tablo 3 ve tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Çok Göç Alan İller (2010 - 2011)

İLLER	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı % ₀
TEKİRDAĞ	42.265	28.620	13.645	16,58
ANTALYA	89.731	62.875	26.856	13,23
ANKARA	191.864	137.385	54.479	11,20
GÜMÜŞHANE	10.426	8.988	1.438	10,92
ESKİŞEHİR	35.045	27.908	7.137	9,18
İSTANBUL	450.445	328.663	121.782	8,98
KOCAELİ	63.314	50.070	13.244	8,30
MUĞLA	35.409	29.604	5.805	6,95
BURSA	74.243	58.258	15.985	6,05
MALATYA	32.925	29.515	3.410	4,51

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>

Tablo 3’e bakıldığında, 2010-2011 döneminde en çok göç alan ilin 450.445 kişi ile İstanbul olduğu görülmektedir. İstanbul’u Ankara ve Antalya illeri takip etmektedir. Net göç hızı en fazla olan il ise Tekirdağ’dır. Tekirdağ’ın ardından Antalya ve Ankara gelmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Net Göç Hızına Göre En Çok Göç Veren İller (2010 - 2011)

İLLER	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı % 0
VAN	23.415	72.273	-48.858	-46,67
YOZGAT	15.251	26.921	-11.670	-24,75
ÇANKIRI	10.582	14.322	-3.740	-20,88
KIRIKKALE	12.190	17.482	-5.292	-19,06
KARS	10.654	16.376	-5.722	-18,54
TRABZON	24.858	38.446	-13.588	-17,78
AĞRI	15.508	25.182	-9.674	-17,27
ADIYAMAN	13.873	23.939	-10.066	-16,81
ARDAHAN	4.908	6.673	-1.765	-16,29
NİĞDE	11.769	17.023	-5.254	-15,44

Kaynak: TÜİK Göç İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>

Tablo 4’ te, 2010-2011 döneminde en çok göç veren ilin 72.273 kişi ile Van olduğu görülmektedir. Van’ı Trabzon ve Yozgat illeri izlemektedir. Net göç hızına bakıldığında da verdiği göçle en yüksek oranda nüfus kaybeden ilin Van olduğu dikkati çekmekte, Van’ın ardında ise Yozgat ve Çankırı yer almaktadır.

1.3.1.1. Türkiye’de İç Göçlerin Nedenleri

Göçlerin temel nedeni, sosyo-ekonomik olanakların ve üretilen refahın dağılımında ülkenin çeşitli mekansal farklılıklar göstermesi, diğer bir ifadeyle iller ve bölgeler arası gelişme farklılığıdır. Bölgeler arası dengesizlik iç göçlerin hem sebebi hem de sonucu olarak kısır döngüye yol açmış ve açmaya da devam etmektedir. Göç olgusunu anlamak ve nedenlerini ortaya koyabilmek için sosyo-ekonomik yapının bilinmesi gerekir. Göç hareketi sosyo-ekonomik yapıdan bağımsız olmayıp, aksine, ekonomideki yapısal değişimleri en iyi yansıtan göstergelerden birisi olma özelliğine sahiptir (Başel, 2007: 520-521).

Türkiye’de kentlerin göç çekmesinin birinci nedeni, istihdam ve eğitim olanaklarının yaygın ve çeşitli oluşudur. Kır ve kent arasındaki gelir farklılığı ve işsizlik gerçekte sadece ara değişkenlerdir. Temel faktörler, nüfusun doğal artış hızı ve ekonomik gelişme hızıdır. Bu nedenle dikkate alınması gereken temel değişken, ekonomik gelişme hızına göre nüfus artış hızının ne olduğudur. Kalkınma planlarında, hızlı bir ekonomik gelişme sağlamak amacıyla kentsel altyapıya öncelik verilmekte ve kırsal alandaki altyapı ihmal edilmektedir. Bu da, kırdan kente göç

akışını artırmaktadır (Gökçe, 1996: 71). Genel olarak kentin çekiciliği ve kırsal alanın iticiliğine bağlanan iç göçün, her ülkenin kendi özel koşullarına bağlı olarak çeşitli nedenleri vardır.

Türkiye'nin özel şartları düşünüldüğünde göçü doğuran genel sebepler şöyle sıralanabilir (DİE, 1995: 44).

- a) *Genel nüfus içinde genç nüfusun kalabalık olması:* Genç insanların hayatlarını kurma aşamasında olmaları ve çoğunun evlilikle aile bağlarını daha kurmamış olması göçü kolaylaştırmaktadır.
- b) *Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik:* Türkiye'de, tarımsal toprakların miras yoluyla bölünmesi ve makineleşme sonucunda tarımsal iş gücünün önemli bir kısmı açık işsiz haline gelmiştir. Tarım üretiminin verimli olmayışı, üretimin doğal olaylara doğrudan bağlı olması tarımdan bir kaçış yaşanmasına neden olmaktadır.
- c) *Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme:* Eğitim düzeyleri yükselen ve yükseköğretim kurumlarının yoğunlaştığı kentlere giden bireyler, buralarda görüp alıştıkları hayat tarzını terk etmek istememektedir. Bu yolla göç veren iller, sadece eğitimsiz iş gücünü değil, yüksek vasıflı, kalkınmalarının itici gücü olan iş gücünü de kaybetmektedir.
- d) *Eğitim yoluyla meslek edinme:* Meslek liselerinin ve hizmetler sektörüne yönelik yükseköğretim kurumlarının artması vasıflı bir iş gücü grubu oluşturmuştur. Vasıflı elemanların, iş gücü piyasasından haberdar ve bilinçli olmaları, coğrafi hareketliliklerini artırmaktadır.
- e) *Refahın artışı:* Toplumsal refahın artmasıyla birlikte gelir seviyesi yükselen bireyler, yiyecek, giyecek, barınak gibi temel insani ihtiyaçlarının yanında artık sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da gidermek için çabalamakta ve bu gereksinimlerini karşılayacak olanaklara sahip bölgelere yönelmektedirler.
- f) *Kan davaları:* Ülkemizin çözülemeyen toplumsal sorunlarından biri olan kan davaları, insanların çoğu zaman mallarını dahi bırakarak göç etmelerine sebep olmaktadır.

- g) *Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi:* Geniş ailenin oluşturduğu toplumsal baskı, kontrol mekanizması ve törelerin ağırlığı, özellikle eğitilmiş gençlerin göç etmelerine yol açmaktadır.
- h) *Ulaştırma ve iletişim ağının genişlemesi ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlık kazanması:* İletişim teknolojisinin gelişmesiyle insanların dış dünyadan haberdar olması ve ulaşım vasıtalarının yaygınlaşmış ucuzlaması göç sürecinin katalizörü olmaktadır.
- i) *Kırsal alanda değer hükümlerinde meydana gelen değişimler:* Eğitimin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının yanında, artan bireycilik ve liberalleşme eğilimlerinin kırsal bölgelere kadar ulaşması, yerleşik değerlerin yıpranmasına ve yeni değerlerin yerleşmesine yol açmıştır.
- j) *Mevsimlik göçler:* Özellikle tarımsal alanların hasat dönemlerinde iş gücü ihtiyacını karşılayan mevsimlik göçler, insanların, göçle görülen yerlerin koşulları ve imkanları hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Bunun sonucunda, daha cazip şartların olduğu kanaati hasıl olursa, mevsimlik göçler yerleşik hale dönüşmektedir.
- k) *Tabii afetler dolayısıyla yapılan göçler:* Deprem, su baskını gibi tabii olaylar neticesinde insanlar daha güvenli yerlere göç etmektedirler.
- l) *Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler:* Toplumumuzda yaşanan terör olayları nedeniyle, insanlarımızın terör olan bölgelerden ayrılmaları ve bazen terör örgütü korkusuyla, bazen de güvenlik gerekçesiyle devlet tarafından belli noktalarda toplanması iç göçü artıran bir etki yaratmıştır.

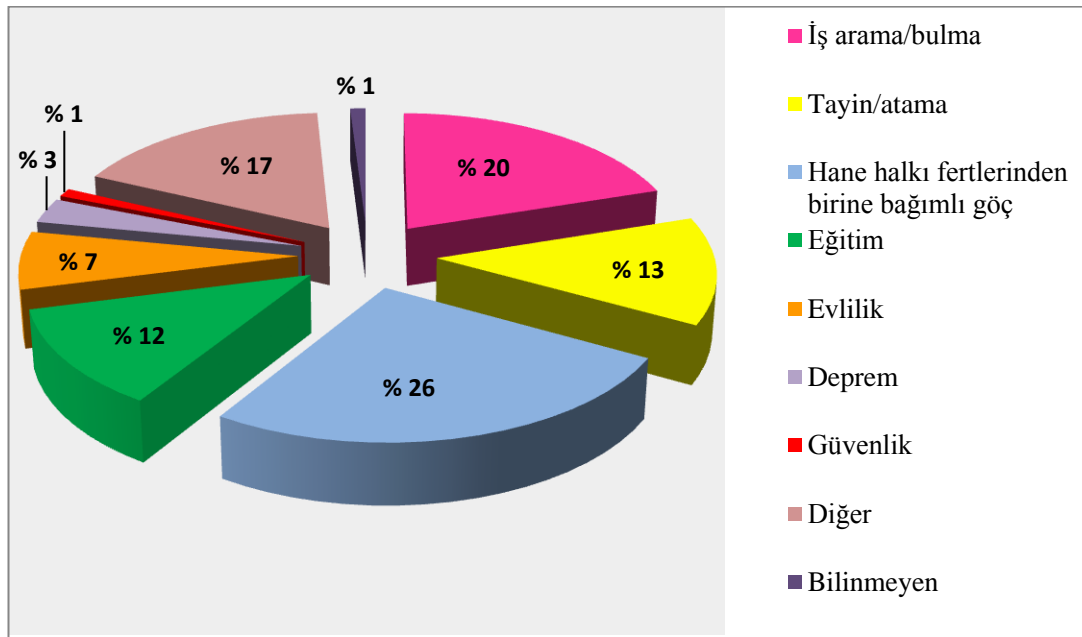
Türkiye’de 2000 yılında göç eden nüfusun hangi temel nedenlerle göçe yöneldikleri “2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri” başlıklı yayında şu şekilde görülmektedir:

Tablo 5: Türkiye’de Nedenlerine Göre Göç Eden Nüfus (2000)

Göç Etme Nedeni	Erkek	Kadın	Toplam
İş arama/bulma	753.333	206.639	959.972
Tayin/atama	439.040	203.317	642.357
Hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç	456.775	772.314	1.229.089
Eğitim	339.862	213.648	553.510
Evlilik	21.100	334.612	355.712
Deprem	73.374	73.184	146.558
Güvenlik	20.301	10.898	31.199
Diğer	543.879	264.420	808.299
Bilinmeyen	37.371	24.126	61.497
Toplam	2.685.035	2.103.158	4.788.193

Kaynak: TÜİK, 2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri (2005).

Göç eden toplam kişi sayısının, göç nedenlerine göre yüzdesel dağılımı ise aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Şekil 1: Türkiye’de Nedenlerine Göre Göç Eden Nüfus (2000)

Şekil 1’de Türkiye’de 2000 yılında göç eden nüfusun % 26’sının hanedeki fertlerden birine bağımlı olarak göç ettiği görülmektedir. Ülkemizde iş arama/bulma amaçlı göç, göç nedenleri arasında % 20 ile ikinci sırada yer alırken, tayin veya atama nedeniyle gerçekleşen göç oranı % 13, eğitim nedeniyle göç etme oranı ise % 12’dir.

1.3.2. Türkiye’de Kentleşme

Türkiye’deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden biridir. Yalnız tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir (Kongar, 1998: 149).

Ülkemizde, hızlı nüfus artışı ve tarımsal teknoloji ile üretim alanında meydana gelen köklü değişmelere bağlı olarak nüfusun iç göçler yoluyla kent merkezlerine yönelmesi sonucu yoğun bir kentleşme olayı yaşanmıştır. 1950’lerde bu sebeplerle başlayan ve izleyen yıllarda ulaştırma araçlarının gelişmesi ve sanayileşmeyle daha hız kazanan süreç, kentlerde özellikle belli merkezlerde nüfusun giderek artmasına yol açmıştır (Yılmaz ve Çitci, 2011: 253).

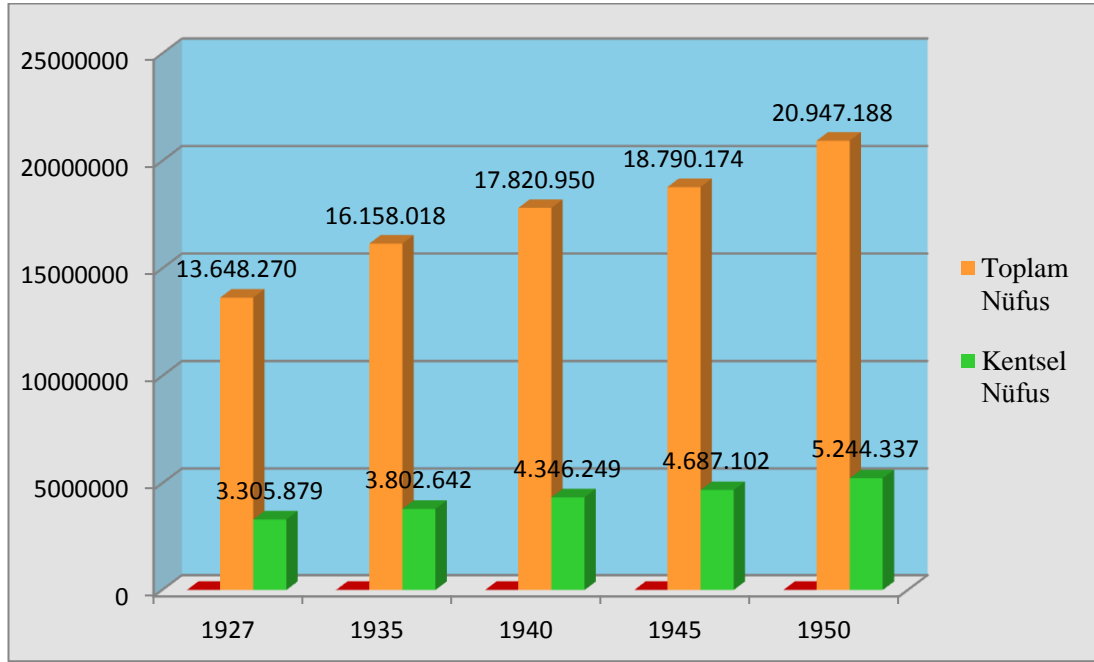
1.3.2.1. Türkiye’de Kentleşme Dönemleri

Türkiye’de kentleşme hareketinin gelişimi incelendiğinde farklı dönemlerden söz etmek mümkündür.

1.3.2.1.1. Düşük Kentleşme Dönemi (1923-1950)

Bu dönemde kentleşme hızı oldukça yavaş gerçekleşmiştir. Kentlerin nüfusu genellikle kentlerde yaşayanların doğum-ölüm oranlarıyla artış veya azalış göstermiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, nüfus açıklarını gidermek ve düşük bir yoğunlukta olan ülke topraklarını besleyerek kalkınmanın güdücü ögesi olacak bir nüfus kaynağı yaratmak amacıyla yönelik bir politika izlenmiştir (Sencer, 1979: 37). Nüfustaki hızlı artışa rağmen bu dönemde güçlü bir kentleşme hareketi bulunmamaktadır.

Şekil 2: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1927-1950)

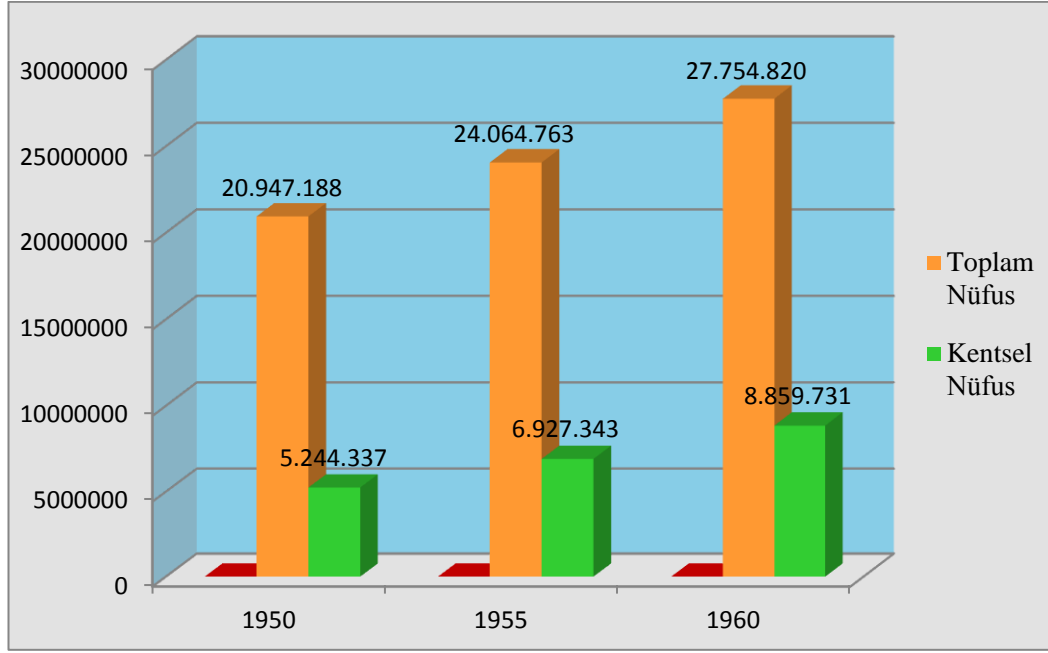
Türkiye’de 1927 yılında 13.648.270 olan toplam nüfusun 3.305.879’u yani % 24,22’si kentlerde yaşarken, 1950 yılında 20.947.188 olan toplam nüfusun 5.244.337’sinin yani % 25,04’ünün kentlerde yaşadığı görülmektedir. 1927 ile 1950 arasında, toplam nüfus % 54 oranında, kentsel nüfus ise % 59 oranında bir artış göstermiştir.

1.3.2.1.2. Kırsal Çözülme Kaynaklı Kentleşme Dönemi (1950-1960)

1950’ye kadar fazla gelişme göstermeyen kentleşme hareketi, bu yıldan sonra Türkiye’nin en ciddi meselelerinden biri haline gelmiştir. Elbette bunu, ülkenin hatta dünyanın içinde bulunduğu siyasal koşullardan ayrı düşünmemek gerekir. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de demokrasi, insan hakları ve refah devleti ilkeleri ön plana çıkmış, ülkenin siyasal durumunda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Çok partili döneme geçiş gerçekleşmiş ve Demokrat Parti ile beraber önceki döneme damgasını vuran devletçi politikalar yerini liberal söylemlere bırakmaya başlamıştır. Ekonomik politikadaki değişim kırsal alanlarda tarımsal faaliyetlere de yansımış (Niray, 2002: 12), tarımdaki yapısal ve ekonomik dönüşümler, özellikle dış yardımlar sonucunda traktörün kullanılmaya başlanması bu

döneme damgasını vurmuştur. Ekonomideki liberalleşme ve tarımdaki mekanizasyon ülke içinde nüfusun hareketlenmesini sağlayarak kentleşmeyi hızlandırıcı etki yapmıştır.

Şekil 3: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1950-1960)

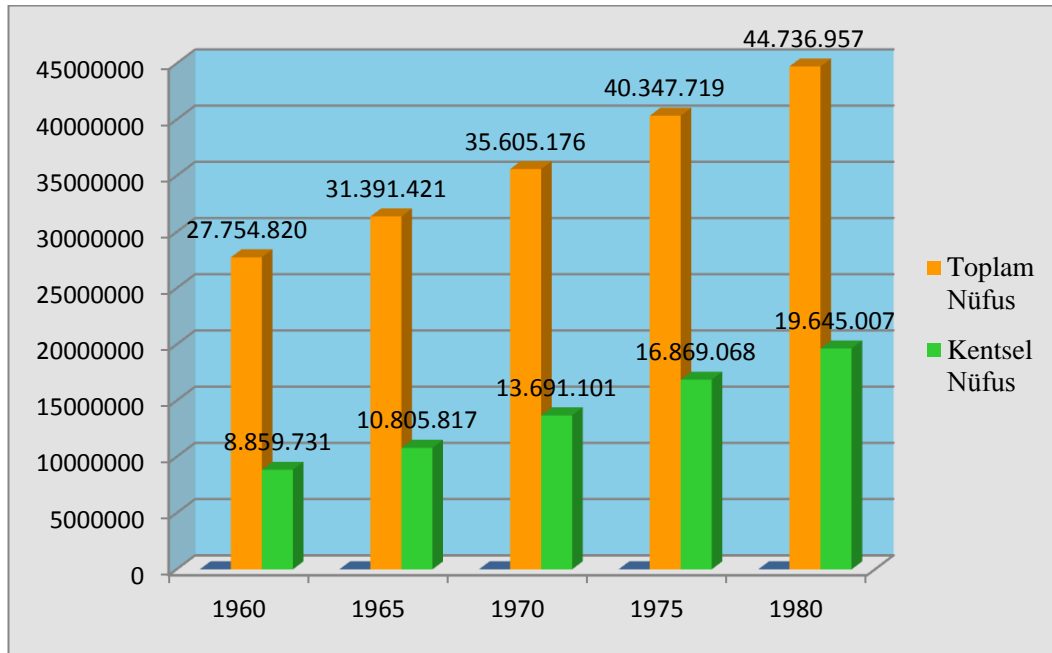
Şekil 3’te görüldüğü üzere, 1950 yılında 20.947.188 olan toplam nüfusun 5.244.337’si yani % 25,04’ü; 1960 yılında ise, 27.754.820 olan toplam nüfusun 8.859.731’i yani % 31,92’si kentlerde yaşamaktadır. 1950 ile 1960 arasında toplam nüfus % 32 oranında artarken, kentsel nüfus % 69 oranında bir artış göstermiştir.

1950-1960 yılları arasında yaşanan bu hızlı kentleşmenin yarattığı dönüşüme kentlerimiz hazırlıksız yakalanmış ve bu yıllar ulaşımdan yerleşime birçok alanda marjinal, plansız, düzensiz bir görüntünün kentlere yerleşmeye başladığı yıllar olmuştur (Yılmaz ve Çitci, 2011: 260).

1.3.2.1.3. Kentsel Gelişme Dönemi (1960-1980)

Bu dönem, Türkiye’de güçlü bir kentleşme eğiliminin gözlemlendiği ve hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı yılları kapsamaktadır. Söz konusu dönemde, bir yandan mevcut kentlerin nüfusu hızla artarken, diğer yandan da çok sayıda yerleşim yeri kent statüsü kazanmıştır.

Şekil 4: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1960-1980)

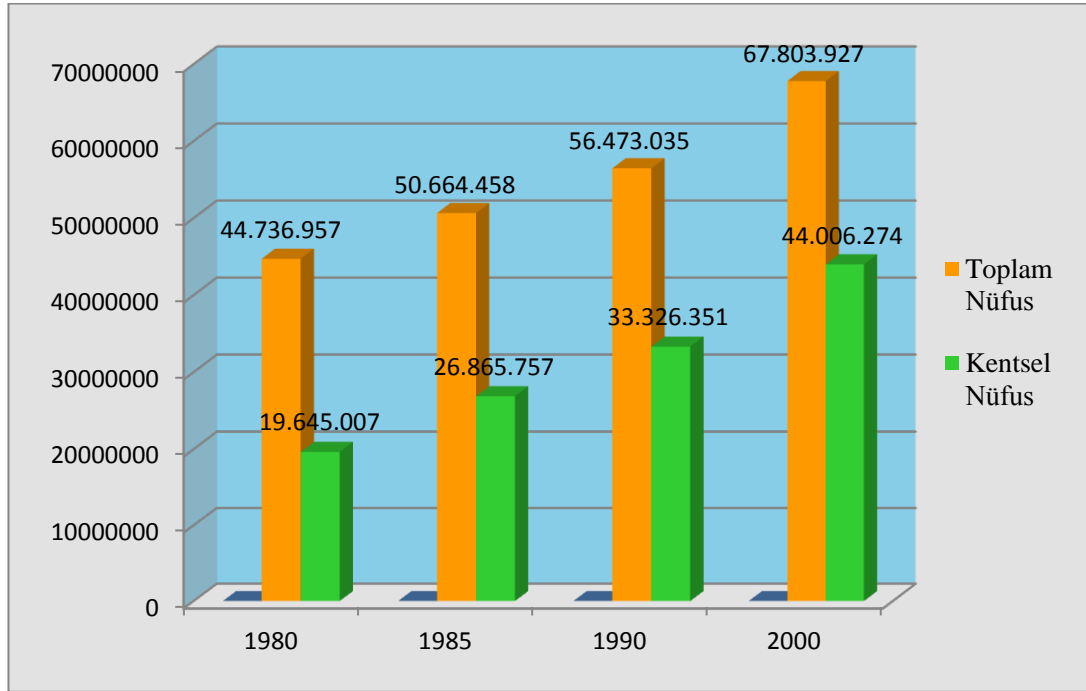
Şekil 4’e bakıldığında, 1960 yılında 27.754.820 olan toplam nüfusun 8.859.731’i yani % 31,92’si kentlerde yaşarken; 1980 yılında 44.736.957 olan toplam nüfusun 19.645.007’sinin yani % 43,91’inin kentsel nüfusu oluşturduğu görülmektedir. 1960 ile 1980 arasında toplam nüfus % 61 oranında artarken, kentsel nüfus % 122 oranında bir artış göstermiştir.

1.3.2.1.4. Kentsel Dönüşüm Dönemi (1980 ve sonrası)

Türkiye’de 1980 ve sonrası, birçok yönden değişim ve dönüşümün yaşandığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Ülkemizin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal koşullara bağlı olarak yaşanan kentleşme hareketinin bu dönemde farklı boyutlar kazandığı görülmüştür.

1980 sonrası ortaya çıkan yeni siyasal dengeler ve serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması kentleşmede yeni bir dönemi başlatmıştır. Şengül (2009: 138), 1980’den önceki kentleşme sürecini “emek gücünün kentleşmesi” şeklinde tarif ederken, siyasal iktidarların büyük miktardaki kaynakları başta altyapı, ulaşım, konut gibi alanlara yöneltmesinden dolayı 1980 sonrası kentleşmeyi “sermayenin kentleşmesi” olarak adlandırmıştır.

Şekil 5: Türkiye’de Kentsel Nüfus (1980-2000)

Şekil 5’e göre, 1980 yılında 44.736.957 olan toplam nüfusun 19.645.007’si yani % 43,91’i; 2000 yılında ise, 67.803.927 olan toplam nüfusun 44.006.274’ü yani % 64,90’ı kentlerde yaşamaktadır. 1980 ile 2000 arasında toplam nüfus % 52 oranında artarken, kentsel nüfus % 124 oranında bir artış göstermiştir.

1.3.2.2. Türkiye’de Kentleşmeyi Doğuran Nedenler

Toplumbilimciler, Türkiye’de kentleşmenin nedenlerini açıklarken soruna farklı kavramlarla yaklaşmışlardır. Farklı kavramlarla da olsa yapılan açıklamalar, özünde aynı olguları ifade etmekte, aralarında bir çelişki bulunmamaktadır. Örneğin Sencer (1979: 36-69), Türkiye’de kentleşme hareketinin nedenlerini i) itici güçler, ii) çekici güçler ve iii) aracı güçler şeklinde gruplandırırken; Keleş (1976: 30), açıklamalarını ekonomik nedenler, teknolojik nedenler, siyasal nedenler ve sosyo-psikolojik nedenlere dayandırmaktadır.

Kentleşme Komisyonu, “Türkiye’de Kentleşme” incelemesinde soruna daha kapsamlı ve bütüncül yaklaşarak kentleşme hareketini doğuran nedenleri “iç etmenler” ve “dış etmenler” olmak üzere iki grupta toplamıştır (Özer, 2004: 49). Biz de konuyu bu biçimde ele alacağız.

1.3.2.2.1. İç Etmenler

1.3.2.2.1.1. Demografik Nedenler

Kapitalist düzenin toplumsal ilişkilerin her alanına hükmetmesiyle, birbirinden oldukça farklı olan kırsal ekonomik sistem ve kentsel ekonomik sistemin beraber gelişmesine olanak kalmamıştır. Kentlere egemen olan kapitalist ilişkilerin çıkarları doğrultusunda düzenlenen üretim biçimi kırsal alanın ekonomik örgütlenmesinde çözümlere yol açmıştır (Özer, 2004: 50).

Türkiye’de kırsal alandaki hızlı nüfus artışı, kentsel ekonomik biçimlenme çabalarının bir sonucu olarak tarımda beliren bazı etmenler ile birleşip toplumsal-ekonomik değişme ve kentleşme sürecinde etkin bir rol oynamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte, o zamana kadar düşük bir nüfus yoğunluğuna sahip ülke topraklarında, kalkınmanın motoru olacak bir nüfus kaynağı yaratmaya yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Yine de, 1950’li yıllara kadar nüfusun büyük bir oranının kırsal alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yıllarda başlayan kalkınma hamleleri kırsal alanda istihdam olanaklarını azaltmış, böylece ortaya çıkan iş gücü fazlası bir nüfus baskısı yaratmıştır. Sencer’e (1979: 42) göre bu nüfus baskısı, insanların geniş ölçüde topraktan koparak kentlere yönelmesine yol açan itici güçlerin bir ön koşulu olmuştur. Başka bir deyimle, kır kesiminde hızlı nüfus artışının yanı sıra tarımsal yapının özellikleri ve bu yapıda beliren değişmeler, itici güçleri harekete geçirmiş ve büyük bir köylü nüfusun tarımdan ayrılarak kentlere göçmesiyle hızlı bir kentleşme olayı doğmuştur. Bu nedenle, demografik etmenlere ek olarak nüfusun hareketlenmesine elverişli şartları yaratan tarım kesiminin özelliklerini de ele almaya gerek vardır.

1.3.2.2.1.2. Tarımsal Yapıdaki Değişmeler

Türkiye’de tarım kesimi, üretim teknolojisi ve ilişkileri alanında önemli değişimlere uğramış ve nüfusun topraktan ayrılıp kentlere doğru itilmesiyle sonuçlanan köklü bir yapısal değişme sürecine sahne olmuştur.

Tarım kesiminin, nüfus artışıyla belirginleşen ve bazı ara güçlerin işlemesiyle sonunda çözülen yapısal özellikleri, kaynağını bu kesimin geleneksel bir

biçimlenmeye sahip olmasından almıştır. Bu geleneksel yapı, artan nüfusu özümsemek şöyle dursun, insanlara ancak sınırdaki bir geçim ve yaşama olanağı sunmuştur. Üretimin temel ögesi olarak iş gücünün insan emeğine dayandığı yaygın tarım, toprakta bir nüfus yoğunlaşması yaratmış, bu da toprağın verimliliğini artıramadığı gibi, birim başına emeğin verimini düşürmüştür (Sencer, 1979: 44-50). Tarımın verimini doğrudan etkileyen bir koşul da, toprağın gereğinden fazla parçalara ayrılmış olmasıdır. Miras sisteminden ve yoğunlaşmadan ileri gelen bu durum, toprak savurganlığına, ussal büyüklükte tarım işletmelerinin kurulamamasına ve bunlarla birlikte zaman ve emek yitirilmesine yol açmıştır. Verimliliği etkileyen bu etmen nüfusu tarım dışına itmiştir (Keleş, 1996: 48).

Türkiye’de kısa bir süre içinde etkinlik kazanan tarımsal makineleşme, insanın yerini alan bir iş gücü ögesi olarak tarımdaki nüfus fazlasını açığa çıkarmış ve köylü nüfusun geniş kitleler halinde topraktan kopmasına yol açmıştır. Tarımdaki nüfus yoğunlaşmasına son vererek ortakçılık gibi kapitalizm öncesi bazı ilişkilerin giderek etkinliğini yitirmesine neden olan makineleşme, kırsal alandaki gizli işsizliği açığa çıkarmıştır (Sencer, 1979: 58-61). Kıray (Akt.: Kızılcelik, 1991: 56) bu gelişmeyi şöyle açıklamaktadır: “Teknolojik değişimlerden yararlanabilen tarımsal işletmelerin büyüyüp genişlemesi ve büyük toprak sahiplerinin yeni üretim teknolojilerine geçmeleri ile bu topraklarda ortakçı-yarıcı olarak çalışan köylüler, makineleşme emeğin yerini aldığı için yarıcı olmaktan çıkmışlar, büsbütün topraktan kopmuşlardır.”

1.3.2.2.1.3. Çekici Nedenler

Nüfusu kırdan koparan etkenler kentleşme için gerekli olmakla birlikte yeterli olmayan bir değişkenler bütünüdür. Kaynağında harekete geçen nüfusun bir başka yerleşmeye, örneğin köye ya da kasabaya değil de bir kente göçmesi için ikinci bir etmenin, kentin çekiciliğinin işe karışması gerekmektedir (Özer, 2004: 57). Kentin çekiciliği, çalışma ve yaşama koşullarının elverişliliğine olduğu kadar, kültür, tüketim ve eğlence kaynaklarının çeşitlilik ve zenginliğine de bağlı olarak belirmektedir.

Çekici güçlerin doğrudan etkin olduğu kentleşme modelinin, daha çok Sanayi Devrimi sonrası batı toplumlarında gözlenen duruma uygun düştüğü bir gerçektir. Türkiye’de ise çekici güçlerin kentleşme olayındaki dolaysız payının sınırlı kaldığı, nüfusu harekete geçiren bir etmen olmaktan çok, kente yönelten bir güdü olarak işlediği görülmektedir. Bunun nedeni, kente doğrudan çekicilik özelliği kazandıracak iş ve geçim olanaklarının kaynağı olan tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin yeterince gelişmemiş olmasıdır (Sencer, 1979: 62).

Türkiye’de bütün kentlerin değil, sadece belli büyüklüğe erişmiş ve metropol olarak nitelendirilen kentlerin çekici özelliğinden söz edilebileceğini belirten Erkan (2002: 117), bu özellikleri şöyle sıralamıştır:

- Kentlerdeki iş olanakları, iş gücü artış hızının çok altında gelişmekle birlikte, yine de ücretler cazibesini korumaktadır.
- Örgütlenmiş ekonomik yapıda yeri olmayan ve marjinal sektör olarak adlandırılan işportacılık, amelelik, değnekçilik vb. işlerde çalışabilme imkanı mevcuttur.
- Kentlerde, ister sanayi alanında ister hizmet alanında istihdam edilsin, sigortalı çalışma oranı daha yüksektir.
- Kentlerdeki eğitim ve sağlık olanakları kırsal kesime göre ileri düzeydedir.
- Toplumun kültürel değerleri de kentlere göçü hızlandırmaktadır. Örneğin, “boğulursan büyük denizde boğul”, “İstanbul’un taşı toprağı altındır” gibi halk arasında yaygın olarak kullanılan deyimler kentlerin çekiciliği algısını kuvvetlendirmektedir.

1.3.2.2.1.4. İletici Nedenler

İletici etmenlerden kastedilen ulaşım ve haberleşme olanaklarındaki gelişmedir. Nüfusun harekete geçebilmesi ve hareketlenen nüfusun belli yerleşmelere yönelebilmesi için iletici bir güç olarak belli bir ulaşım alanı içinde taşınım imkanlarının varlığı gereklidir. Ulaştırma ve taşınma kolaylıkları, aynı zamanda nüfusu hareketlendirici ana güçlerin doğmasına yol açan toplumsal-ekonomik gelişmelerin ürünüdür. Başka bir söyleyişle, iletici güçler, aynı değişmelerin sonucu

olarak itici ve çekici güçlerle birlikte beliren bir olgudur. Ancak bu güçler bir kez belirdikten sonra, tek başına söz konusu gelişmeyi hızlandırıcı bir işleve sahiptir (Sencer, 1979: 67).

Türkiye’de ulaşım alanındaki gelişmeler kentleşmeyi iki yönden etkilemiştir. İlk olarak, taşıma araçlarının ve karayollarının gelişimi, yaşama ve geçinme güçlükleri çeken insanların, çalışma olanaklarının daha fazla olduğu kent merkezlerine doğru yönelme imkanını artırmıştır. Ulaşım alanındaki gelişmelerin kentleşme üzerindeki diğer bir etkisi de ekonomik açıdan pazara açılmayı kolaylaştırıcı bir nitelik taşıması olarak belirlenebilir (Özer, 2004: 59).

İletici etmenlerin kentleşmeyi etkilemedeki diğer bir rolü iletişim alanındaki hızlı gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde, özellikle televizyonun yaygınlaşması ve kırsal alanda da hemen hemen her eve girmiş olması, insanların başka yaşam biçimlerinden haberdar olmalarını sağlayarak kentleşmenin sosyo-psikolojik nedenlerini hazırlayan bir faktör olmuştur (Erkan, 2002: 116).

1.3.2.2.1.5. Sosyo-psikolojik Nedenler

Sosyo-psikolojik nedenler genellikle kentlerin çekici özelliklerinin bireyler üzerinde yarattığı etkileri ifade etmektedir. Bu nedenler, köy ve kent yaşam biçimleri ve standartları arasındaki ayrımlardan kaynaklanmaktadır (Keleş, 1996: 27). Kentlerdeki yaşam düzeyi ile kırsal alandaki yaşam düzeyi arasındaki farklılık psikolojik olarak göçü özendirir (Erkan, 2002: 120).

Kentlerin özgür havası, kentli olmanın gurunu paylaşma ve özellikle ülkemizde, köyden kente göçe “toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir yükseliş” gözü ile bakılması (Keleş, 1996: 27) gibi faktörler nüfusun doğrudan harekete geçmesine yol açmamakla birlikte itici ve çekici güçlerin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Bir başka ifadeyle, sosyo-psikolojik nedenler tek başlarına ya da bağımsız olarak bir göç güdüsü yaratmamakta, kentleşme hareketini meydana getiren diğer nedenlerin arasına karışarak onları hızlandırıcı ya da ağırlaştırıcı bir etkide bulunmaktadır (Özer, 2004: 60).

1.3.2.2.1.6. Siyasal ve Hukuksal Nedenler

Kentleşme olgusu üzerinde ülkenin hukuksal ve siyasal yapısının da etkili olacağı açıktır. Ülkelerin sahip oldukları siyasal rejimler kentleşmeyi olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Örneğin bir ülke gezme, ticaret ve yerleşme özgürlüğü gibi temel hakları kısıtlayıcı bir siyasal rejimle yönetiliyorsa, o ülkede kentleşme olumsuz olarak etkilenir (İsbir, 1982: 32).

Bir ülkede çeşitli düzeylerde verilen siyasi kararlar, yönetim yapısının özellikleri, bazı hukuk kuralları ve uluslararası kimi ilişkiler kentleşmeyi özendirici bir nitelik taşıyabilir. Toprak mülkiyetini düzenleyen hukuksal kuralların durumu, veraset sistemi, sanayileşmeye öncelik veren ekonomik ve toplumsal kalkınma planları kentleşme üzerinde etkili olan diğer unsurlardır (Keleş, 1976: 39).

Türkiye’de bütün beş yıllık kalkınma planlarında kentleşmeyi teşvik edici hedefler vardır. Kentsel nüfus oranının kırsal nüfus oranına göre yüksek olması kalkınmanın bir göstergesi olduğu için kalkınma planlarında kentleşme özendirilmektedir. Ayrıca Türkiye’nin uzun yıllardır üye olmaya çalıştığı ve bu yönde politikalar geliştirmeye yöneldiği Avrupa Birliği ülkelerinde kentleşme oranının % 80’lerde olması da ülkemizde kentleşmenin siyasal olarak özendirilmesine yol açmıştır. Kısaca Türkiye’de hukuk sisteminin göç ve yer değiştirmeyi engellememesi ve sanayileşmenin bütün siyasi parti programlarında temel hedef olarak belirlenmesi kentleşmeye hızlandırıcı etki yapmaktadır (Erkan, 2002: 119-120).

1.3.2.2.2. Dış Etmenler

Dış etmenler olarak, uluslararası siyasal ve ekonomik kararların Türkiye üzerindeki etkileri ile Türkiye’nin bir üye sıfatıyla yer aldığı uluslararası siyasal, askeri ve ekonomik örgütlerle olan ilişkileri değerlendirilmelidir (Özer, 2004: 60).

Türkiye’nin özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uyguladığı Batı ile bütünleşme politikası, dış yardımların verilme biçimi ve koşulları dış etmeden sayılabilir. Türkiye’nin Batı ile bütünleşme çabaları kalkınmadaki temel seçimini etkilemiş, sanayiden tarıma, iç kaynaklarla kalkınmadan dış kaynaklara dayalı olarak

kalkınmaya, demiryolu politikasından karayolu politikasına, devletçilikten özel kesim yoluyla kalkınmaya geçmesine yol açmıştır (Erkan, 2002: 121).

1.3.2.3. Türkiye’de Kentleşmenin Temel Nitelikleri

Türkiye’de kentleşme, gelişmekte olan ülkelerle yapısal benzerlikler göstermektedir. Dolayısıyla kentleşme yapısı batılı gelişmiş ülkelerden farklı niteliklere sahiptir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmenin geç başlaması bu farklılığın en büyük sebebidir (İsbir, 1986: 29). Ülkemizde kentleşme, çeşitli dönemlerde bazı farklı özellikler geliştirmekle birlikte en genel eğilimiyle, kentin çekiminden çok kırım itici etkileri altında yüksek bir hızla kırdan kente nüfus akımında temelini bulmaktadır (Sencer, 1979: 76).

Türkiye’de kentleşmenin temel nitelikleriyle ilgili aşağıdaki tespitlerde bulunabiliriz:

- Türkiye’de kentleşme, oldukça hızlı bir şekilde süren, ekonomik kalkınmaya endeksli olmayan, kırsal alanlardaki itici faktörlerin temel unsur olduğu, kentlerin hazırlıksız yakalandığı bir görünüm arz etmektedir (Yılmaz, 2006: 65).
- Türkiye’nin kentleşmesinde göze çarpan bir özellik de bazı kentlerin daha fazla büyüdüğüdür (İsbir, 1986: 29).
- Türkiye’de kentleşme fonksiyonel değişim yaratmayan, çevreyi kalkınma sürecine sokamayan, toplumsal ve kültürel değişimi sınırlı bir kentleşme olarak belirlemektedir (Yılmaz, 2006: 65).
- Türkiye’de kentleşme her şeyden önce iç göçlerin bir sonucudur (İsbir, 1986: 30).
- Kentleşme ve kentlileşme, batılı normlar açısından bakıldığında gelişmenin, çağdaşlaşmanın, demokrasinin ve katılımcılığın ölçüsüyken, Türkiye’de kentleşme ve kentlileşme çoğu zaman nüfus yoğunlaşması şeklinde sürmüş, kente özgü değer ve davranışlar farklı kentlerde ve kentlerin farklı mekanlarında beklenen ya da istenen şekilde gelişmemiştir (Görmez’den aktaran Özgen, 2010: 19).

- Türkiye’de çeşitli coğrafi bölgeler arasında hem bugünün büyük kentlerinin dağılışı hem de genel olarak kentleşme derecesi ve hızı bakımından farklar olduğu görülmektedir (İsbir, 1986: 29).
- Türkiye’de kentleşme, sanayileşme ile doğru orantılı bir biçimde gelişmediği ve onun doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı içindir ki sağlıksız ve düzensiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin özelliklerinden biri de “kentleşmenin sanayileşmeden daha hızlı bir tempoyla olması” idi. Bunun sonucu olarak Türkiye’de birkaç merkezin ani olarak ve dengesiz büyümesi, hizmetlerin yetersizliğine ve kentsel organizasyonların yeterli ve zamanında kurulmaması gibi sorunlara sebep olmuştur. Hızlı kentleşme, kentlerde konut bunalımı, gecekondulaşma, suç ve suçluların artması gibi problemleri de beraberinde getirmiştir (İsbir, 1986: 30).

1.3.2.4. Gecekondulaşma ve Tampon Kurum Olarak Gecekondu

Kentsel yerleşim alanlarına genellikle kırsal kesimlerden gelenlerin ve alt gelir gruplarında yer alanların yerleşim mekanlarını tanımlamak için kullanılan bir kavram (Tatlıdil, 1989: 15) olan gecekondu, 775 sayılı Gecekondu Kanununda (1966), “imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan yapılar” olarak tarif edilmektedir.

Karpat (Akt.: Şentürk, 1999: 51) gecekonduyu, kentsel imara açılmamış, altyapısı gerçekleştirilmemiş, başkasına veya devlete ait tarla niteliğindeki arsalar üzerinde, uygun teknolojiye bağlı kalmayarak ve kısa sürede yapılan konut türleri şeklinde tanımlamıştır. İsbir (1986: 69), “gecekondu, bir takım kişilerce genellikle kendilerinin olmayan topraklar üzerinde, kısa zamanda, izinsiz, imar mevzuatına aykırı ve sağlık şartlarından yoksun olarak yapılmış veya yaptırılmış yapıdır” derken; Gökçe (1976: 10), yasal, kentbilimsel ve sosyolojik özelliklerini de hesaba katarak gecekonduyu şu şekilde açıklamaktadır:

Köyüne kıyasla daha iyi yaşama koşullarına sahip olma umuduyla çoluk çocuğu ile birlikte kente gelen köylü, belirli bir işe sahip olamaması ve gelir azlığı nedeniyle konut ihtiyacını en kolay, çabuk ve ucuz şekilde giderme yollarını aramaktadır. Genellikle

köyden kopup gelenlerin büyük bir kısmı işsizlik, yani geçim sıkıntısı nedeniyle kente geldiklerinden, ne arsa alacak ne de onun üstüne belediye imar yönetmeliğine uygun konut yaptırabilecek maddi olanaklara sahiptir. Bundan dolayı, çoğu zaman, hazine arazisi, bazen de sahipli araziler üzerine kanuni mevzuatın dışına çıkarak bir konut yapma yoluna başvurmaktadır. Çoluk-çocuk, konu-komşu yardımıyla, mümkün olduğu nispette gizlenerek yapılan duvarların üstüne bir gece içinde bir çatı konmasıyla bitirilen barınağa gecekondular denilmektedir.

Tarih boyunca kentlerin nüfusu genellikle kırsal alanlardan göçen insanlarla beslenmiş ve artmıştır. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ekonomisinin temeli hala tarıma dayanan, tarımla geçinen nüfusunun oranı yüksek olan toplumlarda kente göç ani ve hızlı olmuştur. Bu oluşum içinde gecekondular, tarımda pazara yönelik üretime geçişin göresel olarak hızlandığı ve kentteki nüfus yığılmasının hızla artmasına karşılık sanayileşmenin çok yavaş gerçekleştiği toplumlarda ortaya çıkmıştır. Bu gözleme ayrıca, gecekonduların sosyo-ekonomik değişmelerin yalnız klasik pazar mekanizmasıyla düzenlendiği toplumlarda yer aldığını da eklemek gerekir. Bu koşullar altında kırdan kente göç ve yerleşme, çağdaşlaşma öncesi feodal kentlerinkinden ya da çağdaş sanayileşmiş kentlerdekinden farklı özellikler göstermektedir. Çağdaş olmayan kentlerde, kırlardan göçenlerin kentin kenarlarına yerleşmeleri olağandı. Çağdaş endüstriyel kentlerde ise, göçenlerin önce geçiş alanlarına yerleştikleri ve sonradan kentsel sisteme özümlendikleri bilinmektedir. Sanayi öncesi ve sanayileşmiş toplumlarda, yani dengeli toplumlarda kırdan göçenlerin, kentte açıkça farklı yerleşme biçimi oluşturdukları pek görülmez. Oysa bugün, sanayileşmekte olan toplumlarda, kente göçen nüfus mekana, göçtükleri kent ile hiçbir ilişkileri yokmuş gibi yerleşmektedir (Kıray, 2007: 90-91).

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, çok partili siyasal yaşama geçiş ve dışa açılma politikası sonucunda meydana gelen sanayileşme, tarım toplumu olan ülkemizde hızlı kentleşme sürecinin başlamasına neden olmuştur. Genellikle büyük kentlerde toplanan sanayi yatırımları, kırsal alanlardan göçü kendilerine doğru çekmiştir. Bu şekilde kente yeni gelenler, kent ile bütünleşmemiş, bağımsız, yasal olmayan ve sağlıksız gecekonduların oluşmasına neden olmuştur (Ayan, 1985: 125). Bu gecekonduların en belirgin özelliği, kentin dışında, merkezden uzakta bulunmalarıdır. Bunun nedeni ise, kent merkezinin çok pahalı olması veya bir başka

ifadeyle kentten uzak arazilerin çok daha ucuz olmasıyla birlikte denetimin de kent dışında zor gerçekleştirilmesidir (Keleş, 1983: 229).

Gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerinin çevresini saran gecekonduların ortaya çıkışına ve bu mekanlarda oturanların sosyo-ekonomik kökenlerine bakıldığında, kırdan kente yönelik göçlerin başladığı tarihlerle paralellik görülmektedir (Tatlıdil, 1989: 18). Bu açıdan Türkiye’de gecekonduların ortaya çıkışı 1945’lere uzanmaktadır. Bu tarihlerde, tarımda makineleşme ve mülksüzleşme, işini yitiren birçok tarım işçisi ve toprağını elden çıkaran küçük çiftçinin yeni geçim kaynakları bulmak için kentlere göçmesine yol açmıştır (Alpar ve Yener, 1991: 6). Bu çerçevede Türkiye’de gecekondu sorunu, 1950’li yıllardan beri izlenen liberal ekonomik uygulamaların sonunda artan sosyal ve fiziksel devinim nedeniyle iyice şiddetlenmiştir (Kızılcılık, 1991: 92).

Tablo 6: Türkiye’de Gecekondu ve Gecekondu Nüfus

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı (%)
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9
1995	2.000.000	10.000.000	35
2002	2.200.000	11.000.000	27

Kaynak: Karakoç, 2010. <http://www.yerelsiyaset.com>

Öncelikle, kente göç etmiş insanların konut problemini çözüp barınma gereksinimini giderme çabalarından doğan gecekondu, daha sonra hızlı kentleşmeyle ülkenin bir gerçeğini, kentlerin de ayrılmaz bir parçasını oluşturmuş ve kırsal alanlardan sürekli göçler ile beslenen bir olgu haline gelmiştir (Şentürk, 1999: 49). Başlangıçta gecekonduya, çeşitli yaptırımlarla önlenmesi ya da yıktırılması gereken, sağlığa, kanuna ve imar düzenlemelerine aykırı, kentin güzelliğini bozan birer kaçak yapı olarak bakılmaktaydı. Sonrasında gecekonduların sayısı gittikçe çoğalıp, buralarda yaşayanlar büyük bir seçmen kitlesi olarak siyasal baskı grubu niteliği kazanınca, ilgili yönetim ve siyaset adamlarının tutumları da değişmeye başlamıştır. Özellikle seçim öncesinde, çeşitli siyasi kaygılarla soruna yaklaşılmış, bu da

gecekondu aflarını beraberinde getirmiştir. Af kapsamının sürekli genişletilmesiyle sayıları iyice artan gecekondu, bulunduğu kentin kültürüyle bütünleşeceği yerde, giderek ondan ayrılan ve kendine özgü bir yan kültür alanı meydana getiren bir özelliğe sahip olmuştur (Yıldırım, 2004: 54-55). Böylelikle, sosyal bilimcilerin “yan kültür”, “arabesk kültür”, “lumpen kültür” vb. kavramlarla ifade ettikleri bir gecekondu kültürü ortaya çıkmıştır (Şentürk, 1999: 49). Yoksulluk kültürü olarak da adlandırabileceğimiz bu nitelik, yoksulluktan farklı olarak hem kentle bütünleşmeme özelliğini hem de kendine has değerler sistemi oluşturarak mevcut kültürden sapmayı içermiştir (Yıldırım, 2004: 55).

Korkmaz’a (1988: 111) göre, kente göç edenler başlangıçta kendi köyünden gelmiş akraba ve tanıdıklarının yanına yerleşmekte ve zamanla yavaş yavaş kent hayatına dahil olmaya başlamaktadırlar. Bu oluşum kentlerde gecekondu kuşağının devamlılığını sağlar. Kırsal kesimden gelenlerin kent hayatına intibak problemleri, aile yapısında rol ve statü değişmelerini ve sosyal sapmayı artırmaktadır. Gecekondulaşma, sanayileşme ile kentleşme arasındaki uyum veya kültürel dengenin sağlanamayışı nedeniyle meydana geldiği için, çoğu kez, büyük kentlerde yaşayan insanların yarısına yakını gelir azlığı ve geçim güçlükleri sebebiyle sefalet kuşakları oluştururlar. Bu insanlar, yaşadıkları fiziki toplumun egemen kültüründen saparlar ve anomik hal ve tavırlar içerisine girerler.

Bunlara ek olarak, gecekondu halkı iki kültür arasında yaşamaktadır. Bu açıdan ne köylü ne de kentlidir. Diğer bir deyişle, hem kente özgü hem de kırsal kesime ilişkin kültürel özellikler taşıyan, ama tam olarak hiçbirine benzemeyen farklı bir kültür geliştirir (Gökçe, 1976: 13). Bu bağlamda Türkdoğan’a (1977: 8) göre, gecekondu halkı tüm kültürle bütünleşeceği yerde, ondan ayrılarak kendine özgü bir yan kültür, Oscar Lewis’in ifadesiyle “yoksulluk alt kültürü” geliştirmektedir. Yoksulluk kültürünün sosyal ve psikolojik yönü, kalabalık mahallelerde yaşanan sürü hayatı, alkolizm oranının yüksekliği, fiziki şiddete başvurma, çocuklar için bedeni cezalar, cinsel hayata erken yaşta başlama, serbest cinsel ilişkiler, kocanın aileyi terk etme oranının yüksekliği, “ana merkezli” aile gruplarının hakimiyeti ve otorite olma duygusu ile ortaya çıkmaktadır. Türkdoğan özellikle, “kenarda kalma”, “bir şeye ait olmama” duygusuna, toplum kurumlarına, hükümete ve siyasi

kuruluşlara karşı tenkitçi tutumlara, bilhassa güvensizlik ve mutsuzluk duygularına dikkat çekmiştir. Buna karşılık Karpat (2003: 50-51), İstanbul gecekondu bölgelerinde yaptığı bir araştırmanın sonunda, buralarda yoksulluğun bulunduğunu, fakat yoksulluk kültürünün bulunmadığını tespit etmiştir. Ona göre, Amerika’da bulunan slumlar, yoksulluk, cinayet, şiddet, ırk ayrımı, gangsterlik, cinsi serbestlik, yabancılaşma vb. özellikleri ile yoksulluk kültürünü yansıtırken Türkiye’de gecekondu bu biçimde değerlendirilemez.

Tatlıldil (1989: 17), gerek slumlarda gerekse gecekondu (deyim yerindeyse sefalet mahallelerinde) oturanların, genel ve kentsel gelir dağılımından aldıkları payın onların konumunu ortalamanın çok altında tuttuğunu belirtmekte, gecekondu mahallelerinde oturanların büyük bir kısmının kırsal yerleşim alanlarından kente gelmiş, kentsel yaşamda yer almak için çaba harcayan ve dikey bir sosyal hareketlilik içinde bulunma eğiliminde olan bireylerden oluştuğunu savunmaktadır. Yine de, bir sosyal sorun olarak gecekondu alanlarında yaşayanların kentle bütünleşme süreci içerisinde gerek kültürel gerekse diğer değer yargıları açısından sarsıcı bir değişim geçirdiklerini düşünen Kızılçelik (1991: 98), “bir kere, özellikle ikinci kuşakta geleneksel değer yargılarının değiştiği bir gerçektir. Bu değerler aile içi ilişkilerden çevre ilişkilerine kadar uzanan geniş bir ilişki grubu içerisinde yer almaktadır. Değer yargılarındaki çözülme bu insanların birçok problem yaratmalarına neden olur” demektedir. Özgen’e (2010: 32) göre de, örf ve adetlerine bağlı, kapalı ve özel bir toplumsal yaşam biçimine sahip olan gecekondu çekirdek ailesi, kırsal kesimdeki geniş aileden de kentin modern çekirdek ailesinden de farklı bir kültüre sahiptir. Göç ettiği kente uyum gücü içinde. İşsizlik ve yetersiz gelir düzeyi bu uyumu daha da güçleştirmektedir. Kentteki insanın yaşamını kolaylaştıran konfora özenmekle birlikte, kırsaldaki gelenek ve göreneklere uymayan bir yapı içindeki kenti yadırgamaktadır. Köyden kente göç etmiş, gecekondu çekirdek ailesindeki erkek, otoritesini kaybetme endişesi taşımakta, kadın ve çocuklar ise daha bağımsız olmak istemektedirler. Bu kültür çatışması da en çok genç kuşakları etkilemektedir.

Geleneksellik ve modernlik arasında duran, kökeni kırsalda olan ama kentsel alanda yaşamak durumunda kalan nüfus, geleneksel değerlerine sıkı sıkıya sarılarak

bütünleşemedikleri ya da bütünleşmekte önemli zorluklar yaşadıkları kentsel yaşama uyum sağlamaya çalışmaktadır. Böyle bir durumda, modern ve kentsel ilişkilere uyumu yaratmanın araçları olarak geçişi olanaklı kılacak ve kentle bütünleşmeyi kolaylaştıracak mekanizmaları içeren **tampon kurumlar** ortaya çıkmaktadır (Genç, 1997: 309).

Toplumun sosyal ve fiziki yapı unsurlarında, kurumlarının tamamında veya bir kısmında, toplumu oluşturan insanlar arası ilişkilerde meydana gelen farklılaşma (Erkal, 1996: 214) olarak tarif edilen sosyal değişim neticesinde; uyum, yeni oluşuma yabancılaşma, hazır olmayış gibi bir takım problemler yaşanır. Bu nedenle değişimi gerçekleştiren toplum ve birey, değişim öncesi durum ile değişim anı arasında gider gelir. İşte toplum hayatında meydana gelen sosyal değişimin bunalımsız olmasını temin eden, çözülmeyi engelleyen, bununla birlikte değişimden önceki ve sonraki sosyal yapıya ait olmayan yeni değerler, ilişkiler ve fonksiyonlara **tampon mekanizma** denir. Tampon mekanizma, toplum içerisinde yeni oluşum sürecinde bir bütünlük sağlayarak dengeyi olanaklı kılar (Kıray, 1964: 16-17). Bu bağlamda gecekondular da, sadece kente göçen nüfusun konut ihtiyacını karşılayan bir mekan olarak değil, bunun yanında yalnızlık ve kente uyum problemlerini gideren, bireyi kent yaşamına hazırlama işlevlerini gören bir tampon kurum olarak değerlendirilmektedir.

Kentlerin düşük gelir grubunu ve nitelik istemeyen düz, ağır, örgütsüz, organize edilmemiş ekonomik kollarda çalışan nüfusunu bünyesinde barındıran gecekondular yapısı gereği, kırsal kesimden kentsel kesime transfer olan nüfusun kentlileşme ya da kentsel yaşamla bütünleşmesinde önemli rol oynamaktadır (Tatlıdil, 1989: 15). Kente yeni göç etmiş insanları bir süre barındıran gecekondular bölgeleri, onların kente alışmaları, kent yaşamını benimsemeleri açısından bir staj fonksiyonuna sahiptir. Böylece toprağını, evini, akrabalarını, değer ve normlarını, yaşama alışkanlığını göç ettiği yerde bırakan kente yeni gelmiş birey, kendinden önce buralara yerleşmiş, kendi gibi konuşan, yaşayan, davranan gecekondular insanların kendine ait bir şeyler bulmakta ve onlarla birlikte kente alışmaktadır (Şentürk, 1999: 56). Korkmaz (1988: 114) gecekonduların bu anlamdaki etkisini şöyle özetlemektedir:

Gecekondu bölgelerinin özelliği –devamlı göç alması- dolayısıyla, halihazırda orada yaşayan insanlar köyle bağlarını koparmamışlardır. Bu ise hakim milli kültürün yoğun bir şekilde gecekonduya akışını sağlamaktadır. Gecekondu cemaat duygusu, akrabalık bağları ve ananevi köy kültürünün diğer unsurları kısmen tutulmakta ve kent kültürü ile birleşmekte, kısmen de terk edilmektedir. Böylece mahalli kültür, gecekondu insanının kültür ve değerleriyle aynileşerek ona psikolojik başarı ve fiziki güvenlik sağlanması hususunda yararlı olmaktadır. Gecekondu bölgeleri kente intibak etmede tampon vazifesi görerek sosyal değişimin şiddetini azaltmakta, göç eden insanlara kent kültürünü tanımak ve benimsemek için zaman ve zemin hazırlamaktadır. Bu yönü ile sosyal çatışmanın tesirini yumuşatmaktadır.

Hızlı değişimin yaşandığı toplumlarda görülen gecekondu, içinde yaşayan bireyi kendine yabancı kent hayatına karşı korurken ona yaşama imkanı vermekte, bir diğer açıdan da kentin diğer bölgeleri ile etkileşim ve iletişim sonucunda bütünleşme sağlamakta tampon mekanizma işlevini görmektedir (Kongar, 1982: 31). Bununla birlikte gerek gecekondu yapımı ve onarımı gerekse gecekondu bölgelerinde birçok konuda imece usulüyle yapılan işler dayanışmayı mümkün kılmakta ve pekiştirmektedir (Keleş, 1996: 382). Yapılan araştırmalarda köyden kente göç edenler arasında aynı yöreden gelenlerin kentin belirli bölgelerinde yerleşip yaşadıkları gözlenmektedir. Böylece aynı yöreden gelen insanların meydana getirdiği kentteki gecekondu aile, hemşerilik ve arkadaşlık ilişkileri çerçevesinde kümelenme görülmektedir. Bireysel düzeydeki çabalarıyla kentte tutunmanın, iş fırsatlarını değerlendirmenin ve kültürel kimliklerini korumanın mümkün olmadığını gören göçmenler, topluluk düzeyinde dayanışmaya, örgütlü olmaya yönelirler. Bu örgütlülük **hemşeri birlikleri** biçiminde ortaya çıkar. Hemşeri birlikleri, kırsal toplum üyelerinin kentsel toplumun yaşama biçimini, değerler sistemini ve davranış kalıplarını anlama sürecinde kurulan, tampon kurum niteliğinde işlevsel bir yapıya sahip örgütlerdir. Hemşeri birlikleri, bir yandan kentsel yaşama etkin katılmayı ve bazı alanlarda söz sahibi olmayı, diğer yandan edinilmiş kültürel değerleri sürdürmeyi amaçlar. Bu paradoks geçiş dönemine özgüdür (Bal, 1997: 431).

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ SUÇLULUK İLİŞKİSİ

Dünyamızda, özellikle son asırda yaşanan hızlı değişimden, savaşlardan, yoğun nüfus hareketlerinden, göçlerden, ekonomik buhranlardan ve gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanan sorunlar nedeniyle toplumların homojen yapıları bozulmuş, pek çok kültür, ırk ve ekonomik seviyeden insanın bir araya gelmesiyle daha karmaşık sosyal yapılar oluşmuştur. Özellikle sanayileşmeyle birlikte hız kazanan kentleşme olgusu ve kentsel kapitalist üretim biçiminin talep ettiği ekonomik yapı çeşitli faktörlerle bir araya gelerek kırdan köyden kente göçü hızlandırmaya sebep olmuş, böylece kentlere akın eden büyük kitleler derin izler yaratacak yeni bir sosyal biçimlenmenin ana unsurları olmuşlardır.

Bu kadar ayrı kültürden insanın aynı coğrafyayı paylaşmaya başlamasıyla, birbirinden çok farklı değer sistemleri karşı karşıya gelmiş ve kültür çatışmaları yaşanmıştır. Sosyal hayatta baş gösteren düzensizlik nedeniyle, toplumları bir arada tutan toplumsal bağlar zayıflamış, sosyal kontrol mekanizmaları etkisini yitirmiş (Dolu, 2012: 209) ve bütün bunların sonucunda başta suçluluk olmak üzere birçok toplumsal sorun ortaya çıkmıştır.

2.1. Kentleşme Sürecinde Göç ile Ortaya Çıkan Bazı Toplumsal Sorunlar

Sanayileşmesini tam anlamıyla gerçekleştirememiş olduğu halde, kırdan kente göçün hala sürdüğü, örgütlü ve uzmanlaşmış işlerin sınırlı olduğu, hızlı kentleşmenin yaşandığı toplumlarda kentler her insan için uyumlu çevreyi yaratamamaktadır. Eski toplum yapısından çıkıp yenisine girememek kendine özgü ekonomik ve toplumsal sorunlara yol açmaktadır (Kıray, 2007: 143).

Köyünden, evinden barkından kopup yepyeni bir çevreye göç edenler kadar, nüfus hareketine sahne olan yerlerin eski sakinleri için de şaşırtıcı ve sarsıcı olan (Küntay, 1997: 131) kitlesel coğrafi hareketlerin doğurduğu bu sorunların bazılarını ele almakta yarar görmekteyiz.

2.1.1. İşsizlik

Çalışma arzusu ve gücüne sahip olup da piyasa şartlarındaki geçerli ücret üzerinden, yasalarla veya örf ve adetlerle belirlenmiş saatler zarfında bir iş aradığı halde bulamayan kimse işsiz olarak tanımlanır (Ülgener, 1986: 113). İşsizlik ise, çalışmak için iş piyasasına gelen iş gücünün çalışma olanağı bulamamasıdır (Köklü, 1976: 72).

İşsizlik modern sanayi çağının bir ürünüdür. Modern sanayi ile birlikte gelişen iş bölümü, makineleşme ve otomasyon işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Zaim'den aktaran Kızılcılık, 1991: 105). İşsizlik evrensel bir sorun olmanın yanında etkisini daha çok gelişmekte olan ülkelerde göstermekte ve birçok sosyal probleme zemin oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, hızlı nüfus artışı, kırdan kente göç, yatırımların yetersizliği, enflasyon ve nitelikli iş gücü yetiştirilmesinde karşılaşılan güçlükler işsizliği yapısal ve kronik hale getirmektedir (Şentürk, 1999: 74). İşsizliğin varlığı sadece toplum açısından değil, özellikle bireysel düzeyde de ciddi sorunlar yaratmaktadır (Kızılcılık, 1991: 105).

Hızlı kentleşme, endüstriyel gelişmenin ve kalkınmanın itici bir gücü olarak düşünülürken, göç ile iş talep eğrisindeki hızlı artışın yaratılan iş arzı eğrisinin altında kalması kentlerde istihdam sorunu yaratmıştır. Özellikle kırsal kesimden gelen, endüstriyel çalışma disiplini ve deneyimi olmayan, eğitim düzeyi düşük iş gücü, tarım dışı üretim ve hizmet faaliyetlerinin yoğunlaştığı kentlerin nitelikli iş gücü gereksinimini karşılayamamaktadır (Tatlıdil, 1989: 1). Bir takım itici güçlerin etkisiyle kente göç etmek zorunda kalan kırsal alan insanı, kent çevresindeki meslek türleri için ehliyetli olmadığından, akraba-hemşeri yardımıyla bulunan geçici ya da vasıfsız işlerde çalışmakta veya marjinal dediğimiz sektöre yönelmektedir (Peker, Önen ve Balkız, 1997: 61).

Çalışma, sadece gelir elde etmenin bir gereği değil, aynı zamanda insanlık için bir yaşam tarzıdır. Bir işte çalışma, bireyin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, topluma olan bağlılık duygusunu güçlendirmekte ve ona bir değer yaratmanın gururunu vermektedir. Çalışma imkanlarının eksikliği ise, düşük moral değerler, topluma ve ekonomik sisteme karşı artan tepki, aile birliğinin tahribi gibi olumsuz psiko-sosyal durumları beraberinde getirmektedir (Ekin, 1983: 1154).

Demirbaş'a (2005: 186) göre işsizlik, kişinin ruhsal yapısı üzerinde oldukça olumsuz bir etkiye sahiptir. Çünkü işsizlik ile birlikte ekonomik yönden ihtiyaçlarını karşılayamayan kişi yoksulluğa sürüklenir. Üstüne üstlük bakmakla yükümlü olduğu bir aile varsa, kişi manevi olarak daha ağır bir yükün altında ezilecektir. Çağdaş devletlerde sosyal güvenlik sisteminin gereği olarak uygulanan işsizlik sigortası dahi işsizliğin sebep olduğu "bir işe yaramama duygusunu" ortadan kaldırmaz.

Hızlı ya da aşırı kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlardan biri olan işsizlik, aynı zamanda alkolizm ve uyuşturucu madde kullanımını da artırmaktadır. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, işsiz insanlar tarafından umutsuzluğu ve yarınsızlığı yapay bir şekilde yenmenin bir yolu olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra işsizliğin aile içi huzursuzluğa da neden olduğu bilinen bir gerçektir (Kızılcılık, 1991: 125-126). İşsiz, bu nedenle de toplum içerisinde saygın diyebileceğimiz bir statüye sahip olmayan insanlar, tüketimden yaşam biçimine kadar bir dizi özlem içerisindedirler. İşsiz insanların bu özelemleri kitle iletişim araçlarıyla her gün pekişmektedir. Özelemlerini gerçekleştirecek maddi olanaklara sahip olmayan bu insanların bir kısmının –çeşitli toplum kesimlerince kabul edilen bir ahlaki değerler grubuna sahip olmamasının da etkisiyle- kolayca suça itilebileceği açıktır (Çavdar, 1983: 1176). Özetle denebilir ki, işsizlik, evlenmeleri geciktiren veya engelleyen, boşanmalara, intiharlara, alkolizme, hırsızlığa, silahlı soygunlara, cinayetlere, kişilik sisteminde ve sosyal sistemde çözümlere neden olan, bireyin, mensup olduğu ailenin ve toplumun varlığını tehdit eden bir sosyal problemdir (Erdoğan, 1985: 162).

İşsizlik, bütün sanayileşmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de sosyal bir problem olma özelliğini korumaktadır. Ülkemizde işsizlik problemi özellikle, sanayileşme-kentleşme sürecinin hızlandığı 1950'li yıllardan itibaren kendini hissettirmeye başlamıştır (Kızılcılık, 1991: 115). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'de kırsal alanda yapısal bir dönüşüm olduğu ve bu dönüşüme paralel olarak kırsal alandan kentlere göçün arttığı ve kentleşmenin hızlandığı bilinen bir olgudur. Genellikle bu olgunun ortaya çıkışında iki önemli bağımsız değişkenin etkili olduğu kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, nüfus artış hızının çoğalması; ikinci ise, tarımsal kesimde hızlı bir mekanizasyona gidilmesidir (Tekeli ve Erder, 1978: 301). Bu faktörlerin tetiklediği büyük göç dalgalarının kentlere yönelmesiyle,

buralarda istihdam edilmeyi bekleyen büyük bir nüfus ortaya çıkmıştır. Türkiye bu biçimde hızla kentleşirken sanayileşme bu hıza ayak uyduramamış, dolayısıyla yoğun nüfusu istihdam edememiştir. Böylelikle kentlerde büyük bir işsizlik sorunu baş göstermiştir. Sanayi yatırımlarının yetersizliği nedeniyle istihdam edilemeyen nüfusun büyük bir kısmı hizmet sektöründe yığılmalara yol açmış, günübirlik işlerde geçimini sağlama durumunda kalmıştır.

Ekonomik ve sosyal alanda zamanla ileri doğru atılan tüm adımlara rağmen işsizlik Türkiye gündeminin ilk sıralarındaki yerini daima korumuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ülkemizde 2009-2012 yıllarında işsizlik oranları aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 7: Türkiye’de Yıllara Göre İşsizlik Oranları (15+ yaş)

Yıllar	İşsizlik Oranı (%)	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (%) *
2009	14	17,3	25,2
2010	11,9	14,8	21,8
2011	9,8	12,4	18,5
2012	9,2	11,5	17,5

*15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK İşsizlik İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr>

2.1.2. Yalnızlık

Hızlı kentleşme ve göç sonucunda kentsel nüfus kırsal alandan beslenerek gitgide kalabalıklaşmaktadır. Bu yoğunlaşma nedeniyle sosyal, siyasal ve kültürel yaşam örgüleri çözülmekte ve kolektif bilinç zayıflamaktadır. Kentin, bireyi ekonomik olarak yaşam mücadelesini sürdürebilmek adına yüksek tempoda çalışmaya ve rekabete zorlaması (Ocak, 1996: 40), onu kalabalık içerisinde yaşanan bir yalnızlığa sürüklemektedir. Kentte ilişkilerin geçici ve yüzeysel olması, maddiyatın ve çıkarların öne çıkması, komşuluk bağlarının azalması, bağ, bahçe uğraşlarının imkansızlığı, bunların yanında kentleşme sürecinde çocuk sayısındaki düşüş, evlere eski yaşantıya göre bir sessizlik, bir yalnızlık getirmiştir. Bu durum toplumda sosyal sorun olarak kendini göstermektedir (Erdoğan, 1985: 164).

Hızlı kentleşme, kırsal alandaki samimi, sıcak ilişkilerin, dayanışmanın ve sosyal kontrolün etkisini azaltarak bireyi kendi yalnızlığı içine iter, dostları ve yakınlarıyla olan içten bağlılığı zayıflatır. Bütün toplum ilişkileri silinen birey güçsüz ve dayanaksız kalarak makineleşir (Türkdoğan'dan aktaran Özgen, 2010: 27). Georg Simmel (1903: 15), "*The Metropolis and Mental Life*" (Metropol ve Zihinsel Yaşam) başlıklı ünlü makalesinde metropollere özgü bireyselliğin psikolojik temellerine değinerek sayısız insanla sürekli olarak kurulan her bir dışsal temasa içsel tepki vermenin mümkün olmadığını savunmuştur. Ona göre, kısmen bu psikolojik olgu kısmen de metropol yaşamının kısa süreli temaslara dayanan ilişki biçimi insanların davranışlarında güvensizlik veya ihtiyatlılık şeklinde kendini göstermektedir. Bu ihtiyatlılığın bir sonucu olarak metropol insanı yıllardır komşu olduğu kişilerin yüzünü bile görmemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kentleşmenin çoğu zaman sosyal kontrol mekanizmasının işlevini azalttığı bir gerçektir. Göçle birlikte önceden var olan komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin azalması, mahalle dayanışmasının yitirilişi, din adamlarının etkinliğinin azalması gibi değişimler, bireylerin anormal davranışlarını engelleyen ve onları toplumsal değerlerle bütünleştiren sistemlerin ortadan kalkması anlamına gelmektedir (Görmez, 1991: 61). Bu dayanaklardan yoksun kalan birey, kentin formel, uzmanlaşmış yaşantısı içinde giderek kendi içine kapanmakta ve yalnızlığa düşmektedir.

2.1.3. Anomi

Kelime anlamı normsuzluk veya kuralsızlık olan anomi olgusu ilk kez Durkheim tarafından kavramsallaştırılmıştır. Durkheim anomiyi, toplumsal kuralların yokluğu veya ihtiyacı karşılamaadaki yetersizliği nedeniyle birey ile toplumsal değerler sistemi arasındaki ilişkilerin bunalımlı bir durum alması, toplumsal dayanışmanın ortadan kalkması hali olarak tarif eder (Tolan, 1996: 25-26).

Merton (1968: 185-214), "*Social Theory and Social Structure*" (Sosyal Teori ve Toplumsal Yapı) isimli çalışmasında, kişinin çevresini oluşturan toplumsal yapı ile kültürel yapı arasındaki ilişkinin sosyal değişmeye yol açacağını belirterek anomiyi şu şekilde izah eder: Toplumsal yapı, bir toplumun ya da grubun üyelerinin

çeşitli biçimlerde içinde buldukları örgütlü bir dizi toplumsal ilişkidir. Kültürel yapı ise, toplum ya da grup üyelerinin ortak davranışlarını yöneten örgütlenmiş normatif değerlerdir. Anomi, kültürel norm ve hedefler ile toplum üyelerinin bu norm ve hedeflere uygun davranışlar sergilemelerini sağlayan ve toplumsal yapı tarafından belirlenen yetenekleri arasında uyumsuzluk olması halinde ortaya çıkarak gerilimlere yol açan, kültürel yapının yıkılması durumudur. Bu durum bazı kişilerin kültürel normlara uygun, bazılarının ise kültürel normlara uymayan davranışlar göstermeleri nedeniyle ortaya çıkar. Sözü edilen bu iki tür davranışa da toplumsal yapının gerçekleştirdiği baskı neden olur. Bu bağlamda Korkmaz'a (1988: 68-69) göre, toplum içindeki birey kültürel hedeflere meşru ve kurumsallaşmış araçlarla ulaşmada bir takım engellemelerle karşılaşabilir. Bu durum toplumsal yapının bireylere biçtiği farklı rol ve statülerden kaynaklanmaktadır. O zaman birey amaca ulaşmak için ya meşru araçları ya da kültürel hedefleri ihlal etmek durumunda kalacaktır. Her iki halde de toplumun değerlerinden uzaklaşma hali söz konusu olacağından bireyin sapma davranışı anomik bir şekil alacaktır.

Anomi teorilerindeki ortak öge bireyin tutum ve davranışlarında gerçekleşen değişmeyi esas almalarıdır. Karmaşık toplumlarda normlar, bireyler ve gruplar için daha az bağlayıcıdır. Bireylerin ve grupların davranışlarını düzenlemek böyle toplumlarda daha sorunludur. Bu nedenledir ki, anomik kavramı kentleşmeyle bir münasebet içinde kullanılmıştır. Durkheim'a göre anomik ilk şekli toplumun makro düzeydeki hedeflerine ulaşmada ortaya çıkan başarısızlıktır. Birey düzeyinde ise arzulanamayan amaçlara erişememenin getirdiği ümitsizliktir. Bu durumlar Durkheim ve Thomas'a göre kent toplumlarında çok daha keskindir. Kırsal toplumlarda sosyal kontrol sınırlayıcı ve düzenleyici bir etken iken, modern kentlerde toplum moral değerleri muteber kılmaya uzun süre muktedir olamaz (Abrahamson'dan aktaran Korkmaz, 1988: 70).

Türkiye'deki göç ve kentleşme gerçeği de yukarıda bahsedilen anomik teorisine uymaktadır. Köyden kente daha iyi iş, daha iyi ev, daha iyi sosyal ve kültürel çevre edinmek için göçen kitleler, kentin hazır olmayan sosyal altyapısında bu amaçlarını ve özlemlerini gerçekleştirecek araçları bulamadıkları için anomik kentleşme ve kentlileşme döngüsüne girmektedirler. Ne tam köylü ne de tam kentli

olabilen kitleler anomi ve yabancılaşma olasılığıyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Bayhan, 1997: 180).

2.1.4. Yabancılaşma

Göç ve kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sosyal problemlerden biri de yabancılaşmadır. Yabancılaşma, değişik anlamlar yüklenmiş bir kavram olmasına karşın genelde hep bir olumsuzluğu, kopukluğu ya da bağlantısızlığı vurgulamaktadır (Kızılcılık, 1991: 136). Hegel'in, fiziksel nesnelere, toplumsal kurumlarda ve kültürel ürünlerde dışsallaşma olarak tanımladığı yabancılaşma (Tolan, 1996: 285), en genel anlamda, bireyin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve davranış kalıplarına karşı ilgisinin azalması, değer ve normları gereksiz görmesi, kendisini yalnız ve güçsüz hissetmesi hali olarak tarif edilebilir (Demir ve Acar, 1993: 377).

Sürekli olarak gelişen ve hızla değişen sosyal bünyeler içinde insan, gerçek şahsiyetini arama çabasıyla çırpınıp durmaktadır. Bir kimse, ancak bağlı bulunduğu sosyal grupların üyeleri ile olumlu, tatmin edici ilişkiler kurabilirse aradığı manevi huzura kavuşabilir. Bünyelerine uygun değer hükümlerinin taşıyıcısı olan sosyal gruplar şahsiyetin gelişmesi ve değişmesi bakımından çok önemlidirler. Küçük sosyal gruplarda sosyal kuvvetin şiddet derecesi, grubun her tarafında yani her üyede birbirine yakın derecede etkiler yaratır ve böylece üyeleri baskısı altında tutar. Kişi, grup baskısının izlerine şahsiyetinde yer bulamadığı, duygu ve düşünceleriyle uyumlulaştıramadığı andan itibaren sosyal bünyeden sapmaya başlar ve bir takım sosyal problemlerin kaynağı olma durumuna düşer. Grubun değer hükümleriyle kişinin değer hükümleri arasındaki çatışma ve grup normlarından sapma olayı uzun süre devam edebileceği gibi bir anlık da olabilir (Nirun, 1965: 235). Sapma olayı uzun süre devam ettiği takdirde kişi grubuna ve topluma yabancılaşır. Bu yabancılaşma toplumda eski değerlerin yıkılıp henüz yeni değerlerin konulmadığı bunalım dönemlerinde artar; sosyal yapının oturduğu, yeni dengelere kavuştuğu dönemlerde azalır (Korkmaz, 1988: 71).

Sanayileşmiş ve kentleşmiş toplum aşırı rekabetin, kişisel çıkarı her şeyden üstün tutmanın, tüketim için çalışmanın, gruplar arası çıkar çatışmasının, birincil gruba duyulan ihtiyacın, ruh hastalıklarının en üst dereceye çıktığı toplum tipidir

(Erdoğmuş, 1985: 164). Kentleşme sürecinde kırsal alanlardan göç edenler kendilerine tamamen yabancı olan kent ortamına girdiklerinde bir takım kişisel sorunlarla karşılaşır ve bu sorunları çözemedikleri takdirde düş kırıklığına uğrarlar. Eski dünyalarında edindikleri inançlar ve normlar çöker, çevre ile geçerli bir ilişki kuramadıklarından çevreye karşı yabancılaşırlar (Şenyapılı, 1978: 30).

Göç ve kentleşme sürecinde beliren yabancılaşmanın beş şekilde karşımıza çıkabileceğini söylemek mümkündür. Yabancılaşan insan, ilk olarak kendi çabalarıyla istediklerini elde edemeyeceğini düşünmesinden kaynaklanan *güçsüzlük* duygusuna sahip olabilir. İkincisi, yabancılaşan insan neye inanacağına karar verememekte, *anlamsızlık* durumu içine girmektedir. Üçüncü olarak, toplumca belirlenen amaçlara ulaşmak için toplum tarafından yasaklanan yöntemlere ve davranışlara başvurmasından kaynaklanan *kuralsızlık* durumu içinde olabilir. Dördüncüsü, toplum tarafından özellikle yüksek değer verilen şeylere düşük değer vermesinden dolayı *tecrit edilmişlik* durumuyla karşılaşabilir ve son olarak kendinden uzaklaşmış diğeri bir ifadeyle *kendine yabancılaşmış* olabilir. Dolayısıyla yabancılaşma kişinin, duygusal yönden toplumdan kopması, gerçek özünden uzaklaşması anlamına gelmektedir (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008: 116).

Albert Camus "*L'Etranger*" (Yabancı) adlı romanında yarattığı ana karakterle modern toplumda yabancılaşmış bireyin mükemmel bir resmini çizmiştir. Toplumsal değerlere ve inançlara burun kıvıran, duygusal yönden tüm insanlarla ve kurallarla bağlarını koparmış, iradesiz ve uyuşuk bu karakter, ne yaptığının bile farkına varmadan adam öldürür; adalet önünde kendini savunmaya bile kalkışmaz; ölüme mahkum edilmesini olağan bir şey gibi kayıtsızca karşılar.

2.1.5. Uyum-Kentsel Bütünleşme

Uyum, canlıların içinde yaşadıkları ve etkileşim içinde buldukları çevreye alışmalarını ifade eder. Her canlı gibi insanoğlu da kendisini, zamanla değişen doğal ve toplumsal çevreye uydurmak zorunda hissetmektedir. İnsanlar için yeni bir uyum sürecini başlatan en önemli toplumsal olaylardan biri göçtür (Deniz ve Etlan, 2009: 482).

Göç, sadece bir yer değiştirme hareketini değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bir değişikliği ve farklılaşmayı da ifade etmektedir (şentürk, 1999: 82). Çoğu göçmen yeni yerleşim alanında, daha önce hiç karşılaşmadığı pek çok sorun ve farklılıkla yüz yüze gelebilmektedir. Özellikle derin kültürel farklılıkların bulunduğu ülkeler veya bölgeler arasında yapılan uzun mesafeli göçlerde, bu farklılıklardan doğan belirgin bir uyum sorunu ortaya çıkmaktadır. Üstelik yeni çevreye uyum sorunu, zannedildiği kadar kolay ve kısa sürede aşılamamaktadır. Bazen bu süreç, yıllarca hatta bir kuşak boyunca devam edebilmektedir. Bu sürecin kısa veya uzun olmasını, büyük ölçüde göçmenler ile yerliler arasındaki ilişkiler belirlemektedir ki, bu da tarafların kültür ve ekonomik düzeyleriyle yakından ilişkilidir. Ayrıca, toplumsal yapıdaki benzerlik ve farklılıkların az veya çok olması da bu süreçte etkili olmaktadır (Deniz ve Etlan, 2009: 482).

Başta kır toplulukları olmak üzere, gelenekçi toplumsal-ekonomik biçimlenmenin egemen olduğu kesimlerden yapısal gelişmelerin sonucu itilen nüfus, göç ederek çağdaş örgütlenmenin belirlediği bir kent merkezine yerleşmektedir. Böylelikle, öncel topluluğun çoğu yaygın dizgelerden oluşmuş toplumsal yapısıyla bağlarını koparan yeni kentliler, karşıt nitelikler taşıyan bir çevreyle uyumlu ilişkiler geliştirmek zorunda kalmaktadır (Sencer, 1979: 520). Bu nedenle, göç edenler kentsel koşullara ve kent kültürüne uyum sağlayabilmek için sosyo-ekonomik ve kültürel olarak değişmek durumundadırlar. Bu değişim, birey ve grupların sosyal ilişkilerinde, dünya görüşlerinde, yaşam tarzlarında ve yaptıkları işlerde meydana gelen kapsamlı bir değişimdir (Erjem, 2009: 1). Kentsel bütünleşme ve kent kültürünü edinme olarak ifade edebileceğimiz bu değişim süreci, göç edenlerin sosyolojik profiline, göçün nedenlerine ve kentsel koşullara bağlı olarak oldukça sancılı bir hal alabilmektedir. Göçün kaynaklandığı yer ile yöneldiği kentsel alan arasında derin bir farklılaşmanın varlığı, bütünleşmeyi zorlaştırmakta, kentleşme sürecinin kısa bir sürede ve kolaylıkla tamamlanmasına engel olmaktadır.

Toplumun temelini oluşturan kültür, insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı ve yarattığı tüm birikimi içerir. Kültürü meydana getiren maddi ve manevi unsurların uyum içerisinde olması gerekir (Bayhan, 1997: 183).

Kültürel bütünün çeşitli parçaları arasındaki değişme hızının ve zamanının farklı oluşuna ve bu farklılığın doğurduğu sonuçlara dikkati çeken William F. Ogburn, kültür değişmesi sürecinde, maddi kültürün manevi kültürden daha hızlı değişmesi ve kültürün bu iki unsur arasındaki uyumsuzluğu “kültürel boşluk” ya da “kültürel gecikme” olarak tanımlamıştır (Kongar, 2004: 170-172). Maddi kültür değişmeleri, fiziki yerleşme mekanının değişmesini, günlük hayatta kullanılan eşyaların değişmesini ve meslek değişmesini içerir. Manevi kültür değişmelerinde ise, değer hükümlerindeki değişmeler, zihniyet ve davranışlardaki değişmeler ile sosyal ilişkilerdeki değişmeler söz konusudur (Sezal, 1992: 87-88). Merton’un kültürel yapı ve toplumsal yapı uyumsuzluğu ilkesiyle benzerlik gösteren (Kongar, 2004: 172) kültürel gecikme, daha çok kırdan kente göç eden kişi ve gruplarda görülmektedir. Göç edenlerin kentle bütünleşmesi daha çok maddi kültür yoluyla gerçekleşmekte, sosyal ve davranışsal bütünleşme ise daha yavaş gelişmektedir (Bayhan, 1997: 183). Ogburn’a ve benzer bir şekilde Türkdoğan’a göre kültürel gecikme, toplumlarda iç çatışmalara, anomik davranışlara ve sosyal gerginliklere neden olmaktadır (Kızılcılık, 1991: 135).

Kentle bütünleşmede ilk aşama, iş elde etmek yani kentsel işlerle geçimini sağlamak yoluyla ekonomik alanda gerçekleşmektedir (Şentürk, 1999: 84). Fakat kırsal kesimden göç eden bireyin kente gelmesi, iş talebinde bulunması hatta iş bulması kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Bireyin kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam tarzını benimsemesi, kentin sunduğu fırsatları değerlendirmesi, kentin ekonomik ve toplumsal yaşamında yer alan yeni değer ve normları özümsemesi, kentsel kurumlar ile ilişkilerini düzenleyecek deneyimleri kazanması gerekmektedir. Kente gelenlerin kentle bütünleşmelerinde, göç öncesinde kentte kullanabilecekleri bilgi ve beceriye sahip olabilmeleri, örgün öğrenim kurumlarından yararlanmaları ve kentsel mekanda kurdukları yeni ilişkiler etkin rol oynamaktadır. Ayrıca, göç öncesi çeşitli nedenlerle kentsel yaşam deneyimine sahip olmak, kentsel yaşamla bütünleşmede kentte kalış süresi kadar belirleyici olmaktadır (Tatlidil, 1989: 2).

Türkiye’de “kentsel bütünleşme” kavramı, kırsal alandan kente göç sonucunda, kentlerde ikili sosyal yapıların (kentsel ve kırsal) aynı fiziki ve sosyal

yaşam alanlarını paylaşmalarına karşın ayrı kültür öbekleri halinde yan yana bulunmalarıyla (etkileşim düzeyleri düşük ve iletişim kanalları çok az) ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar nedeniyle önem kazanmıştır (Erol vd., 1997: 343). Kentleşme süreci ve yaygınlaşan iç göç, ülkemizde kırsal ve kentsel kültürün iç içe geçmesine neden olmuş, kırsal kültürün bütünüyle kente taşınmasıyla melez, kendine has yaşam tarzları ortaya çıkmıştır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 68-69).

Sezal (1997: 147), kentleşmenin bir süreçler bütünü olduğunu savunmuş ve bu süreçleri, i) ekonomik süreç, ii) politik süreç iii) kültürel süreç olarak tanımlamıştır. Ona göre kent, bu süreçlerin birbiriyle bütünleşmiş ve kesintisiz yaşandığı mekan, kentli ise aynı şekilde bu süreçleri bir bütün olarak ve kesintisiz yaşayan insan demektir. Böyle olunca kentleşme, inkar edilemez bir biçimde “bu kesintisiz yaşanan süreçler bütünü” gerçekleşmesi olmaktadır. Süreçler kesintisiz olarak bir bütünlük halinde hem mekan hem de insan boyutunda gerçekleşmemiş ise kentleşmeden bahsedilemez. Bugün, Türkiye’deki kentleşmeyi bu belirlemelerin ışığında “kentleşmemek” olarak tespit ve tarif etmek gerekir. Bugün bütün ülke “kentleşmemiş kentler” ve “kentlileşmemiş insanlarla” karşı karşıyadır. Yukarıda bahsi geçen süreçler açısından kentlerimize bakıldığında, i) gelişmemiş bir ekonomik yapı, ii) gelişmemiş bir siyasi yapı, iii) köy kültürü egemen kent kültürü görülmektedir.

Ülkemizde, kentleşmenin yol açtığı ve bazılarında yukarıda değindiğimiz toplumsal sorunların sosyal patlamalara ve çözümlere varmasını engelleyen bir takım mekanizmaların mevcut olduğu söylenebilir. Bu mekanizmalardan biri gecekondudur. Yoğun göçler sonucu meydana gelen çarpık kentleşmenin bir ürünü olan gecekondular, göçmenlerin kente uyumu sürecinde bir tampon kurum işlevi görür. Gecekondular, kentsel değerlerle bütünleşme yolunda bireyi, kültürel farklılıkların neden olabileceği muhtemel çatışmalardan korumakta, onu kentin farklı değerler ve kurallar içeren koşullarına hazırlayarak uyumunu kolaylaştırmaktadır. Kentleşme sürecinde bir takım değişimlere uğramakla beraber, sağladığı manevi destek ve dayanışmayla aile, kentsel sorunların üstesinden gelmede kişiye yardımcı olan bir diğer tampon kurumdur. Toplumumuzda var olan akrabalık bağları ve hemşerilik

duygusu da, göç ve kentleşme sürecinde kendini gösteren sosyal sorunları biraz da olsa yumuşatan tampon mekanizmalardandır.

2.2. Suç ve Suçluluk

Suç, insanoğlunun var oluşundan günümüze kadar süregelen evrensel bir olgudur. Çeşitli boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir kavram olan suç, bu niteliğiyle muhtelif görüş açılarından ele alınmış, birçok bilim adamı suçu kendi teorileriyle izah etme çabasında olmuştur. Suç olgusunun teşhisine yönelik kuramsal yaklaşımları tartışmaya geçmeden önce suça ilişkin bazı açıklamalara göz atma gerekliliği vardır.

Tüm insan grupları, üyelerinin uymaları beklenen normlara ve kurallara sahiptir. Bütün bu gruplar, üyelerine mevcut normlara intibak etme hususunda dikkate değer bir baskı uygularlar. Her ne kadar böylesi bir grup baskısı insanların çoğu üzerinde yeterince etkili ise de, oluşturduğu kurallara herkesin itaat etmesini sağlayacak kadar etkili bir gruba rastlamak oldukça güçtür. Bu nedenle, mevcut normlardan sapma tüm toplumlarda görülen genel bir olgudur (Stark, 1975: 157).

Toplumlar, bir takım sapma biçimlerinin nispeten zararsız olduğu düşüncesiyle, bu durumlardaki norm ihlallerini cezalandırma hususunda pek az gayret gösterirken, bazı sapma biçimlerini ve norm ihlallerini ölümle cezalandıracak kadar ciddi saymışlardır. Toplumların daha karmaşık hale gelmesiyle de normların zorlayıcılığı şekil değiştirerek resmi olmayan yöntemlerden resmi usullere dönüşmüştür. Belirli normlar hukuki kodlarla yasalaştırılmış, suçun belirlenmesi ve cezaların saptanması mesuliyeti devlete atfedilmiştir. Bunun içindir ki, sapma kavramı her türlü norm ihlali için geçerliken, suç yalnızca yasalarca menedilmiş sapma için söz konusu olmaktadır (Stark, 1975: 157).

Suç, topluma zarar verdiği ya da tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylemdir. Toplumda yürürlükte olan normlardan bir nevi sapışı ifade eder. Ancak sapıcı eylemlerden, kanun koyucu tarafından seçilmiş ve bir ceza yaptırımını ile karşılanmış olanıdır (Dönmezer, 1994: 47-48). Bu anlamda suçu, açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü fiil olarak tanımlarken;

sapmayı, toplumsal normlar çerçevesinde kabul edilebilirlik sınırları dışına taşan davranış olarak nitelendirebiliriz (Dolu, 2012: 34). Bir davranış problemi olarak suç, topluma uyum sağlamada yetersizliğin bir sonucudur; insan ruhunun derinliklerinden gelen ve dış dünyada somutlaşan bir istemdir (Erem, 1997: 6). Suçlu ise, içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel kuvvetleri arasında denge kuramamış olan kişidir (Dönmezer, 1994: 47). Suç, toplum tarafından benimsenmiş değerlerden ve normlardan sapmayı ifade eden, yasal yaptırım gerektiren bir olgu olarak tanımlanabilse de, sadece yasaların cezalandırdığı bir hareket olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü bir olgudur. Dolayısıyla hukuki izahların yanı sıra sosyolojik yaklaşımlara da muhtaçtır.

Farklı görünümlere sahip, karmaşık ve tek bir sosyal grupla sınırlı olmayan suç olgusu, kişilerin kültürel sistemler içinde eylemde bulunması, sosyal koşullara tepki vermesi ve var olan fırsatlardan yararlanma çabasıyla oluşan doğal insan etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Sosyal sistemin bir ürünü olması hasebiyle, her birey suçun faili veya kurbanı olabilmektedir (Knudten, 1970: 9). Her şeyden önce cemiyet içerisinde vücut bulan toplumsal bir fenomen olan suç (Nirun, 1968: 133), niteliği bakımından toplumsal yapıdaki düzensizliği, bireyler ve tabakalar arasındaki çatışmayı en açık biçimde yansıtan, bireyler ve toplulukların, kurumlar ve değerlere olan hoşnutsuzluğunu gösteren toplumsal hastalık belirtisidir (Uluğtekin'den aktaran Esen, 2008: 10). Suç, toplum içerisindeki sınıflar, mesleki zümreler, sosyal gruplar ve bireyler arasındaki organizasyonu dağıtıcı bir hedef içerir. Bir sosyal gruptaki dayanışma bağı koparır. Neticede sosyal yapıyı temelinden sarsar. Bu nedenle, suç istenilmeyen bir sosyal fenomen (Nirun, 1968: 133), bir uyumsuzluk ve ahenksizlik alametidir (Dönmezer, 1994: 52).

Suç denilen olaya, yani belirli hareketlerin yasak fiillerden sayılmaları ile bunları işleyenlerin çeşitli tepkilere konu olmalarına, devlet şeklinde örgütlenmiş insan toplumlarının ortaya çıkışından çok önce bile rastlanmıştır. Tarihte hiçbir toplum yoktur ki, orada belirli eylemler yasaklanmamış ve bunun karşılığı olarak ceza yaptırımı var bulunmamış olsun. Suçlar toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmiştir (Dönmezer, 1994: 49). Antik Çağda, Yunan düşünürü Platon "*Kanunlar*" adlı yapıtında, suçu bir tür hastalık olarak düşünmüş,

bunun tutkular, haz arama alışkanlığı ve bilgisizlik olmak üzere üç nedeni olduğunu ileri sürmüştür. Aristoteles ise suçluları, merhametsizce cezalandırılmaları gereken toplum düşmanları olarak kabul etmiş ve suçun nedenlerini yoksulluk, devrim gibi toplumsal koşullara bağlamıştır. Orta Çağda suç, kötü ruhların etkisiyle ortaya çıkan şeytani bir davranış olarak algılanmıştır. Ancak bu çağın önemli düşünürlerinden Thomas d'Aquin, suçların çoğunun kökeninde sosyal ihtirasların yattığını, ancak sefaletin de suça neden oluşturan bir etken olduğunu ortaya koymuştur (Demirbaş, 2005: 213-215).

Modern öncesi toplumlarda hukuki sistem, dinin ve ruhaniyetin çok fazla etkisi altında kalmıştır. Öyle ki, suç ve suçlu davranış hakkındaki en geçerli açıklama, suçluların şeytanlar tarafından ele geçirilerek kendi kontrolleri dışında kötü şeyler yapmaya zorlandıkları şeklindeydi. Ayrıca, yasalar genel olarak bir takım komplekslere dayalı hukuki yorumlardan oluşan yazılı kurallardan ibaretti. Sanıklar çoğu zaman işkenceye maruz kalmakta ve kapalı duruşmalarla yargılanmaktaydı. Cezalar ise keyfi ve insan vücudunda ağır hasarlar yaratacak kadar zalimce bir sertlikteydi. Üstelik bu cezalar daha çok, toplumun fakir kesimlerinde yaşayan insanlara uygulanmaktaydı. Batıdaki Orta Çağ toplumunun çöküşüyle gün yüzüne çıkan yeni düşünce ve eylem biçimlerinde kaynağını bulan *modern fikrinin*, dünyevi ve akılcı anlayışın kapısını ardına kadar açmasıyla (Burke, 2002: 2-3), zaman içerisinde suç fikri laikleşmeye başlamış ve suçun, zarar veren kişiyle toplum arasındaki ilişkilerde aranması gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır (Dönmezer, 1994: 49).

Lombroso'ya göre suç, doğum ve ölüm gibi doğal bir olaydır. Bir fiil belirli bir memleketin ve zamanın adet, gelenek ve düşünceleriyle çelişme halinde bulunduğu anda suç vasfını alır (Dönmezer, 1994: 4). Maggiore suçu, ahlak düzenini ağır bir şekilde bozan ve bu nedenle devletin hoş görmeyeceği eylem olarak tanımlarken; Ferri, "suç, antisosyal bireysel güdüler tarafından meydana getirilen, yaşam koşullarını bozan, belli bir çağda halkın ortalama duygularına aykırılık teşkil eden, cezalandırılabilir hareketlerdir" demektedir (Alacakaptan, 1970: 1). Jhering'e göre suç, toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırılardır. Thomas ve Znaniecky ise şöyle bir tarif vermektedirler: "Suç, kişinin kendisini mensubu

saydığı grupta, varlığı toplum dayanışması ile çelişki gösteren fiildir” (Dönmezer, 1994: 46).

Durkheim’a göre, bir toplumu meydana getiren bireyler arasında var olan ve bir sistem oluşturan, kolektif duygulara ve inançlara riayetsizlikten doğan, bu özelliği ile kolektif vicdanı inciten fiiller suç olarak kabul edilir (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 91). Ona göre suç normal bir sosyoloji olayıdır; zorunlu ve yararlıdır. *Normaldir*; zira içinde suç işlenmeyen bir toplum tasavvuru imkansızdır (Dönmezer, 1994: 50). Suç, her toplumda heterojenlik ve sosyal değişimin karakterize ettiği normal bir fenomendir (Wolfgang’tan aktaran İçli, 1994: 4). *Zorunludur*; zira suçların ihlal ettiği duygular bütün kişilerin vicdanlarında vardır ve bunun tersi olan duyguların kişi vicdanında yerleşmesine ise olanak yoktur. *Yararlıdır*; zira eğer suç bulunmasa idi, toplum mutlak bir durgunluk içinde kalır, toplumsal normların gelişmesi zorlaşırdı (Dönmezer, 1994: 50). Ayrıca suç, toplumun ahlaki sınırlarını kuvvetlendirir (Liska ve Warner, 1991: 1442) ve suçlu davranış karşısında insanlar, toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik dayanışma içine girerler (Bahar, 2005: 133).

Suç, tarihin en eski devirlerinden itibaren var olan ve ileride de var olacak, evrensel, genel bir olaydır. Suçsuz bir toplum hayalden başka bir şey değildir. İnsanların içinde ihtiraslar ve toplum halinde yaşamanın ortaya çıkardığı çeşitli sosyal çelişkiler, uyumsuzluklar buldukça suç da var olacaktır. Suç bir bakıma, bazı kişilerin davranış ve tutumları ile bunların içinde yaşadıkları grupta yerleşmiş davranış örnekleri arasındaki bir çelişkidir (Dönmezer, 1994: 49). Suç, genelde bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından onaylanmayan davranış biçimidir. Ancak, doğru ve yanlış değerleri farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda değiştiğinden suç kabul edilen davranış görelî bir nitelik taşır. Bir diğer ifadeyle, suçu oluşturan fiiller zamana ve ortama göre değişiktir. Zira, Korkmaz’a (1988: 10) göre normlar, zaman ve yere göre değişiklik gösteren sosyal organizasyon biçimine ve kültüre dayalıdır. Bu durumda suç, ancak kültürel normlara uymama hali olarak ele alınabilir. Suçlular ise, Fichter’in (2009: 223) deyişiyle “kültürün değer normlarını kasten bozan uyumsuzlardır.”

Yukarıda bahsedilenlerden hareketle suç olgusu hakkında şu savlar ileri sürülebilir (Erkan, 2002: 191).

- Suç, evrensel bir olgudur.
- Suç, tarihsel sürecin her döneminde görüldüğü gibi, insan yaşamı devam ettiği sürece de var olacaktır.
- Suç, zaman ve mekan boyutunda biçim değişikliği gösterir.
- Hangi davranışların suç olduğuna ilişkin değerler görecelidir.
- Zaman zaman bireyin kişiliğinde somutlaşmasına rağmen toplumsal bir olgudur.
- İnsan-doğa ve insan-insan ilişkileri bağlamında ortaya çıkan bir olgudur.
- Suç, düşünceyle başlasa da eylemle sonuçlanır.
- Toplumun düzenini bozduğundan birden çok kişiyi etkileyen eylemsel bir süreçtir.

Toplum, insanlar tarafından ortaya konulmuş normlarla yönetilir. Normlar, toplumu bir arada tutan ideal davranış standartlarını belirleyen kalıplaşmış kurallar bütünüdür. Her insanın öznel düzeyde bir dizi davranış normu sergilediğini düşünen Fichter (2009: 219-220), sergilenen bu öznel normların toplum kültüründe ortaklaşa kabul edilen normlardan farklılık göstermesi halinde sapkın eylemin belireceğini ifade etmektedir. Kendi arzularını ve güdülerini doyuma ulaştırmaya çalışan bireylerin kimi zaman toplum kuralları ile çatıştıkları (Yavuzer, 1996: 21), toplumsal beklentilere ters düşen davranışlarda buldukları, bazılarının ise bunu bir yaşam biçimi haline getirerek toplumsal düzeni yıkıcı bir tutum içine girdikleri gözlenmektedir (Kaner, 1992: 473). Suç olarak değerlendirilen bu tutum ve davranışlar Sutherland'e göre üç unsuru kapsamaktadır: a) Bütün grup veya grup içinde siyasal bakımdan önemli olan küçük bir alt grup tarafından takdir olunan bir değer, b) toplumun diğer bir parçasını teşkil eden küçük grubun, kültürel bakımdan diğer grup ile ihtilaf halinde bulunması dolayısıyla, söz konusu değeri ya hiç takdir etmemesi veya az takdir etmesi ve böylece o değeri tehlikeye sürüklemesi, c) değeri takdir etmeyenlere karşı usulünce uygulanan cebir yoluna başvurulması (Dönmezer, 1994: 46).

Suç insan davranışlarının sosyal kökenlerine dayandıran görüşler, sosyal yapılar, sosyal değerler ve sosyal normlara gönderme yapmaktadırlar (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 91). Sosyal yapılar çeşitli sosyal grupları, kurumları ve sosyal

değerleri kapsamaktadırlar. Değerler ise, kendi aralarında sınıflandırılabilen, sosyal gruplara ve kurumlara yön verebilmektedirler. Bu anlamda, değerler sosyal bünyede dinamik bir karakter arz etmektedirler. İnsanlar da kendi şahsi bütünlükleriyle sahip oldukları değer hükümlerine göre çeşitli grupların, kurumların sosyal değerlerini yaşamakta ve aynı zamanda birbirlerine aktarmaktadırlar. Her birey, içinde bulunduğu grubun değer ölçülerine ve kendi şahsi değer hükümlerine tabi olarak aynı sosyal grubun diğer üyelerinden bu değer hükümlerine uymalarını istemektedir (Nirun, 1970: 405). Her toplumda, bu beklentileri somut hale getirerek sosyal düzeni sağlayan, koruyan ve sürdüren normlar vardır. Bu normlar, toplu yaşamın ürünü ve temelidirler. İnsan, kendine kurallar koyan ve ölçütler yaratan tek canlıdır. Başka bir deyişle, insanoğlu koyduğu kurallarla kendi kendini sınırlamaktadır. İnsanın meydana getirmiş olduğu bu değerler, simgeler, gelenek, görenek, hukuk, ahlak din vb. normlar kültürü oluşturur. Nesilden nesile aktarılan kuralları (Yavuzer, 1996: 21), kuşaklar boyunca birikmiş, bütünleşmiş davranışları, değerleri ve normları içeren kültür, kişinin toplum içindeki tutumları ve davranışları için bir rehber vazifesi görmektedir (Korkmaz, 1988: 9). Yine de, kuralların, yasakların olduğu her yerde, kuralı bozma, yasağı çiğneme, doğru olandan sapma eğilimi vardır. Bu durum, birey-toplum-doğa çatışmasının bir sonucudur. Bireyin, kendi arzularını ve isteklerini tatmin etmeye çalışırken bazen toplum kuralları ile çatışması (Yavuzer, 1996: 21) suç olgusunu doğurabilmektedir.

Suç ve suçluluk olgusu toplumsal yapıdan bağımsız olarak düşünülemez (Yıldırım, 2004: 94). Toplumsal yapıda, yani toplumun büyüklüğünde, parçaları arasındaki kompozisyonda ya da dengede, örgütlenme şeklinde ve fonksiyonlarında zamanla önemli değişimler meydana gelmektedir (Kongar, 2004: 55). Değişme her toplumun esas niteliği olup, sosyal sistemlerde sürekli işleyen ve karşı konulamaz bir süreçtir (Güven, 1999: 214). Bir başka anlatımla “sosyal değişme toplumların kaderidir” (Arslantürk ve Amman, 2001: 390). Toplumun yapısını oluşturan nüfusun nitelik ve niceliğinde, sosyal tabakalaşma ve yerleşme şekillerinde görülen (Erkal’dan aktaran Kocadaş, 2010: 17), aynı zamanda insanlar arası ilişkilerin farklılaşması demek olan toplumsal değişme, hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesine bağlıdır (Kongar, 2004: 55). Toplumsal değişme sürecinde, denge halinin bozulması ve yeni denge

oluşana kadar suç eylemlerinin artması kaçınılmazdır (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 199). Nitekim günümüzde teknolojik gelişmelerin her alanda yaygınlaşması, sanayileşme, kentleşme, iç ve dış göçler, hızlı nüfus artışı gibi faktörler sosyal sistemi etkileyerek kurumların yapısında, işleyişlerinde, fonksiyonlarında ve mikro düzeyde bireyler arası ilişkilerde değişimler meydana getirmiştir. Bu değişimler her alanda olumlu sonuçlar doğurmamış, başta suç olmak üzere bazı sosyal problemlerin büyük boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (İçli, 1993: XVII).

2.2.1. Suç Teorileri

Suç ve suçlu davranışın nedenlerini açıklamak üzere geliştirilen birçok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin bazıları suç olgusunun oluşumunda sosyal unsurları ön plana çıkarırken, bazıları suçun bireysel, biyolojik ve psikolojik uzantılarına vurgu yapmışlardır. Konumuz gereği bu başlık altında ağırlıklı olarak sosyolojik suç teorilerine yer vermekle birlikte, aşağıdaki sınıflandırma çerçevesinde bireysel, biyolojik ve psikolojik teorilerden de kısaca söz etmeye çalışacağız. Suç olgusunu kentleşme ve göç bağlamında izah eden kuramsal yaklaşımları ise ayrı bir başlık altında değerlendireceğiz.

Tablo 8: Suçu Açıklamaya Yönelik Teorilerin Sınıflandırılması

Bireysel Teoriler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Klasik Ekol ➤ Neo-klasik Ekol ➤ Pozitif Ekol ➤ Coğrafi Ekol 	
Biyolojik Teoriler		
Psikolojik Teoriler		
Sosyolojik Teoriler	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Anomi Teorisi ➤ Gerginlik Teorisi ➤ Alt Kültür Teorisi ➤ Ayırıcı Fırsatlar Teorisi ➤ Aykırıların Birleşmesi Teorisi 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sosyal Öğrenme Teorisi ➤ Damgalama Teorisi ➤ Sosyal Kontrol Teorisi ➤ Çatışma Teorisi

2.2.1.1. Bireysel Teoriler

Suç olgusunu, bireyin ihtiyaçlarını, kişilik yapısını, bakış açısını, değer yargılarını, beklentilerini ve dürtülerini esas alarak izah etmeye çalışan bireysel teoriler, Klasik Ekol, Neo-klasik Ekol, Pozitif Ekol ve Coğrafi Ekol olmak üzere dört alt başlıkta incelenmektedir.

2.2.1.1.1. Klasik Ekol

Suçta bilimsel yaklaşım, ilk defa 18. yüzyıl ortalarında “Faydacı Ekol” diye de adlandırılan Klasik Ekolle olmuştur. Cesare Beccaria ve Jeremy Bentham’ın en önemli temsilcileri olduğu Klasik Ekol, insanların kendi eylemlerinin sonuçlarını tarttıktan sonra suç işledikleri varsayımına dayanır (İçli, 1994: 35).

Beccaria’nın kriminolojik düşünceye en büyük katkısı, cezanın suça uygun olması gerektiği fikridir. Cezaların yalnızca insanların özgürlüklerini korumak üzere var olduğunu savunan Beccaria, rasyonel aktör modelinin temellerini oluşturan suçlu davranış teorisini, *özgür irade* ve *hazcılık* düşüncesine dayandırmaktadır. Bu teori, insan davranışının esasen maksatlı olduğunu ve zevk-acı prensibine dayandığını ileri sürmektedir (Burke, 2002: 27-28). Yasaların amacının topluma mutluluk getirmek olduğunu belirten Bentham’a göre ise, bütün eylemlerimiz mutluluk (zevk) veya mutsuzluk (acı) getirmesi olasılığına göre hesaplanmıştır. İnsanlar mevcut ve gelecekteki zevk olasılıklarını, mevcut ve gelecekteki acı olasılıklarıyla tartarlar. “Felicitus calculus” olarak isimlendirilen bu nedenselliğe göre, bireyler bütün faktörleri, belli bir suçun işlenmeye değer olup olmadığına karar vermek için bir teraziye koyarlar. Rasyonel yaratıklar oldukları için de bilinçli olarak hazzı seçer, acıdan kaçarlar. O halde suça karşılık verilecek ceza öyle belirlenmelidir ki, vereceği acı hazdan daha fazla olsun (Reid’den aktaran İçli, 1994: 37).

Orta Çağın keyfi ve barbar uygulamalarına bir tepki olarak ortaya çıkan Klasik Ekol, suçun sebebi olarak doğüstü güçleri değil, bireylerin almış oldukları kararları ve yapmış oldukları kişisel tercihleri görmüştür. Zira Klasik Ekol düşünürleri insan doğasına ilişkin şu varsayımlarda bulunmuşlardır:

İnsanlar;

- Kendi çıkarlarını düşünürler, bencildirler.
- Hedonisttirler, zevk için yaşarlar. Acılarını hafifletmek, sıkıntılarını azaltmak, zevklerini ve hazlarını artırmak isterler.
- Rasyoneldirler, kar-zarar hesabı yaparlar. Eylemlerinin sonucunda meydana gelebilecek olumsuz neticeler ile elde edecekleri menfaatleri değerlendirir, eğer elde edecekleri menfaat ağır basarsa o eylemleri hayata geçirirler.

İşte bu noktada bireyler, suç oluşturacak fiiller sonucunda elde edecekleri fayda, karşılığında alacakları risklerden ve görmeleri muhtemel cezalardan daha büyük ise suç işlemektedirler (Dolu, 2012: 91-92).

2.2.1.1.2. Neo-klasik Ekol

Rossi, Garraud ve Joly gibi Neo-klasikçiler, özgür irade prensibini revize etmek suretiyle Klasik Teorinin sıkı öğretilerinde değişiklikler yapmışlardır. Rasyonel aktör modelinin bu yenilenmiş biçiminde, temyiz kudretine haiz yetişkinler kendi eylemlerinden tamamen sorumlu ve ceza ehliyetine sahipken, çocuklar, -bazı durumlarda yaşlılar- ve zihinsel rahatsızlıkları olanlar özgür seçim yeteneğinden yoksun oldukları için eylemlerinden daha az sorumludurlar. Bu yaklaşım, suçlunun sorumluluğunun algılanan derecesine ve hafifletici koşullara bağlı olarak cezaların daha çok bireyselleşmesi sonucuna yol açmıştır. Neo-klasikçiler özgür iradenin rasyonel aktör modelini muhafaza etmekle birlikte, bireyin kontrolünün ötesindeki kimi faktörlerin de suçlu davranış üzerinde etkili olduğunu savunmuşlardır (Burke, 2002: 30-31).

2.2.1.1.3. Pozitif Ekol

19. yüzyılın ortalarında bilim adamları suçun nedenlerini pozitivist bir yaklaşımla, bilimsel metot ve deneysel araştırmaya dayanarak incelemeye başlamışlardır. Pozitif Ekol, insan davranışının bireylerin kontrolleri dışındaki güçler tarafından belirlendiğini ve bu güçlerin ölçülebileceğini kabul eder. Bilimsel olarak test

etmeden, bireylerin suç işlemeyi rasyonel olarak seçtiklerini iddia eden Klasik Ekolün aksine, pozitivistler suçlu davranışın biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunurlar (İçli, 1994: 39).

Pozitif Ekolün kurucusu Cesare Lombroso, diğer önemli temsilcileri de Raffaele Garofalo ve Enrico Ferri'dir. Bu ekol, özgür iradeyi reddetmiş ve insan davranışları dahil her olayın maddi veya manevi bir takım nedenlerin sonucu olduğunu kabul eden deterministik görüşten hareket ederek suç olgusunu açıklamaya çalışmıştır. McCaghy'nin deyişiyle (Akt.: İçli, 1994: 40) pozitivist yaklaşım, sapma konusunda dikkatini mutluluk arayan rasyonel sapmıştan, davranışları kendi kontrolünün ötesindeki güçler tarafından belirlenen sapmışa çevirmiştir.

Lombroso'nun teorisine göre suç eğilimi, akıl hastalığı, sağırılık, frengi, epilepsi ve alkolizmin görüldüğü dejenere ailelerden kalıtım yoluyla geçebilmektedir. Kalıtıma ek olarak eğitimsizlik, sinirlilik ve basın-yayın organları tarafından çok detaylı verilmiş suç olaylarını taklit gibi nedenler suçu teşvik edebilir. Lombroso, suçun biyolojik nedenlerine daha fazla önem vermekle birlikte, sosyolojik nedenleri de tümüyle ihmal etmemiştir. Böylece, kalıtımsal biyolojik faktörlerin suçun temel nedeni olduğunu kabul ederken, çevrenin de antisosyal davranışı etkileyeceğini dikkate almıştır. Suçu anlamının yegane yolunun onun bilimsel olarak incelenmesi olduğuna inanan Garofalo ise, suçlunun fiziksel özellikleri yerine psikolojik eksikliklerini yerleştirir ki, ona göre bunlar moral anormalliklerdir. Garofalo ayrıca, ahlaki duygularında bozukluklar olan bireylerde, suç işlemelerini önleyecek moral baskının olmadığını öne sürmüştür. Ekolün bir diğer temsilcisi Ferri, suçun temelde suçlunun içinde yaşadığı toplum tarafından üretildiği, bu nedenle suçluların moral olarak bu davranışlarından ötürü sorumlu tutulamayacakları düşüncesindedir. Ona göre, kişiler suç işlemeyi seçmezler, aksine yaşam koşulları sebebiyle suça itilirler (İçli, 1994: 41-43).

2.2.1.1.4. Coğrafi Ekol

Kriminolojik alanda istatistiksel araştırmalara girişildiği günlerden itibaren, coğrafik durumun, özellikle de iklimin suçluluk üzerindeki etkileri araştırmacıların dikkatini cezbeden konulardan biri olmuştur (Dönmezer, 1994: 159).

Ünlü Fransız düşünür Montesquieu'ya göre, iklim insanın biyo-psikolojik yapısına ve dolayısıyla karakterine etki yapar. Soğuk iklim kuşağında yaşayanlar içkiye düşkün olmakla birlikte çalışkan, dürüst, samimi ve erdemli iken, sıcak iklim kuşağında yaşayanlar tembel, şehvani, kurnaz ve korkaktırlar; sonsuz bir hayal gücüne sahiptirler, bu yüzden de suça son derece eğilimlidirler (Gürkan, 1988: 17). Quetelet ise, kişilere karşı işlenen suçların güneyde ve sıcak mevsimlerde arttığını, buna karşılık kuzeyde ve soğuk mevsimlerde mülkiyete karşı işlenen suçların yüksek sayılar gösterdiğini açıklamış ve bunu *suçluluk hakkındaki ısı kanunu* olarak nitelendirmiştir (Dönmezer, 1994: 159). Bu ekolün yine önemli temsilcilerinden Guerry, suçun yoksulluğa, cehalet ve eğitimsizliğe, nüfus yoğunluğuna bağlı olduğuna dair hipotezleri sorgulamış (Morris, 1971: 71), suç istatistiklerinden faydalanarak suçlu davranışa neden olan sosyal faktörleri bulmaya çalışmıştır. Yoksulluk ve suç ilişkisi analizinde önemli değişkenin suç işleme fırsatı olduğunu belirterek çağdaş sosyologlara öncülük etmiştir (İçli, 1994: 45).

2.2.1.2. Biyolojik Teoriler

Biyolojik teoriler, suç teşkil eden davranışların biyolojik bozukluklar sonucunda meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre suçlularda kalıtsal bozukluklar vardır, endokrin dengelerinde patoloji ya da beyinlerinde hasar söz konusudur. Yani bedensel özellikleri ve mizaçları onları suça yöneltmektedir (Gibbons'dan aktaran Kaner, 1992: 473).

Suçlu kişilerin organizma özellikleri ile suç davranışının sevk edicileri arasındaki ilişkiyi sorgulayan biyolojik yaklaşımın en önemli isimlerinin başında Lombroso gelmektedir. Lombroso, suçun genetik aktarımın bir neticesi olduğunu öne sürmüştür. Onun biyolojik determinizm düşüncesine göre bireyler suçlu olarak dünyaya gelirler ve suçlu birey diğer bireylerden fiziksel olarak bazı atavistik anomalilerle ayırım gösterir (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 113). Lombroso'ya göre suç, kısmen patolojik, kısmen kalıtsal olan organik bir anormalliktir. Suçun sosyal sebepleri olsa olsa bireydeki organik ve fiziksel anormallikleri ortaya çıkaran basit bir uyarandır. Biyolojik bakış açısından tamamen normal bir bireyin gerçek bir suçlu haline gelemeyeceğini kuvvetle savunan Lombroso, sosyal çevrenin, her ne kadar

yoğlaşmış ve anormal bireylerde gizli kalmış suç eğilimini ortaya çıkarabilse de, doğal olarak dürüst ve normal bir insandan gerçek bir suçlu yaratamayacağını iddia eder. Lombroso, suç eğilimlerinin her çocukta bulunabileceğini kabul ederek şöyle der: “En korkunç suçlar, çocukluğun bize soluk bir yansımasını verdiği hayvani içgüdülerde kök bulur”. Normal bir çocuğun bu içgüdülerinin, organik gelişiminin seyri boyunca ve de sosyal çevresinde büyüyüp belirginleşebileceğini belirten Lombroso’ya göre, gençlerdeki belli doğal ve içgüdüsel eğilimler engellenemezse, bu eğilimler onları hızla suça itecektir. Zihinsel olarak arızalı bireyler ise, çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinin dışında gelişim konusunda yetersizdirler. Bu gibi bireylerde, doğal ve içgüdüsel eğilimler tüm karakteri yönlendirir ve böylesi arızalı bireyler doğuştan suçlu olarak nitelendirilebilir (Ellwood, 1912: 717-718).

Biyolojik yaklaşımın bir diğer temsilcisi de, suçluların suçlu olmayanlardan değişik fiziksel özellikleriyle ayrılabilceğini iddia eden Ernest Hooton’dur. Ona göre suçlular biyolojik ve sosyal yönden eksikliği olan kişilerdir ve her nüfusta fiziksel ve zihinsel düzeyleri kalıtsal olarak düşük olanlar vardır (İçli, 1994: 54). William H. Sheldon ise, “davranış, yapının bir fonksiyonudur” savını ortaya atarak bireyin beden yapısı ve suçlu davranış arasındaki ilişkiyi sistematik olarak araştırmıştır (Yavuzer, 1996: 255). Suçun kalıtımla geçtiği fikrini savunan bir diğer bilim adamı olan Charles Buckman Goring’e göre suçlu davranış zeka bozukluğu ile ilgilidir. Bu nedenle de düşük zeka, epilepsi, delilik ve bozuk sosyal güdü özellikleri sergileyen ailelerin üremeleri yasalarla kontrol edilmelidir (İçli, 1994: 54).

Geçmişte yapılmış olan bu çalışmalar ciddi yöntem sorunlarının bulunması, insan bedeni, fizyolojisi ve beyniyle ilgili bilgilerin sınırlı olması ve suçlu davranışın izahında rasyonel açıklamalar önermekte yetersiz kalmaları nedeniyle değerlerini yitirmişlerdir (Kaner, 1992: 474). Günümüzde ise artık bu çalışmalar yerini, duyguların kimyasını tetkik eden, beyin ve hormonlar üzerinde yapılan araştırmalara, otonom sinir sisteminin antisosyal davranış üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalara ve suçun kalıtımla geçip geçmediğini araştıran ileri teknoloji ürünü genetik çalışmalarına bırakmıştır. Ayrıca güncel biyolojik teorilerin, tek başına biyolojik faktörleri suçlu davranışın oluşumu için yeterli görmediğini, suçu biyolojik

özelliklerle sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etkileşim halinde olduğu dinamik bir mekanizmanın ürünü olarak ele aldığımızı görmekteyiz (Dolu, 2012: 151).

2.2.1.3. Psikolojik Teoriler

Psikolojik teoriler suçu, normal bir durum olmaktan çok, bireyde var olan bazı patolojik durumların yol açtığı anormalliklerin bir sonucu olarak görür. Bu anormallikler suçlu bireyi diğer insanlardan daha farklı yapar. Bu fark, bazen suçlunun daha düşük bir zeka seviyesine sahip olması, bazen daha az empati yeteneği bulunması, bazen kısa vadeli hazları uzun vadeli daha güzel sonuçlar için öteleyememesi, bazen yaşadığı iç çatışmalar ve karmaşa dolayısıyla bir adım sonra ne yapacağını tahmin edilememesi, bazen de daha düşük bir ahlaki gelişmişlik seviyesine sahip olması şeklinde kendini göstermektedir (Dolu, 2012: 183).

Psikolojik teoriler bireyi davranışa sevkeden güdüleyicilere, bireysel ve kişiler arası dinamiklere odaklanmakta, bireylerin kendileri için önemli olan kişilerle ve yakın çevreleriyle yaşantılarının sonucunda oluşan psikopatoloji nedeniyle suça yöneldiklerini kabul etmektedirler. Birbirlerinden farklı düşüncelere sahip olsalar da, bu yaklaşımların hepsi şu ya da bu şekilde suçluların psikolojik bir patolojiyle davrandıklarını ileri sürmektedirler. Bu yaklaşımlara göre suçluluk, psikolojik uyumsuzluğun neden olduğu normal dışı bir davranış olarak kabul edilir. Suçlular kaygı, kompulsif davranış ve obsesif düşüncelerle yönlendirilen nevrotikler; şiddetli ve yoğun davranış bozuklukları gösteren psikotikler; duygusal dengesizlikleri bulunan şizofrenler olarak asosyal, agresif, impulsif olan ve suçluluk hisleri olmayan sosyopatik kişiler olarak görülmektedir. Duygusal bozuklukları olan bu insanların gereksinimlerini doyumak için suçlu fiillere yöneldiklerine inanılmaktadır (Kaner, 1992: 477).

Psikolojik teoriler incelenirken Sigmund Freud tarafından geliştirilen psikoanalitik model üzerinde de durulmalıdır. Freud kişiliğin birbiriyle etkileşimli üç unsurdan oluştuğu fikrini ortaya atmıştır. Bunlardan ilki olan *id* (*alt benlik*) ilkel biyolojik dürtüleri içermektedir. İkincisi, zihnin bilinçsiz kısmına etki eden ve kişinin özellikle ailesiyle ilk etkileşimleri sayesinde içselleştirdiği değerlerden oluşan *süperego* (*üst benlik*) ya da vicdandır. Üçüncüsü ise, idin arzularıyla süperegonun

dayattığı engellemeler arasında denge kurma görevini yerine getiren *ego (benlik)* ya da kişisel bilinçtir (Burke, 2002: 78). Benlik, alt benliğin istekleri ile üst benliğin engellemeleri arasında arabulucudur. Benliğin alt benliği denetleyememesi ve üst benlikte yapısal bozukluklar bulunması halinde dengesiz bir kişilik oluşmaktadır. Bu durum davranışı etkileyerek suçluluğa neden olmaktadır. Psikoanalitik görüşe göre suçluluk, benlik ile üst benlik gelişimindeki yetersizlikler nedeniyle suç dürtülerinin, yani alt benliğin denetim altına alınamamasından doğar. Başka bir deyişle, çok gelişmiş alt benliğe sahip olan bir kişi sonunda suç işlemektedir. Aşırı gelişmiş bir üst benlik ise, alt benliğin arzularının doyurulmasına izin vermemekte ve nevrotik bir kişiliğin oluşmasına yol açmaktadır (Demirbaş, 2002, parag. 4-6).

2.2.1.4. Sosyolojik Teoriler

19. yüzyılın sonlarından itibaren bazı bilim adamları suçlu davranışın sosyolojik yönlerini araştırmaya başlamış ve suçun nedenlerine ilişkin sistematik açıklamalar getiren sosyolojik teoriler geliştirmişlerdir. Bu teoriler sosyal normlar, sosyal yapı, sosyal değişme, sosyal süreçler ve sosyal çatışma ile sapmış davranışın ilişkisine yoğunlaşmışlardır. Sosyolojik teorilerin bakış açısından suçlu davranış sosyal ortamın ürünüdür ve esas suçlu toplumun kendisidir (İçli, 1994: 66).

2.2.1.4.1. Anomi Teorisi

Suç ve suçluluğa kuramsal açıklamalar getiren modern sosyolojik teorilerin çoğuna Durkheim'in "*Suicide*" (İntihar) isimli klasik eseri öncülük etmiştir. Suçun anormalliğini suçlular ve suçlu olmayanlar arasındaki bireysel farklılıklarla açıklayan biyolojik yaklaşımların bilim dünyasında geçerli olduğu 1800'li yılların sonunda Durkheim, suçun toplumda olağan bir olgu olduğunu dile getirmiştir. Ona göre suçlu davranışın temelinde birey değil, grup ve sosyal organizasyon yatmaktadır (Zembroski, 2011: 241).

Durkheim tarafından kullanıldığı şekliyle, insanlara rehberlik eden normlara uygun olmayan davranışları içeren anomi (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 133), standartların ve değerlerin kaybolması sonucu sosyal düzenin bozulmasıdır (İçli,

1994: 71). Anomi, çeşitli nedenlerle toplum normlarını içselleştirmeyi başaramamış bireylerden dolayı cemiyette yaygınlaşan bir durum olarak ortaya çıkar (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 133). Anominin var olduğu toplumlarda çözülme bütünleşmenin yerini alır (İçli, 1994: 71).

Anomi Teorisinin gelişmesi, Durkheim'in iş bölümünün sonuçlarını ve marazi biçimlerini izah etme çabalarıyla başlar (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 133). Marx ve Engels gibi Durkheim da suçu, iş bölümü ve toplumsal bozulma bağlamında ele almıştır. Bununla birlikte Durkheim, Marx ve Engels'in tersine, toplumların çöküşünde ahlaki düzenin ekonomik düzenden daha mühim bir etken olduğunu savunmuştur. Ona göre iş bölümü, toplumsal farklılaşmanın ve gergin sosyal ilişkilerin en büyük nedenidir. İş bölümünün artmasıyla, toplumlar daha karmaşık hale gelmekte, karşılıklı manevi destek erozyona uğramakta, toplumun kolektif gücü zayıflamakta ve suçlu davranışa yol açan aşırı bireycilik gelişmektedir. İş bölümünün ve bireysel farklılıkların öne çıktığı bu toplumlarda sosyal kontrol zayıflamakta ve i) farklı iş fonksiyonlarının bütünleşme eksikliği, ii) iş gücü ve sermaye arasındaki çatışmalar, iii) artan uzmanlık, cemiyetin üyeleri arasında tatmin edici ilişkilerin kurulamamasına ve sonuç olarak anomik bir duruma yol açmaktadır (Zembroski, 2011: 242).

Toplumlardaki bozulmayı artan iş bölümüne ve ahlaki düzendeki yozlaşmaya dayandıran Durkheim suça yapısal-işlevselci bir perspektif kazandırmıştır. Yapısal-işlevselci görüşe göre, toplumun hızlı bir değişim göstererek gitgide modernleşmesi ve kentleşmesi küçük, geleneksel topluluklardaki samimi ilişkileri ortadan kaldırmaktadır. Müşterek normların çökmesi ve grup bağlarının çözülmesiyle, bir grubun çıkar ve eylemlerinin diğeriyle çatıştığı, belirsizlik, tutarsızlık ve kargaşa dolu bir toplum ortaya çıkmaktadır. Köklü kuralların yok olması ve insanların gelecek hayatlarıyla ilgili belirsizlikler, sistemi kademeli olarak normsuzluğa ve anomiyeye sürüklemektedir (Zembroski, 2011: 242).

2.2.1.4.2. Gerginlik Teorisi

Gerginlik Teorisini sistematik olarak ilk izah eden kişi Robert K. Merton'dur. Merton, Durkheim'dan ödünç aldığı anomiy kavramını, toplumsal hedefler ile onları

başarmak için var olan vasıtalar arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanan bir durum olarak değerlendirir (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 133). Gerginlik Teorisini açıklayan “*Social Structure and Anomie*” (Sosyal Yapı ve Anomi) adlı makalesinde Merton, insan arzularının -selefi Durkheim’ın söylediği gibi doğal değil- sosyal olarak öğrenildiğini öne sürmüştür. Ona göre, sosyal yapının neden olduğu bazı sınırlamalar, insanların hedeflerini elde etmelerini sağlayacak araçlara ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Kişisel özelliklerden ziyade bireyin toplum içindeki konumuna odaklanan Merton (Burke, 2002: 106), “temel amacımız bazı sosyal yapıların toplum kurallarına uymayan insanlara nasıl bir baskı uyguladıklarını ortaya çıkarmaktır” demektedir (Merton, 1968: 186).

Sapkın davranışın sosyo-kültürel kaynaklarının araştırılması için sistematik bir yaklaşım ortaya koymayı hedefleyen Merton (1968: 186-187), sosyal ve kültürel yapının birçok unsuru arasında özellikle iki tanesinin çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bu unsurlardan *birincisi*, kültür tarafından tayin edilen ve bu suretle o kültürün bütün mensuplarınca meşru olarak kabul edilen arzular, hedefler ve amaçlardır. Bunlar bir bütün olarak, hiyerarşik bir biçimde sıralanmışlardır ve elde edilmeleri için gayret göstermeye değer olarak kabul edilirler. Kültürün tespit ettiği bu amaçlar insanın biyolojik güdüleriyle ilgili ise de, doğrudan doğruya bu güdülerce tayin edilemezler. *İkincisi*, kültürün belirlediği amaçlara ulaşmak için izlenecek yollardır. Belirli bir toplumda bunlar kişinin davranışlarını düzenleyen normlar, kurumlar, örf ve adetlerdir. Bu iki unsur arasında bulunan denge, bazen birinin diğerinden daha önemli olarak değerlendirilmesi halinde bozulur ve böylelikle anomi başlar. İçli’nin (1994: 73) ifadesiyle, kültürün istedikleri ile yapının izin verdikleri arasında bütünleşme eksiklikleri olması, örneğin kültür başarıyı teşvik ederken yapının bunu engellemesi, normların bozulmasına sebep olur, çünkü bu normlar artık davranışı yönlendirmede etkin değillerdir.

Merton’a göre anominin ortaya çıkışı, toplumun bireylere benimsettiği temel hedefler ile bu hedeflere ulaşmaları için kullanılmasına izin verdiği araçlar arasında bir uyumsuzluğun varlığına bağlıdır. Böylece, bireysel amaçların ya da toplumun bireyler için belirlediği hedeflerin meşru araçlarla tam bir uyum sağlayamadığı durumları anomik olarak nitelemek mümkündür. Bu şartlarda normatif sistemin

bütünlüğü bozulmuştur ve bir tür dengesizlik söz konusudur. Bireysel eylemleri değerlere göre yönlendirmek ve normlara göre düzenlemek işlevini gören kültürel yapı ile bireyler arasındaki ilişki sistemlerinin oluşturduğu toplumsal yapı birbirleriyle artık uyumlu bir biçimde bütünleşmemektedir. Göreli bir esnekliğe sahip olan toplumsal yapının bireyler için belirlediği sınırlar, onların tutkularını ve özlemlerini doyumsuz bırakabilmektedir. Bu durumun bireyde yarattığı gerilim, onun aynı zamanda hem hedeflere bağlılığını hem de normlara uyumunu sağlayamayacak ölçüde büyüktür. Bu nedenle, söz konusu gerilim, kültürel yapının parçalanmasına yol açarak, toplumsal dengesizliğin en belirgin sonucunu doğurmuş olur (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 137).

Bireylerin içselleştirilmiş sosyal hedeflere meşru yollarla ulaşacak konumda olmamaları halinde beş olası tepkinin veya uyumun ortaya çıkacağını belirten Merton (1968: 194-210), bu uyum modellerini aşağıdaki şekilde şematize etmiş ve açıklamıştır:

Tablo 9: Merton'un Bireysel Uyum Modelleri

Uyum Tarzları	Kültürel Hedefler	Kurumsallaşmış Araçlar
Uyumluluk (Conformity)	+	+
Yenilikçilik (Innovation)	+	-
Şekilcilik (Ritualism)	-	+
Geri Çekilme (Retreatism)	-	-
İsyan (Rebellion)	+ / -	+ / -

(+) işareti kabul, (-) işareti ret, (+ / -) işareti ise mevcut değerlerin reddedilerek yerine yeni değerlerin konması anlamına gelmektedir.

Kaynak: Robert K. Merton (1968: 194)

- 1. Uyumluluk:** En yaygın uyum modelidir. Bireyler hem kültürün tanımladığı hedefleri hem de bu hedefleri gerçekleştirecek araçları kabul ederler. Başarılı olamamaları halinde bile, bu hedef ve araçlara aykırı davranmazlar.
- 2. Yenilikçilik:** Bu kategori içerisinde yer alan bireyler, toplumda genel kabul gören hedefleri benimsemelerine rağmen, bu hedefleri elde etmek için pek az meşru yol olduğunu varsayarak bazı yeni yollar keşfederler. Örneğin hırsızlık, zimmete para geçirme gibi suçlar işleyerek sosyal amaçlarını gerçekleştirirken kurumsallaşmış normların dışına çıkarlar.

3. **Şekilcilik:** Şekilci bireyler, maddi başarı ve arzularını tatmin edebilecekleri bir toplumsal noktaya ulaşmak gibi yüksek kültürel hedeflerden vazgeçmişlerdir, buna rağmen kurumsallaşmış normlara görünüşte uyarak toplumsal beklentilere cevap vermeye çalışırlar.
4. **Geri çekilme:** Bu gruptaki bireyler, hem kültürel hedefleri hem de kurumsal yolları reddederler. Bu kimseler, yaşadıkları topluma, toplumsal değerlere ve normlara tamamen yabancıdırlar. Son derece pasif bir hayatları vardır. Kimseyle bir dertleri yoktur, zira kimse umurlarında değildir. Genellikle, amaçlarına meşru yollardan ulaşmada birden fazla başarısızlığa uğrayan bireylerde görünen bu davranış biçimi, alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı ve topluma yabancılaşma şeklinde dışa vurur.
5. **İsyan:** Bu uyum modelini tercih eden bireyler, hem kültürel hedefleri hem de kurumsal yolları reddeder ve bunların yerine yenilerini getirmek isterler. Bir anlamda bu davranış biçimi, yeni bir düzenin oluşabilmesi için mevcut kurumsal yapının değişmesini öngörmektedir.

Gerilim Teorisini yaptığı bir takım eleştirilerle revize etmeyi amaçlayan Agnew (1985: 152-154), bireylerin yalnızca belirli isteklerini elde etmek için değil, aynı zamanda acı veren koşullardan kaçınmak için de çabaladıklarını, acıdan kaçınmaya yönelik bu davranışlarına ket vurulması halinde ise hayal kırıklığına uğrayarak yasal olmayan girişimlere yöneldiklerini belirtmektedir. Böylece ortaya çıkan engellenmişlik hissi bireyde saldırganlığa ve öfke temelli suça yol açmaktadır. Agnew'e göre, eğer Gerginlik Teorisi doğru olsaydı, arzular yüksek ve beklentiler düşük olduğunda suçluluğun yüksek olması beklenirdi. Ancak yapılan birçok araştırma, arzu ve beklentilerin her ikisinin de düşük olduğu zaman suçun en yüksek; arzu ve beklentilerin her ikisinin de yüksek olduğu zaman suçun en düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2.2.1.4.3. Alt Kültür Teorisi

Bir kültürel sistemden bahsedildiğinde, belli bir toplumu ötekilerden farklı kılan ve kendi içinde bazı temel parametreler üzerinde uzlaştıran, bununla birlikte kabul edilebilir farklılıklara izin veren bir yapı anlaşılır. Hiçbir kültürel sistem tam

anlamıyla homojen değildir (Bostancı'dan aktaran Üresinler, 2005: 72). Gelişmiş toplumlarda sosyal değişme bir takım yan kültür ve karşıt kültür alanlarının ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Hakim kültürün norm ve değerleriyle kimi durumlarda çatışan bu yan kültür odakları (Türkdoğan, 1988: 69), sosyal normlardan sapmış ve bu nedenle bir arada bulunma eğilimi taşıyan bazı insanlar için cazibe merkezi haline alabilmektedirler. Böylece, sosyal düzen içinde düzensizlik arzeden ve yüz yüze ilişkilere dayanan küçük sosyal gruplar belirmektedir. Bu küçük sosyal gruplar, sapkın davranış gösteren ve toplum düzenine karşıt bir vaziyet almış kişiler için yüksek moral kaynakları olmakta ve söz konusu kişilerin sosyal düzene daha büyük bir cesaretle karşı çıkmalarına olanak sağlamaktadır. Üyeleri üzerinde son derece etkili bir baskıya sahip bu gruplar, ayrıca onlar için bir gurur kaynağı haline gelmektedir (Nirun, 1965: 240-241).

Tüm toplum içinde yer alan bazı alt toplumlarda kültür farklılıklarının olduğu görülmektedir. Belirli meslekler ve sosyal kategoriler içinde ortaya çıkan bu farklı kültürler, tüm kültürün içinde yer alan alt kültürler olarak adlandırılmaktadır. Alt kültür kısaca, toplumdaki belirli bir gruba özgü anlamlar, değerler ve davranış biçimleri olarak tanımlanabilir (Sokullu-Akıncı, 2002a, parag. 17). Suçlu davranışı alt kültür yaklaşımıyla ele alan açıklamaların tümü, belirli sosyal grupların suçluluğa olanak tanıyan ve cesaretlendiren değerlere ve tutumlara sahip oldukları konusunda uzlaşmaktadırlar (Burke, 2002: 112). Alt Kültürel Suç Teorisi, toplumda belli grupların veya alt kültürlerin suçu onayladığını, en azından suça neden olan değerlere sahip olduklarını ileri sürmektedir. Böylece, bu gruplarla etkileşime giren bireyler zamanla grubun sosyal değerlerine uyum göstermekte ve suçlu faaliyetler içinde yer almaktadırlar (İçli, 1994: 77). Sosyolojik olarak "kültür içinde kültür" şeklinde tanımlanabilecek alt kültürler, bazen toplumun genel akışı içindeki ufak tefek farklılıklarıyla kendini hissettirirken bazen de suçlu ve sapkın davranışlar üretecek kadar farklılaşma gösterebilirler. Suçlu alt kültürler, koydukları kurallar sayesinde bir yandan kendi içlerinde düzen ve ahengi sağlarken, diğer yandan da suçun işlenmesini haklı çıkaracak anlayışın sürekli taze ve zinde kalmasını sağlarlar (Dolu, 2012: 347).

Alt Kültür Teorisinin en önemli ismi olan Albert Cohen, “*Delinquent Boys: The Culture of the Gang*” (Suçlu  ocuklar: Çete Kültürü) isimli eseriyle Chicago Okulu ve Anomi-Gerilim Teorisinden gelen iki geleneği birleştirerek suçun sosyal, kültürel ve psikolojik temellerine ilişkin yeni bir sentez yapmıştır. Cohen (Akt.: Dolu, 2012: 350), “suç, ne doğuştan kazanılan, ne de çocuğun kendi icat ettiği bir şeydir... Çocuklar ve gençler suçlu olmayı, suçun kök salıp geliştiği grupların bir  yesi olmakla öğrenirler” demektedir. Ona göre, diğer insanların kendilerine karşı sahip oldukları olumsuz bakış açısından son derece rahatsız olan gençler, derin bir sosyal statü hoşnutsuzluğu yaşarlar ve kendileriyle benzer sorunlar yaşayan öbür insanlarla bir araya gelerek suç çetelerini oluştururlar. İşte bu noktada Cohen, alt kültürleri, genci suç işlemeye teşvik edecek ve suç işlemeyi kolaylaştıracak rasyonalizasyonlar ve mazeretleri üreten bir mekanizma olarak görmekte, suçlu ile suç işlemeyen birey arasındaki farkı da bu suçlu alt kültüre maruz kalma derecesiyle ifade etmektedir.

Cohen, her toplumun birbirinden farklı pek çok alt gruptan oluştuğu sosyolojik gerçeğinden hareketle alt kültürü, belli bir gruba mensubiyet dolayısıyla edinilen değerler, inançlar, kurallar, bilgiler ve önyargılar olarak tanımlamaktadır (Dolu, 2012: 350). Cohen’e göre suç, sosyal sınıf farklarından ve bunun sosyal statüye etkilerinden ortaya çıkmıştır. Düşük gelir sınıfına mensup gençler hep orta sınıf cetveli ile  l lmekte, orta sınıfın idare ettiği okullarda bu gençlere, orta sınıfın değer ve standartları kabul ettirilmeye çalışılmakta, bu sınıfın ortaya koyduğu amaçlara ulaşmaları önerilmektedir. Halbuki düşük gelir sınıfına dahil genç, orta sınıf amaçlarına erişebilmek için yeterli sosyalleşme deneyimlerine ve geçerli bir sosyal statüye sahip bulunmamaktadır. Bu, onda bunalıma, tatminsizliğe ve kendine olan saygısında azalmaya yol açar. Böylelikle orta sınıf standartlarına tepki olarak suç işler. Bu tepki, görünüşte bir ret olup, gerçekte suçlu reddettiklerini içten içe arzulamaktadır. İşledikleri suçlar bir amaca yönelik değildir (Sokullu-Akıncı, 2002b: 181) ve genellikle fayda amacı gütmeyen, kötü niyetli, tahripkar ve hedonist bir karakter taşırlar (Dolu, 2012: 350).

2.2.1.4.4. *Ayrırcı Fırsatlar Teorisi*

Ayrırcı Fırsatlar Teorisi, Richard Cloward ve Lloyd Ohlin tarafından, Merton'un Gerginlik, Cohen'in Alt Kültür, Sutherland'in Aykırıların Birleşmesi ve Shaw ile McKay'in Sosyal Düzensizlik teorilerinden yararlanarak geliştirilmiştir (Burke, 2002: 115-116).

Cloward ve Ohlin, Merton'un sosyal hedeflere ulaşmada yasal yolların sosyo-ekonomik sınıflar tarafından kontrol edildiği görüşünü kabul ederler (Kaner, 1992: 488). Ancak onlara göre suç, meşru yolların herkese açık olmamasıyla ilgili olduğu kadar, gayri meşru yolların da esasen herkese açık olmayışıyla ilgilidir (Dolu, 2012: 319). Diğer bir ifadeyle, sosyal yapıda sadece geleneksel fırsatlar değil, yasal olmayan fırsatlar da eşit dağıtılmamıştır (İçli, 1994: 81). Bazı alt sınıf çevreleri diğer alt sınıflara göre, yasal olmayan hedefler için daha fazla olanak sağlamaktadırlar (Kaner, 1992: 488). Bu, Ayrırcı Fırsatlar Teorisinin temelidir (İçli, 1994: 81).

Suç işleme fırsatlarının her yere homojen olarak dağılmadığını belirten Cloward (Akt.: Dolu, 2012: 320-321), ayrı sosyal tabakalarda ve konumlarda bulunan insanların, birbirlerinden farklı suç işleme fırsat ve motivasyonlarına sahip olacaklarını düşünmektedir. Meşru veya gayri meşru fırsatlara erişim noktasındaki farklılık, hangi suç tiplerini hangi grupların işleme ihtimalinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu tahmin etmemize yardımcı olmaktadır. Cloward'a göre, etnik gruplar arasında sosyal hiyerarşide işgal ettikleri konumlar itibariyle farklılıklar olduğundan, bu gruplar için açık ve erişilebilir olan gayri meşru yollar da ayrı ayrıdır. Başka bir deyişle, orta ve üst sınıflara mensup bireylerin alt sınıf suçlular olabilmeleri ne kadar zorsa, alt sınıf bireylerin orta ve üst sınıf mensuplarının işleyebilecekleri suçlara yönelmeleri de o kadar zordur. Konuyu bir örnekle anlatmak gerekirse, alt sınıfa mensup bir kişinin beyaz yaka suçu işleyebilmesi neredeyse imkansızdır. Zira beyaz yaka suçlarını işleyebilmesi için kişinin kamu veya özel sektörde, en azından belli yetkilere sahip bir memur veya yönetici olması gerekir.

Ayrırcı Fırsatlar Teorisinin varsayımları şu şekilde özetlenebilir: a) Ekonomik arzuların bloke edilmiş olması bireylerde düşük bir benlik ve genel bir engellenme hissine yol açar. b) Bu engellemeler, özgül çete ortamlarında suçluluğa neden olur.

Daha açık bir ifadeyle belirtirsek, mevcut fırsat yapısının bloke edildiği ortamlarda bireyler, kendi başarıları için meşru olmayan yollara yönelecektir. Aynı şekilde, ekonomik arzuların meşru yollardan karşılanmasının bloke edilmiş olması zayıf bir benliğe yol açarak, bireyin suça yönelmesinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005: 159).

Cloward ve Ohlin, çalışan sınıfa mensup yetişkin erkeklerin arzuları ile sahip oldukları fırsatlar arasında bir tutarsızlık olduğunu gözlemlemişlerdir. Onlara göre birey, belirli bir etnik gruba veya sosyal sınıfa mensup olmasının ve/veya eğitim olanaklarındaki yetersizliğin meşru fırsatlara erişimini kısıtladığını düşünürse, başarısızlığı için sosyal adaletsizliği suçlayarak toplumsal düzenin meşruluğuna olan inancını kaybedecektir. Bu da bireyin geleneksel davranış kurallarını reddetmesi anlamına gelmektedir (Burke, 2002: 115).

2.2.1.4.5. Aykıruların Birleşmesi Teorisi

Edwin H. Sutherland'ın Aykıruların Birleşmesi Teorisinden önce, suça ilişkin açıklamalarda sosyal sınıf, aile yapısının bozulması, akıl hastalığı, yaş, cinsiyet ve ırk gibi bir takım bireysel özellikler ile kişinin yaşadığı ortam (kent-varoş) gibi faktörleri içeren bir gelenek hakimdi. Bunun içindir ki, Aykıruların Birleşmesi Teorisi, bu tür birbirinden farklı görünen değişkenlerin neden suçla ilgili olduklarını açıklaması bakımından oldukça önemlidir (Dolu, 2012: 238).

Sutherland'e göre suç öğrenilen bir davranıştır. Suçlular hem suç işleme tekniklerini hem de suç işlemeyi kolaylaştıran gerekçeleri diğer suçlulardan öğrenirler (Dolu, 2012: 238) ve suç normlarını benimseyen bu insanlarla birlik olarak suça yönelirler. Suç davranışı, çoğu kez birincil gruplar, özellikle de gizli gruplar içerisinde öğrenilmektedir (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 156). Başka bir anlatımla, bu öğrenme bireylerin yakın ilişki içinde buldukları kişiler ile olan etkileşimleri sonucu gerçekleşir (Dolu, 2012: 238). Suçun oluşumunda, suçlu gruplarla olan ilişkinin süresi, sıklığı, önceliği ve yoğunluğu da önemlidir (Kızmaz, 2005: 162).

Bireylerin, sosyalleşme sürecinde, bağlı oldukları toplumsal normları ihlal etmeyi veya onlara uymayı öğrendiklerini savunan Sutherland (Korkmaz, 1988: 24),

Aykırılıkların Birleşmesi Teorisini şu düşüncelere dayandırmaktadır (Proctor, 2010: 19-20).

1. Suçlu davranış öğrenilir.
2. Suçlu davranış diğer bireylerle olan iletişim sürecinde ortaya çıkan etkileşim sayesinde öğrenilir.
3. Suçlu davranışın öğrenilmesinin esas, kişisel samimiyete dayalı gruplar içerisinde cereyan etmesidir.
4. Suçlu davranışın öğrenilmesi, bazen çok basit bazen çok karmaşık olan suç işleme tekniklerinin öğrenilmesini ve güdülerin, dürtülerin, rasyonalizasyonların ve tutumların yönünü içerir.
5. Yukarıda bahsedilen güdülerin ve tutumların olumlu ya da olumsuz olduğu yasalardaki açıklamalardan öğrenilir.
6. Bireyi suça iten neden, o bireyin kanun ihlallerini hoşça giden eylemler gibi değerlendiren tanımlamalara, bu tür fiilleri uygunsuz bulan tanımlamalardan daha fazla maruz kalmasıdır.
7. Aykırılıkların birleşmesi, iletişimin ve etkileşimin sıklığına, süresine, önceliğine ve yoğunluğuna bağlı olarak değişkenlik arz eder.
8. Suçlu ve suçlu olmayan davranış kalıplarını öğrenme süreci, herhangi bir öğrenmedeki tüm mekanizmaları içerir.
9. Her ne kadar suçlu davranış genel olarak gereksinimlerin ve değerlerin bir ifadesi olsa da, bu gereksinimler ve değerler suçlu davranışı açıklamaya yetmez, çünkü suç oluşturmeyen davranışlar da aynı gereksinimlerin ve değerlerin bir ifadesidir.

2.2.1.4.6. Sosyal Öğrenme Teorisi

Kökleri Gabriel Tarde'nın "taklit" teorisine dayanan Sosyal Öğrenme Teorisi suçun, suçlu faaliyetle ilgili normların, değerlerin ve davranışların öğrenilmesinin bir ürünü olduğunu kabul eder. Sosyal öğrenme, suç tekniklerinin yanında suçluluğun rasyonalize edilmesi ve utanç duygusunun nötrleştirilmesi (etkisizleştirilmesi) gibi suçun psikolojik yönlerini de öğrenmeyi içerir (İçli, 1994: 99).

Tarde, Lombroso'nun biyolojik anormallik teorisini reddederek suçluların normal kişiler olduklarını ve suçu öğrendiklerini iddia etmiştir. Ona göre, kişiler bir elbise modelini kopya eder gibi davranış kalıplarını taklit ederler (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 157). Tarde, davranış biçimlerinin, düşünce yöntemlerinin ve duyguların bir gruptan ötekine, bir kişiden diğerine geçişini sağlayan sosyal süreçlere odaklanmıştır. "Taklit ve telkin" merkezli teorisinde sapmanın kökenlerini, heves ve modanın kökenleriyle benzer bir biçimde resmetmiştir. Bunların hepsinin *taklit kanunlarına* bağlı olarak sosyal öğrenme ile edinildiğini savunan Tarde, söz konusu kanunları üç başlık altında toplamıştır: (1) Yakın temas ve etkileşim kanunu, (2) üst seviyede olanların alt seviyedekiler tarafından taklit edilmesi kanunu, (3) yeni rollerin ve davranışların eski alışkanlıkları pekiştirmesi veya onların yerini alması kanunu (Williams, t.y.: parag. 3).

Sosyal öğrenme teorisyenlerinin en önemlilerinden biri Ronald R. Akers'tir. Sutherland'in teorik yaklaşımını benimseyen Akers, aynı zamanda onun cevapsız bıraktığı, suçun ne tür mekanizmalar vasıtasıyla öğrenildiği ve sürdürüldüğü sorularına açıklık getiren "ayırıcı pekiştirme" yaklaşımını ortaya koymuştur (Dolu, 2012: 254). Akers'e göre, insanlar sosyal davranışı *edimsel koşullanma* ile öğrenirler. Başkalarının davranışının model alınmasıyla edinilen sosyal davranış, olumlu ödüller kazanıldığı zaman pekiştirilir, cezaya maruz kalındığında ise o davranıştan kaçınılır (negatif pekiştirme). İnsanlar, onlar için önemli olan başkalarından, belirli davranışları iyi veya kötü olarak tanımlayan normları, tutumları ve uyum biçimlerini öğrenirler. Bu tanımlar davranışın pekiştirilmesinde ve davranış için ipucu rolü oynamada önemlidir. Bireyler davranış hakkında ne kadar çok olumlu tanıma sahip olursa, o tür davranışta bulunmaları da o kadar sıklaşır. Söz konusu tanımlar, arkadaş grubundan, aileden, okuldan, dini kuruluşlardan veya diğer gruplardan öğrenilebilir. Toplumsal normlara ve değerlere aykırı eylemlere dair olumlu veya nötr tanımlar kişiyi suça yönlendirebilmektedir. Bireyler bir kez suça ilişkin faaliyetlere başarlarsa davranışları çeşitli faktörlerden etkilenir. Başka bir deyişle, ilk olarak taklitten kaynaklanan sapmış davranış sosyal destekle devam eder (İçli, 1994: 106).

2.2.1.4.7. Damgalama Teorisi

Suçun açıklanmasında ve incelenmesinde suç olarak nitelendirilen eylemden ziyade, toplumun bu eyleme verdiği tepkiye ağırlık veren yaklaşımlar Damgalama Teorisi içerisinde değerlendirilirler. Bu yaklaşımların temelini, “suçluyu yaratma süreci bir etiketleme, tanımlama, teşhis etme, ayırma, tarif etme, vurgulama ve haddini bildirme sürecidir” diyen Frank Tannenbaum atmıştır (Gölbaşı, 2008: 88). Damgalama teorisyenleri suçun toplumda ne şekilde anlamlandırıldığına, insanların ve davranışların yönetimlerce nasıl suçlu olarak nitelendirilip etiketlendiğine odaklanmışlardır (Moore ve Morris, 2011: 290).

Damgalama Teorisi, bireylerin etiketlenmelerinin suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine oturmaktadır. Çünkü bu teoriye göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır (Kızmaz, 2005: 167). Kısaca, kişiyi suçlu yapma süreci, onun şikayet edilen özelliklerini pekiştirerek etiketlemek ve dışlamak şeklinde işlemektedir (İçli, 1994: 113).

Damgalama Teorisinin önemli temsilcilerinden olan Edwin M. Lemert, suça yaklaşımında “birincil sapma” ve “ikincil sapma” kavramlarını kullanmıştır. Bireyin ilk norm ihlali olarak görülen birincil sapma, geçici bir durumu betimlemektedir. Bu normsal ihlal, bireyin suçlu bir kimlik kazanmasına yol açan bir sapma olarak görülmez. Bireyin suçlu bir kimliğe dönüşmesi ikincil sapma ile olmaktadır. Toplumun negatif anlam yüklediği bir davranışın sapma olarak değerlendirilemeyeceğini savunan Lemert, sapkın davranışların, toplumca kabul edilebilir sınırlar içinde görüldükleri müddetçe, birincil sapmalar olarak kalacağı fikrindedir. Ona göre, bireyin kişiliğindeki en belirgin değişim, toplumun onun herhangi bir davranışında gördüğü olumsuzluğu tüm davranışlarına genellediği zaman ortaya çıkar. Zira bireyin hatalı davranışları, Lemert’in ifadesiyle birincil sapmaları genellenmez veya çevre tarafından toplumsal kabul edilebilirlik sınırları dışında görülmezse, onu dönüşü olmayan bir suç döngüsüne sokmaz. Ancak birey ne zaman ki bu tür davranışlarını kendisine gösterilen toplumsal tepkiye karşı bir tepki veya bir savunma mekanizması şeklinde sergiler, işte o zaman bu davranışlar ikincil

sapma olarak tarif edilen davranışlar kategorisine girer. İkincil sapma olarak nitelenen davranışlar ile birey, kendisine gösterilen tepkiye ve biçilen role uygun hareket etmiş olur (Dolu, 2012: 389-390).

Damgalama Teorisinin öncülerinden Howard Becker, suç olgusunun, toplumda egemen sınıfın veya güçlü konumda olanların çıkarsal öngörülerini çerçevesinde inşa edilen bir izah biçimiyle ilintili olduğu düşüncesindedir. Bu yaklaşım, suçun bir davranışsal özellik olmaktan çok, hukuksal tanımlamayla ilgili bir olgu olduğu savının göstergesidir (Kızmaz, 2005: 168). Becker'e göre, bütün toplumlar sosyal hayatın düzenli bir şekilde devam edebilmesi için bir takım kurallar koyarlar ve bazı hareketleri doğru-kabul edilebilir, bazılarını ise yanlış-kabul edilemez bulurlar (Dolu, 2012: 392). Belirli sosyal gruplar, sapkın olarak etiketlenmede kullanılabilecek bir takım kuralları koymakta ve bireylerin bu kurallara olan uyum durumlarına göre onları sapkın veya uyumlu bireyler şeklinde damgalamaktadırlar (Kızmaz, 2005: 168). Hatta kuralları çiğneyen bireylerin güvenilmez olduklarına dair bir bakış açısı geliştirerek onları "öteki" olarak görmektedirler (Dolu, 2012: 392). Suçlu ile suçlu olmayan arasındaki yegane farklılığın, suçlunun etiketlenmiş olmasında yattığını ileri süren Becker (Kızmaz, 2005: 168), sapkın davranışta bulunanların nasıl seçilip damgalandığını şu şekilde ifade eder (Demirbaş, 2002, parag. 25).

- a) Damga, damgalayanların dikkatini çeker ve bireyi devamlı izleyip damgalamaya devam ederler.
- b) Birey damgayı benimser, kendisini sapkın olarak görür ve sapmış davranışları sürdürür.

Korkmaz ve Kocadaş'a (2006: 173) göre Damgalama Teorisi, toplumun normlarının yasalarla vaaz edilmiş olduğunu ve sosyal bir gerçek tarafından belirlendiğini gözden kaçırmaktadır. Sosyal normlar, toplum hayatının düzenli bir şekilde devam ettirilmesinde ve bütünleşmesinde etkili olan unsurlardır. Dolayısıyla bu normlara uymayan insanların damgalanması toplumsal yaşamın devamlılığı açısından yararlıdır. Teorinin en büyük zaafı, normları toplumun tamamını kucaklayan bir bütün olarak değil de, bazı zümrelerin idraklerine, beklentilerine ve çıkarlarına göre düzenlenmiş kurallar olarak kabul etmesidir. Ayrıca, toplum içinde

her sosyal sınıftan suçlunun olduğu gerçeği göz önüne alınca, sapmada hakim zihniyet düşüncesi izah edilemez duruma düşmektedir.

2.2.1.4.8. Sosyal Kontrol Teorisi

Sosyal Kontrol Teorisi suç olgusunu, bireylerin toplumsal değerlere ve normlara olan bağlılık düzeyleri açısından ele almaktadır (Kızmaz, 2005: 165). Genel olarak bireyin kendi kendini veya harici sistemlerin bireyi kontrol altında tutması ile suçlu davranışın önlenebileceğini savunan (Dolu, 2012: 269) bu teoriye göre kişinin; aile, okul, arkadaşlık ve din gibi geleneksel kurum veya unsurlara bağlılık düzeyinin güçlü olması, suçlulukta engelleyici bir işlev görmektedir. Söz konusu geleneksel kurumlara olan bağlılık düzeyinin zayıf olması halinde ise kişinin suç işleme olasılığı artmaktadır. Bu teoride, “uyum” kavramı merkezi bir öneme sahiptir (Kızmaz, 2005: 165).

Her toplum, belirli değerlere bağlı olarak şekillenmiş normlara ya da kurallara sahiptir. Bütün sosyal gruplar ve toplumlar, normlara uygun olmayan eylemlere karşı çeşitli yaptırımlar uygulayarak düzeni sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Bu bağlamda, toplumsal değerlerin belirlediği kurallara uygun davranışları onaylama ve dolayısıyla teşvik etme yoluna gitmektedirler. Bireyden, toplumsal kurumların belirlediği normatif yapıya uyması beklenmekte ve birey, sosyalleşmeye başladığı ilk andan itibaren, çeşitli tezahürleri olan bu kurallara maruz kalmaktadır. Toplumun normatif yapısını oluşturan örfler, adetler, inanışlar ve hukuki düzenlemeler sosyal dengeyi sağlamak adına bireyler üzerinde bir kontrol mekanizması meydana getirmektedir. Bireyi uyuma zorlayan bu mekanizmanın yeterince etkin olmadığı durumlarda suçluluk kendine zemin bulmaktadır.

Suç ve suçluluğa ilişkin açıklamaların çoğu, uyumu insan doğasının normal bir hali gibi görmekte, suçlu davranışı olağandışı olarak değerlendirmektedir. İşte bu düşünce tarzına karşı çıkarak uyumu bir sorunsal olarak ele alan Sosyal Kontrol Teorisi, sapmaya dair değil de uyuma dair bir yaklaşım sunmaktadır. Burada temel soru, “niçin bazı insanlar suç işler?” değil; “birçoğumuz neden uyum sağlarız?” biçimindedir. Kontrol Teorisine göre suç ve sapma, bireysel ve sosyal kontrolün yetersiz olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Rasyonel aktör geleneğine sahip

Hobbes ve Benthan gibi düşünürlerin, insan doğasının esasen ahlak dışı ve bencil olduğu şeklindeki görüşlerini paylaşmayan modern Kontrol Teorisi kişilerin, sosyalizasyon boyunca içselleştirdikleri olumlu normların ve değerlerin bir neticesi olarak ahlaklı oldukları varsayımını reddetmektedir. Sosyal Kontrol Teorisi, olumlu sosyalize olmuş ve ahlaklı birey varsayımını kabul etmediğinden, sapmanın motivasyonunu izah ederken, “görelî yoksunluk”, “engellenmiş fırsatlar” ve “yabancılaşma” gibi yaklaşımlara muhtaç değildir. Bu teori suçu, sapmaya yol açan itkilerin kuvvetinden ziyade, bireyi dizginleyen güçlerin zayıflığının bir ürünü olarak görmektedir (Burke, 2002: 202).

Sosyal Kontrol Teorisinin varsayımlarına bakıldığında, insan davranışının denetimine, bu denetimle ilintili kurumsal unsurlara ve süreçlere odaklanıldığı görülmektedir. Diğer bir anlatımla, Sosyal Kontrol Teorisi suçluluğu açıklarken, bireylerin toplumsal değerlere, normlara ve kurumlara olan bağlılığını ve bu bağlılıkla oluşan sosyal denetim olgusunu temel almaktadır. Birey veya toplum üzerindeki sosyal denetimin yetersizliği veya başarısızlığı bu teori açısından suçluluğun önemli bir nedeni sayılmaktadır (Kızmaz, 2005: 165).

Sosyal Kontrol Teorisiyle ilgili ilk çalışmaları gerçekleştiren Nye, suçluluğun öğrenme sürecinin bir sonucu olduğunu ve sosyal kontrol eksikliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre sosyal kontrol sosyalizasyon sürecinin bir neticesidir. Bu süreç yoluyla birey kendi doğru-yanlış bilincini geliştirir. Nye'nin ifadesiyle bu, “içselleştirilmiş kontrol”dür. Bireyin dolaylı olarak sevgi ve şefkat bağlarının olduğu (ebeveynler gibi) kişiler tarafından da kontrol edildiği fikrinde olan Nye (İçli, 1994: 111), suçla ilgili dört kontrol faktöründen söz etmiştir (Reckless'dan aktaran Sümer, 2006: 131).

- 1) Cezalar, sınırlayıcılar ve disiplinden gelen doğrudan kontrol.
- 2) Vicdanın ilk kontrolü olan içselleştirilmiş kontrol.
- 3) Ebeveynlerin ya da diğer insanların isteklerine karşı gelmemeyi gerektiren dolaylı kontrol.
- 4) Hedefler için alternatif araçların mümkün olması.

Sosyal Kontrol Teorisinin en çok bilinen izahlarından biri Walter Reckless'in "Kısıtlama Kuramı"dır. Temel olarak, bireyleri suça çeken baskılara karşı koymada onlara yardımcı olan sosyal kontrol unsurlarına dikkat çeken bu yaklaşım ile Reckless (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 176), bireyin suç işlemesine neden olan iki temel güç olduğunu iddia etmektedir: a) Bireyi suç işlemeye teşvik eden "çekiciler", b) bireyi suça sürükleyen dış baskılar veya "iticiler". Bireyin suç işlemesini engelleyecek mekanizmalar da, a) güçlü iç kısıtlayıcılar ve b) bireyin uyum davranışlarını teşvik edip kuvvetlendirecek ve onu hatalı davranışlardan caydıracak dış kısıtlayıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Reckless'a göre bireyi, suça iten ve çeken faktörlerin etkilerinden koruyan iç ve dış kısıtlayıcılarıdır. İç kısıtlama, bireyin öz-kontrol mekanizmasının bir ürünü olan ve onu suç işlemekten alıkoyan uyum davranışlarını gösterebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Dış sınırlama ise, ailesi ve dostları başta olmak üzere bireyi çepeçevre saran sosyal ortamın onu suç işlemekten alıkoyarak davranışlarını kabul edilebilir sınırlar içinde tutabilme yeteneği şeklinde açıklanabilir (Dolu, 2012: 271-273).

Modern Kontrol Teorisinin gelişimine en önemli katkıyı Travis Hirschi yapmıştır. Suç fiilinin, birey ile toplum arasındaki bağ zayıfladığında veya koptuğunda ortaya çıktığını savunan Hirschi, bu sosyal bağın dört unsurunu; bağlılık (attachment), taahhüt (commitment), katılım (involvement) ve inanç (belief) olarak tespit etmiştir. *Bağlılık*, bireylerin diğer insanlarla, aileleriyle, akranlarıyla, okulla ve sosyal kurumlarla etkili ilişkiler kurabilme potansiyellerine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlılıklar yeterince güçlü olduğunda, birey başkalarının fikirleri ve beklentileriyle ilgili daha fazla kaygı taşır ve onlara uyumlu davranışlar sergiler (Burke, 2002: 206). Bireyin çevresindeki insanlarla ve toplumsal kurumlarla herhangi bir bağının bulunmaması, her türlü ahlaki kuralın kısıtlayıcılığından kurtulmasına ve suçluluk duygusu hissetmemesine yol açar. Dolayısıyla bireyde vicdan gelişimi de sınırlı olur. Toplumla bağları zayıfladıkça birey, en dış halkadan başlayarak yakın çevresindeki insanlara doğru uzanan bir yabancılaşma ve izolasyon sürecine girer (Dolu, 2012: 275). *Taahhüt* kavramı, sapkın veya suçlu davranışa kalkıştığında bireyin, geleneksel sosyal düzen içinde edindiği kazanımları risk altına sokacağını hatta kaybedebileceğini ifade eder (Proctor, 2010: 71). Dolayısıyla taahhüt, bireyin davranışlarını toplumun değerlerine uygun olarak gerçekleştirmesidir. Birey başarıyı

elde etme yolu olarak geleneksel usullere riayet ederse, elde edeceği mükafatlar artacaktır (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 179). *Katılım*, geleneksel sosyal etkinliklerde bulunarak bütün enerjisini ve zamanını tüketecek olan bireyin sapma teşkil edecek eylemlere girişebilme imkanının kalmamasıdır (Dolu, 2012: 276). Son olarak *inanç*, bireyin toplumun değerlerine, inançlarına ve normlarına bağlılığı arttıkça, sapkın davranışlarda bulunma ihtimalinin azaldığını öngörmektedir. Değerlerin ve normların doğru ve gerekli olduğuna dair inançların zayıflaması, değerler dünyasına ve normatif yapıya bağlılığın azalmasına zemin hazırlar. Bu durum, antisosyal kişiliklerin yaygınlaşmasına ve suçluluğun artmasına sebep olur (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 180).

2.2.1.4.9. Çatışma Teorisi

Toplumun uyumlu ve bütünleşmiş bir varlık olduğu görüşünü reddederek, onun birbiriyle çatışan birimlerden ve öğelerden oluştuğunu öne süren çatışma modellerine göre toplumsal değişme, birbirine karşıt öğelerin itici gücü ile meydana gelmektedir. Toplumsal bütünlük ise, bu öğeler ve birimler arasındaki uyumun sonucu olarak değil, çatışmanın ortaya koyduğu zıt kuvvetlerin dengelenmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Freud ve Simmel çatışmayı, bireyin içgüdüsel bir niteliği olarak ele alırken, Marx ve Dahrendorf çatışmanın, toplum içindeki çeşitli grupların çıkarlarının birbiriyle çatışmasından doğduğunu ifade etmişlerdir (Kongar, 2004: 185-186).

Çatışma Teorisi suçu, toplumdaki sosyo-politik yapının eşitsizliğe dayalı doğasını esas alarak değerlendirmektedir. Toplumu uzlaşıdan ziyade çatışmayla karakterize eden bu yaklaşım, çoğulcu bir anlayışla toplumun, kendi çıkarlarını korumak için mücadele eden sayısız gruptan oluştuğunu ileri sürmektedir (Burke, 2002: 147). Toplumda gücün eşit olmayan dağılımı nedeniyle birbirleriyle rekabet ve mücadele eden bu gruplar arasındaki çatışma, suçun doğması için uygun ortamı hazırlamaktadır.

Çatışma yaklaşımının önemli temsilcilerinden olan George Vold, suça dair açıklamalarında, toplumda kendi çıkarlarını korumak için birbirleriyle rekabet eden gruplara vurgu yapmaktadır. Çatışmayı, toplumu oluşturan karşıt öğeler arasında bir

güç dengesi yaratması açısından gerekli gören Vold, grupların, çıkarlarını diğer gruplara karşı muhafaza etmek adına her zaman dikkatli ve tetikte oldukları, konumlarını geliştirmek adına sürekli bir uğraş verdikleri savındadır. Ona göre, yasama, yasaları ihlal etme veya uygulama süreçleri gruplar arasında derinlere kök salmış uyuşmazlıkları ve çatışmaları yansıtmaktadır. Vold, azınlık grupların yasama sürecini etkileyecek güçleri olmadığından, davranışlarının genellikle suçlu veya sapkın olarak nitelendirildiğini iddia etmektedir (Burke, 2002: 148).

Bir diğer çatışma teorisyeni Austin Turk ise, sosyal çatışmayı yaşamın temel bir unsuru olarak kabul etmektedir. Turk, suçun, güç için rekabet eden gruplar arasındaki çatışmanın bir sonucu olmadığı, daha ziyade güç ve otoriteye sahip gruplarca daha düşük statüdeki gruplara atfedilen bir olgu olduğu iddiasındadır. Ona göre suç, biyolojik, psikolojik hatta davranışsal bir olgu değil, bireylerin yasal otoriteler tarafından algılanma, değerlendirilme ve muamele görme tarzıdır (Zembroski, 2011: 250).

2.3. Suçluluğu Göç ve Kentleşme Bağlamında İzah Eden Kuramsal Yaklaşımlar

Çağımızın önemli felsefecilerinden Mark I. Lichbach “*Is Rational Choice Theory, All of Social Science?*” (Rasyonel Tercih Teorisi Sosyal Bilimlerin Tamamı mıdır?) isimli eserinde “bütün sosyal gerçeklikleri izah edebilmek için bireylerin herhangi bir evrensel yönünden bahsetmek mümkün değildir, çünkü kişilerin davranışları sosyal ortama bağlı olarak değişir” demektedir. İşte tam bu noktada, Chicago Okulu olarak ün kazanan sosyolojik ekol, suçun nedenleri olarak biyolojik ve psikolojik faktörleri gösteren anlayışı reddetmiş ve insanın diğer tüm davranışlarında olduğu gibi suçun da ancak bireyin içinde yaşadığı çevre ve sosyolojik değişkenlerle açıklanabileceğini iddia etmiştir (Dolu, 2012: 210).

2.3.1. Chicago Okulu

1892 yılında kurulan sosyoloji bölümü ile Chicago Üniversitesi, ortaya koyduğu farklı araştırmalar ve yeni görüşlerle sosyal bilimler alanında çığır açmıştır. Chicago Okulu, insan davranışlarını belirlediği ileri sürülen bütün genetik ve biyolojik savlara

karşı çıkararak davranışı etkileyen esas unsurun bireyi çevreleyen fiziksel ve sosyal çevre olduğunu savunmuştur (Dolu, 2012: 211). Bu düşünceye göre, insanın maddi çevresini oluşturan kent onu etkilemekte, davranış biçimlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü kent uygar insanın doğal yaşam alanıdır (Karasu, 2008: 259). Bu nedenle araştırmalarını birey ve kent arasındaki ilişkiyi anlayabilme üzerinde yoğunlaştıran Okul, geliştirdiği ampirik sosyoloji metodolojisi ile sahaya inmiş ve bireyi kendi doğal çevresinde incelemiştir (Dolu, 2012: 211).

Chicago Okulu sosyologlarını kent çalışmalarına yönelten nedenlerin başında, Chicago kentinde görülen yoğun göç, hızlı nüfus artışı, aşırı kentleşme ve yüksek suç oranları gelmektedir (Balamir, 1999: 55-58). Suç oranlarının özellikle kent merkezlerinde yüksek seviyelere çıktığını tespit eden Chicago Ekolüne göre suç olgusu, merkezdeki binaların ve yerleşim alanlarının büyüme baskısı ile bu bölgedeki evlerin ve imkanların kötüleşmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Gökulu, 2010: 215). Ekolojik bölgelerin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan Okul teorisyenleri, kentlerde köylerdeki gibi geleneksel bir hayat tarzının bulunmadığı, kentte yaşamın yüzeysel olduğu, insanların birbirlerini tanımadığı, ilişkilerin gelip geçici, akrabalık ve dostluk bağlarının zayıf olduğu noktasında birleşmişlerdir. Onlara göre, geleneksel sosyal ilişkilerin zayıflaması toplumsal organizasyonsuzluğa yol açmakta, bu da suçluluğun oluşmasında önemli bir etken olmaktadır (Beşe'den aktaran Aksoy, 2007: 12).

Suç, çevrenin değişimi ile birlikte ortaya çıkan toplumsal değişimin bir fonksiyonu olarak gören Chicago Okulu teorisyenleri (İçli, 1994: 84), hızlı gelişen bir kentin algılanışının çevresel izahını sunarak, suç ve sapmayı belirli bir çevrenin hususileşmiş hayat tarzı ile irtibatlandırmışlardır. Fiziki bozulma, ahlaki yozlaşma, nüfus yoğunluğu, çete yaşamı, köhne evler ve suçluluk arasında ilişki olduğunu göstermeyi amaçlamışlardır. Bu gaye ile yaptıkları dinamik analizlerde, sosyal hareketlilik ve göç oranları ile bunları etkileyen teknolojik yenilikleri ve iş bölümündeki farklılaşmaları bağımsız değişkenler olarak değerlendirmişlerdir. Bağımlı değişkenler, suçu oluşturan patolojik unsurlardır. Ara değişken ise kişisel ilişkilerin yapısındaki değişimdir (Taylor'dan aktaran Korkmaz, 2007: 101).

Chicago Okulu'nun öncülerinden olan Robert E. Park (1967: 23-46), kentlerin büyümesiyle yüz yüze, samimi ve karşılıklı güvene dayanan birincil ilişkilerin yerini gayrişahsi, yüzeysel, rasyonel ve çıkarıcı olan ikincil ilişkilere bıraktığı iddiasındadır. Birincil ilişkilerin sağladığı sosyal kontrolün kentlerde zayıflamakta olmasının buralarda yüksek suç oranlarının nedeni olabileceğini düşünen Park'a göre, "kent insan doğasındaki iyiyi ve kötüyü fazlasıyla ortaya çıkarır". Bu nedenle de kent insan doğasının ve sosyal süreçlerin araştırılması için çok uygun bir laboratuvar durumundadır.

Kentlerin, farklı kültürlerden kaynaklanan göçlerle beslendiğine dikkat çeken Louis Wirth (1938: 1-24), Park'ın görüşüne benzer bir biçimde, akrabalık, komşuluk ve kuşaklar boyunca birlikte yaşamadan doğan duyguların, farklı kökenlerden gelen bireylerin oluşturduğu kent ortamında zayıfladığını hatta yok olduğunu öne sürmektedir. Wirth'e göre, kent koşullarında rekabet ve formel kontrol mekanizmaları kırsal toplumu bir arada tutan bağların yerini alır. Kentteki temaslar yüz yüze olduğunda bile gayrişahsi, yüzeysel, geçici ve sınırlıdır. Kentlilerin ilişkilerinde ortaya koydukları sakınım ve ilgisizlik kendilerini korumak için geliştirdikleri araçlardır. Diğer insanları kendi amaçlarına ulaşmak açısından bir vasıta olarak gören birey, kentsel ortamda bir yandan samimi grupların kişisel ve duygusal kontrolünden azade olurken, diğer yandan ahlaki değerlerini ve katılım duygusunu kaybetmektedir. Bu, temel olarak, Durkheim'in teknoloji toplumunda sosyal çözülmenin nedenlerini açıklama girişiminde sözünü ettiği anomi ya da toplumsal boşluk durumunu oluşturur. Wirth ayrıca, göçlerle giderek artan nüfusun yol açtığı farklılaşma ve uzmanlaşmanın sosyal yapının karmaşıklığını artıracaklarını, böylesine yoğun kentsel alanda fiziksel temasların yakın, ancak sosyal temasların mesafeli olacağını ifade etmektedir. Ona göre, çok sayıda bireyin sınırlı bir yaşam alanı içerisinde sürekli hareketi anlaşmazlık ve gerginliklere neden olur. Bu tür kişisel engellenmelerden kaynaklanan sinirsel gerilimler, kent yaşamının hızlı temposu ve karmaşık teknolojisi nedeniyle daha da artar.

2.3.2. Kent ve Suç: Suç Ekolojisi

Chicago Okulu'nun suçu fizik ve sosyal çevreyi oluşturan faktörlerin bir sonucu olarak ele alan yaklaşımı ile bütün dikkatler, Rodney Stark'ın ifadesiyle, “belli özellikteki insanlar” perspektifinden “belli özellikteki yerler” perspektifine kaymıştır (Dolu, 2012: 210). Toplumdaki rekabet ve ihtilaf fikri üzerine temellendirilen bu yaklaşıma göre, piyasanın ekonomik baskısı altındaki insanlar çalışmak, faaliyette bulunmak ve eğlenmek için kentin farklı bölgelerinde iskana zorlanırlar. Böylece kent, yaşama yeri için yapılan bir mücadeleye sahne olur ve sosyal problemler bu mücadelede kaybetmiş olanların çoğunlukta olduğu yerlerde yoğunlaşır (Wilson'dan aktaran Korkmaz, 1988: 136).

İnsanların ve kurumların bir sosyal çevre içindeki dağılımlarının davranışlar üzerindeki etkilerini inceleyen ve suçu bu etkilere bağlayan görüş tarzına “Ekolojik Okul” demektedir (Yıldırım, 2004: 114). Bu yaklaşıma göre, tabiatta canlıların birbiriyle çatışması veya uyum içinde yaşaması gibi, insanlar da kentte tabiat kurallarına benzer kurallar içinde yaşamaktadır. Tabiatta görülen istila, rekabet, birbiri ardına gelme, yoğunlaşma, merkezileşme, ayrılma, yerine geçme vb. eylemler kentsel mekanda insanlar tarafından tekrar edilmektedir (Karasu, 2008: 259). İnsanların kentsel alanda dağılımı hakimiyet ilişkilerinin bir sonucudur. Tıpkı tabiatta olduğu gibi, belli bir tür veya türler diğerlerine üstün gelmektedir. Bir bitki topluluğunda hakimiyet, farklı türlerin ışık için yapmış oldukları mücadelenin neticesiyken, kentte hakimiyetin simgesi üst gelir grupların elindeki kent merkezidir (Yörükan, 2006: 79). Ekolojik görüş; yoksulluk, göç, rekabet, işsizlik gibi sosyal sebeplerle insanların belirli bölgelerde dağılışı ile suç arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. Harita metotlarını uygulayarak suçluluğun coğrafi dağılışı saptamayı ve bu dağılışın sonuçlarını göz önüne alarak suçu, yoğunlaştığı bölgelerin özellikleriyle birlikte değerlendirip izah etmeyi amaçlayan kriminolojik etütlere ise “suç ekolojisi” adı verilmektedir (Yıldırım, 2004: 114).

Ekolojik yaklaşım, Ernest W. Burgess'in “Çemberler Teorisi”nden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Burgess, suçun toplumsal kökenlerinin izahına temel teşkil etmek üzere bir kent modeli ortaya koymuştur. Kentlerin hacimsel genişlemeye koşut biçimde sosyal olarak da geliştiğini savunan Burgess, kentsel alanların ortak

merkezli dairesel bölgeler dizisi şeklinde genişleyerek büyüdüğünü belirtmiştir. Burgess, beş farklı bölgenin altını çizmiş ve insanların bu bölgeler arasındaki mekansal dağılımının rekabete dayalı bir süreçle belirlendiğini öne sürmüştür. Modele göre ticari kuruluşlar, ulaşım ve taşıma imkanlarına yakın, en içteki merkezi iş bölgelerinde yerleşmişlerdir. Pahalı yerleşme alanları ise, kent merkezindeki koşuşturmadan, fabrikaların yol açtığı çevre kirliliğinden ve yoksul yerleşmelerden uzak en dış bölgelerde bulunmaktadır. Ancak çalışmanın özel odağında “geçiş bölgeleri” yer almaktadır (Burke, 2002: 103).

Geçiş bölgeleri, genellikle eskimiş fabrikaların gölgesinde kurulmuş olan berbat durumdaki kiralık mülkleri kapsamaktadır. Yaşamak için en az arzu edilen yerler olan bu bölgeler, başka bir yere yerleşemeyecek kadar yoksul olan ve dalgalar halinde kente göç eden insanların ilgi odağı olmuştur (Burke, 2002: 103). Başka bir deyişle, konut kiralılarının düşük olması nedeniyle göçmenler, yoksullar ve suçlular bu bölgelerde toplanmıştır (Gölbaşı, 2008: 77). Fiziki bozulma, gerileme, sosyal çözülme durumunda olan işte bu bölgeler, sefaletin, sağlıksız meskenlerin, dağılan ailelerin ve suçluluğun yoğunlaştığı yerlerdir. Merkezdeki iş yerleri bölgesinden hemen sonra gelen ve ikinci bölge olarak nitelenen bu geçiş bölgeleri, sürekli bir göç akımına, fiziki hareketliliğe, toplumsal değişmeye, sosyal yapının dağılması ve çözülmesine maruz kalmaktadır. Suçluluk bölgeleri olarak vasıflandırılan bu yerlerde, sosyal ve fiziki hareketliliğin yüksek olması nedeniyle halk, toplumsal dayanışma, birlikte yaşama organizasyonu ve kamuoyu bakımından zaruri olan kültürel geleneklere ve kurumlara sahip değildir. Geçiş bölgelerinde yaşayanlar ihtilaf halinde bulunan davranış standartlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sabit değerlerin yokluğu veya ihtilaf halinde bulunan değerlerin çokluğu karşısında bireyler yasaya ve toplumun hakim değerlerine ilgisizdirler. Dolayısıyla buralarda sosyal kontrolü sağlayan faktörlerin yokluğu söz konusudur (Korkmaz, 1988: 137-138).

Burgess’in yoğunlaşma bölgeleri modelinin Anadolu kentleri için de geçerli olabileceğini düşünen Korkmaz (1991: 76-77), Malatya’yı üç bölgeye ayırarak bu bölgelerde ikamet eden nüfus miktarını, özelliklerini ve suçluluk oranlarını incelemiştir. Buna göre birinci bölge, ticaret, siyaset ve sosyal hayatın yoğunlaştığı iş

merkezidir. Bu bölgeyi çevreleyen ikinci bölge ise, orta ve üst tabakanın yerleştiği, sosyal yaşantının hareketli olduğu mesken alanlarını ihtiva eder. Üçüncü bölgeyi, imar izni olmayan, devamlı göç alan yeni yerleşim alanlarının oluşturduğu gecekondu bölgesi oluşturmaktadır. Korkmaz, yaptığı çalışmada üçüncü bölgede yaşayan insanların daha çok suç işlediğini tespit etmiştir. Ona göre üçüncü bölge, hızlı göç ve değişimin sebebiyet verdiği, sosyal kontrol değerlerinin göçen nüfusun heterojenliği dolayısıyla yerli yerine oturmamasından kaynaklanan kentle bütünleşmemiş bölge özelliği arz etmektedir.

Burgess'e göre kent hayatının suçluluk doğurucu özellikleri, birbiriyle çelişen değer ve normların yaratmış olduğu uyum sorunları ve kent yaşamının hareketliliğidir. Hareketlilik; değişimi, yeni tecrübeleri ve bireylerin çevrelerindeki arzu yaratan nesnelere verdikleri tepkilerdeki artışı içerir. Bu tepkilerin yoğunluğundaki artış, bireylerde bir karmaşaya ve dejenerasyona yol açar. Yapılan araştırmaların, suçluluğun en yoğun olduğu bölgelerin, hareketliliğin de en fazla olduğu bölgeler (geçiş bölgeleri) olduğunu göstermesinin nedeni budur (Gölbaşı, 2008: 77). Bu yapı içinde, insanlar ekonomik durumları iyileştikçe daha dıştaki bölgelere taşınmakta ve bu süreç kente yeni göç edenlerin eskilerin yerini almasıyla belli bir süreklilik arz etmektedir. Sonuç olarak kentin merkezinden dışa doğru gözlemlenen hareketlilik, kent merkezinde ve geçiş bölgelerinde yerleşik bir kültürün ortaya çıkmasını, insanlar arasında sağlıklı ilişkilerin ve sosyal bağların oluşmasını engellemekte, ailevi bağları zayıflatmaktadır (Dolu, 2012: 213).

Clifford R. Shaw "*Delinquency Areas*" (Suçluluk Bölgeleri) isimli kitabında çocuk ve yetişkin suçluluğunun, Chicago kentinin her yanına eşit bir biçimde dağılmadığını, belirli bölgelerde yoğunlaştığını belirtmiştir. Shaw, kent merkezine uzak yerleşim alanlarının düşük suç oranlarına sahip olduğunu, buna karşılık merkezi iş bölgelerine ve büyük endüstriyel merkezlere komşu alanlarda suçun yoğunlaştığını tespit etmiştir. Ona göre, suçluluk geçiş bölgelerinde ve fiziksel bozulma, nüfus değişimi, kültürel ve örgütsel parçalanma ile karakterize edilen alanlarda daha yaygındır. Sanayileşme ve ticaretin girdiği bölgelerde cemiyetteki sosyal kontrol işlevini yitirmektedir. Geçiş bölgelerine sırayla giren çeşitli kültürel ve etnik gruplar değer çatışmaları yaratmakta ve sosyal kontrolde azalmaya yol açmaktadırlar. Ticaret

ve sanayinin yığılmasına ek olarak yeni kültürel ve ırksal grupların da kentlere akın etmesi buralarda düzensizliğe sebep olmaktadır. Bazı toplum üyeleri kent ortamındaki bu düzensizlik sürecine karşı koymakta ve kabul edilemez davranış kalıplarına karşı son derece duyarlı hale gelmektedirler. Düşük toplumsal direnç ise suçlu davranış kalıplarının diğer kültürel ve sosyal normlara aktarılmasına izin vermektedir. Sonuç olarak, suçlu davranış kalıpları kentsel alana hükmettiği takdirde, toplum üyelerinin tutum ve davranışlarının baskın suçlu davranışlarca biçimlendirilmesi muhtemeldir (Knudten, 1970: 249-250).

Ekolojik Kurama göre, üst sınıfların oturduğu bölgelerde var olan benzer davranış standartları ve geleneksel değerlere uyum, buralarda suçluluk oranlarını düşürmektedir. Bu bölgelerdeki suçluluk oranının düşük olması, çocukluk döneminden itibaren fırsat ve olanakların yeterliliği ile yakından ilgilidir. Yüksek ve orta statülü bölgelerde, sosyal kontrol vasıtaları olarak tutum ve değerlerin benzerliği, bu değerleri korumak ve devam ettirmek için tasarlanmış kurumlarda ve gönüllü birliklerde dışa vurulmaktadır. Toplum üyelerinin bu tip kurum ve birliklere katılımı, müştereklerin artmasına ve davranış standartlarının belirginleşmesine hizmet etmektedir. Bu durum, orta ve yüksek statülü bireylerin yaşadığı bölgelerde suç ve sapmanın düşük olmasına zemin hazırlamaktadır. Buna mukabil düşük ekonomik statülü insanların ikamet ettiği bölgelerde, suç ve sapma oranı yüksektir. Davranış standartlarındaki ve normlardaki büyük farklılıklarla tanımlanan bu bölgeler, fırsat ve olanakların yetersizliğinin yanı sıra toplumda ortak anlayışların oluşturulması ve geliştirilmesine zemin hazırlayacak birim ve kurumlardan da yoksundur. Yüksek ekonomik statülü insanların oturduğu bölgelerde birlik ve kurumlar tarafından yerine getirilen fonksiyonlar, bu bölgelerde aileler tarafından gerçekleştirilmektedir (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 238-239).

Clifford R. Shaw ve Henry D. McKay (1971: 87-99), "*Juvenile Delinquency and Urban Areas*" (Çocuk Suçluluğu ve Kent Bölgeleri) başlıklı makalelerinde, Burgess'in modelini kullanarak Chicago'nun farklı bölgelerindeki suç olgusunu ele almışlardır. Kentin nüfus yapısını ve değişmelerini, yerleşim şekillerini, ekonomik özelliklerini, göçmenlerin iktisadi yapı içindeki durumlarını inceleyerek şu sonuçlara varmışlardır:

1. Suç oranları kentte farklı olarak dağılmıştır. Suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde zihinsel bozukluk ve çocuk ölümü gibi diğer toplumsal sorunların oranı da yüksektir.
2. Suç oranlarında merkeze yaklaştıkça artma, merkezden uzaklaştıkça azalma görülmektedir.
3. Bazı bölgelerde, etnik nüfus yapısı ne olursa olsun suçluluk oranı yüksektir. Bu bölgelerde etnik kompozisyon değişse bile suç oranlarında değişme olmamaktadır. Bu bulgulara göre yüksek suç oranlarında temel faktör etnik değil, grubun ekonomik statü ve kültürel değerler içindeki pozisyonudur.
4. Genç suçlu oranlarının yüksek olduğu bölgelerde, göçmen oranı yüksek, gelir düzeyi ve ev sahipliği oranı düşüktür.
5. Suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde, geleneksel olmayan normlar genelde kabul edilmektedir. Bu normlar bölge sakinlerinin çoğu tarafından geleneksel normlarla tamamlanmaktadır.

Burgess, tıpkı Shaw ve McKay gibi, suçun yoğunlaştığı belirli bölgelerde yaşayan etnik grupların oranı göçler nedeniyle sürekli değişse de, suç oranının bu durumdan pek etkilenmediğini düşünmektedir. Bu da suç oranı ile etnik kimlik arasında değil, ikamet edilen bölgenin geleneksel olarak yüksek suç oranlarıyla karakterize edilmesiyle bir korelasyon bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca ona göre, kentsel çevre yeni bir insan türü yaratmıştır. Bu yeni bir biyolojik tür değildir; ailenin, oyun grubunun ve mahallenin dışında kentsel yaşam tarzının ürünü olan yeni bir kişilik türüdür. Kentleşme süreci kutsal bir toplumdaki seküler bir topluma dönüşümü ifade etmektedir. Modern kent yaşamının sekülerleşmesi yeni bir kişilik türünün oluşumu açısından önemli olan dört temel form içerisinde gerçekleşmektedir. Bunlar kentsel çevrenin i) mekanikliği, ii) rasyonelliği, iii) gayrişahsiliği ve iv) ticarileşmiş olmasıdır. Kırsal bölgelerin samimi ve kişisel ilişkilerinin aksine, kentte yüzeysel ve maddi çıkarıya dayalı ilişkiler egemendir. Toplum artık bir arkadaşlar ve komşular birliği olarak değil, içerisinde kişinin kendisini bir makinedeki dişli gibi hissettiği büyük bir mekanik, rasyonel ve şahsi olmayan düzenlemeler sistemi olarak algılanmaktadır. Buna ilaveten, kentte kültürel ve tinsel olanlar da dahil olmak üzere neredeyse bütün arzu nesnelere bir bedeli

vardır. Bu seküler kentsel çevrenin yarattığı ve yukarıda bahsi geçen kişilik yapısı ise naif olmaktan çok sofistikedir (Gölbaşı, 2008: 77-78).

2.3.3. Sosyal Düzensizlik Kuramı

Sosyal Düzensizlik Kuramı, 1920'li yılların başında, Shaw ve McKay'in suçun ekolojik incelemeleri çerçevesinde yaptıkları araştırma bulgularının formüle edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kuramı, suçun kentsel alanlardaki görünümünü resmeden bir yaklaşım olarak nitelemek mümkündür (Kızmaz, 2005: 151).

Sosyal düzensizlik, toplumda ortak değerlerin ve sosyal kontrolün sağlanamamasıdır. Gerek yasal gerekse etik değerlerle toplum düzeninin sağlanamaması ise suç karakterinin oluşumuna etki eden en büyük faktörlerdendir (Fert, 2007: 77). Sosyal Düzensizlik Kuramı, göç veya sosyal değişim sonucunda toplumsal ve kültürel değerlerde gözlemlenen farklılaşmanın sosyal yapıda değişikliğe yol açtığı ve bireylerin bu şekilde ortaya çıkan yeni kültürel değerlere uyum sağlayamadığı görüşüne dayanmaktadır (Balamir, 1999: 61). Kuram, yüksek suç bölgelerinde, değer mücadelesi ve norm çatışması nedeniyle toplumsal karışıklıkların meydana geldiğini, ayrıca düşük ekonomik statülerin, etnik farklılıkların ve sosyal hareketliliğe direnmenin toplumda ayrılıklara sebebiyet verdiğini savunmaktadır (Kocadaş, 2007: 161).

Sosyal düzensizlik teorisyenleri, toplumsal çözülmenin en çok kent yapısında ortaya çıktığını varsayarak, kentleri suçun döllendiği mekanlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, onlara göre kentler sapma ve suç araştırmaları için birer laboratuvar konumundadır. Bu kuramın temsilcileri araştırmalarını özellikle fahişeliğin, intiharın ve diğer sapkın veya suç teşkil eden fiillerin en çok gerçekleştiği düzensiz, çözülmüş alanlarda yoğunlaştırmışlardır (Kızmaz, 2005: 151).

Sosyal düzensizlik yaklaşımının ileri sürdüğü en önemli iddialardan biri, hızlı nüfus değişimlerinin formel ve enformel sosyal kontrolleri zayıflatmak suretiyle toplumsal düzeni olumsuz etkilediğidir. Diğer bir ifadeyle, sosyal yapısı oturmuş, daha az değişken ve çoğunluk tarafından benimsenmiş ortak değer ve normların mevcut bulunduğu toplumlarda suç oranları daha düşük olmaktadır. Diğer taraftan,

değişimin daha hızlı yaşandığı, ortak ilgi alanlarından ziyade birbiriyle çatışan ilgi ve menfaat alanlarının olduğu, bu nedenle de grubun çoğunluğu tarafından üzerinde uzlaşma sağlanmış ortak değerlerin bulunmadığı toplumlarda suç oranları daha yüksek olarak görülmektedir (Başbüyük ve Karakuş, 2010: 75).

Kuram, heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, göç, sanayileşme ve kentleşme gibi değişkenlerin doğrudan veya dolaylı olarak suçluluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Yoksulluk, kültürel heterojenlik ve fiziksel hareketlilik gibi kent yaşamını karakterize eden faktörlerin sosyal çözülmeye yol açtığını ileri süren Shaw ve McKay'e göre bu etkenler, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak, onları suç işlemeye yöneltmektedir. Suç davranışının, sosyal organizasyonun bozulmasıyla ortaya çıktığını belirten bu kuram, disorganize olmuş toplumlarda geleneksel sosyal denetim unsurlarının zayıfladığı ve suçlu alt kültürün gelişmesinin kolaylaştığı gerekçesiyle suç işleme olasılığının daha yüksek olduğunu öngörmektedir (Kızmaz, 2005: 151-152).

Suçun köklerinin toplumun dinamik yapısında olduğu kanaatini taşıyan Shaw ve McKay, suç oranlarının yüksek olduğu yerlerin, toplumda birlikteliği sağlayacak tutarlı bir değerler sisteminden, sosyal normlardan, inanç ve kültür birliğinden yoksun oldukları veya buralarda toplumsal uyumu sağlayacak ortak bir harç bulunmadığı fikrindedirler. Onlara göre, kente göç eden insanların beraberlerinde getirdikleri ahlaki ve sosyal değerler çoğunlukla birbirleriyle uyumlu değildir, hatta çatışma halindedir. Dolayısıyla, toplumu bir arada ve ahenk içinde tutacak baskın bir değerler sistemi yoktur. Gerçi böyle bir sistem olsa bile, bu bölgelerin insanları için, hayatta kalma mücadelesinde ekonomik kazanç ve itibar gibi pek çok kişisel tatmini sağlama açısından suç ve suç organizasyonlarının oldukça büyük bir etkisi olduğundan geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının pek bir gücü olmayacaktır. Suç oranlarının düşük olduğu yerlere gelince, suç bölgelerinin aksine bu bölgelerde son derece tutarlı, güçlü ve yüksek oranda homojen bir değerler sistemi ve sosyal kontrol mekanizmaları vardır (Dolu, 2012: 214).

Etkili bir toplum hayatı sosyal örgütlenmenin istikrarına ve sosyal dayanışmaya yani toplumsal bütünleşmeye bağlıdır. Oysa kentsel alanların belirli bölgelerinde nüfus o derece harekettir ki, müşterek tutum ve menfaatlerin

gelişmesi için adeta fırsat bulunmamaktadır. Bu hal bütün sosyal kurumların sürekli çözülmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu sosyal çözülmenin başta gelen sebebi değişik kökenlere mensup, farklı kültürel çevrelerden göç eden bireylerin kentin hızlı akan sosyal hayatına uyamamalarıdır. Bu tür şartların mevcut olduğu bölgeler, sosyal dayanışma, birlikte yaşama ve kamuoyu bakımından zorunlu olan kültür geleneklerine ve kurumlara sahip değildir (Dönmezer, 1994: 186-187).

Kentin yoksul kesimlerinde ve gecekondu bölgelerinde suç oranında görülen farklılığı sosyal değerler ve sosyal kurumlar açısından açıklamaya çalışan Shaw ve McKay, suçluluğun yüksek ve düşük olduğu bölgeler arasında sosyal değerler ve kurumlar bakımından büyük farklılıklar olduğunu saptamışlardır. Suçluluğun düşük olduğu bölgelerde geleneksel tutum ve değerlerde aynılık ve tutarlılık olduğunu, okul ve kilise gibi kurumlara devam etmenin önemli olduğunu ve ebeveynlerin çocuklarını orta sınıf değerlerine göre yetiştirdiklerini belirlemişlerdir. Suçun yüksek olduğu bölgelerde ise çatışan değerler söz konusudur. Bazı gençlere orta sınıf değerlerine ve hedeflerine ulaşma yönünde eğitim verilirken, bazılarına yasal olmayan yollar empoze edilmektedir. Farklı iki değer sistemiyle birlikte büyüyen gençler bunlardan birini seçmeye zorlanmaktadır. Gecekondu bölgelerinde yaşayan ve aykırı değerleri olan gençler, itaati ve uyumu gerektiren orta sınıf normlarıyla yaşadıkları çatışmalar nedeniyle sokak çeteciliğinin yerleşmiş bir kurum haline gelmesine neden olmaktadır (Kaner, 1992: 486). Böylece, Blumer'in ifade ettiği gibi, sosyal düzensizlik bireyde de düzensizliğe neden olarak normal dışı davranışların görülmesine sebep olabilmektedir. Normal şartlarda bireyler kendi başlarına gerçekleştirmeyecekleri eylemleri içinde buldukları bozuk ortamın ve grubun etkisiyle hayata geçirebilmektedirler (Dolu, 2012: 217).

Thorsten Sellin'in kültür çatışmasının suça neden olabileceğine ilişkin görüşleri Shaw ve McKay'in yukarıda zikredilen tespitlerini destekler niteliktedir. Sellin, (1) bir kültüre ait normların, başka bir kültür alanıyla sınır olması, (2) bir bölgedeki hayat tarzını belirleyen birden fazla kültürün ve değerler sisteminin bulunması, (3) bir kültüre mensup bireyin diğer bir kültürün hakim olduğu yere göç etmesi durumlarında, farklı kültürler arasında ortaya çıkması muhtemel çatışmanın suça zemin hazırlayacağını söylemektedir. Sellin, birincil ve ikincil çatışma olarak

tanımladığı iki temel kültür çatışmasının varlığından söz etmektedir. Birincil çatışma, bireyin davranışlarına yön vermeye çalışan birden fazla kültürün varlığı durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum genellikle bir kültürden birilerinin başka bir kültürün egemen olduğu yere göçmesiyle meydana gelmektedir. İkincil çatışma ise, alt kültür olarak adlandırdığımız, bir kültürün içinde daha küçük kültürlerin ortaya çıkmasıyla ve farklı kültürlerin aynı bölge üzerinde etkisini göstermesiyle ortaya çıkan çatışmadır (Dolu, 2012: 215).

Wirth ise sosyal çözülmenin, yalnızca norm sistemleri arasındaki çatışmadan değil, aynı zamanda farklı etnik ve kültürel grupların aynı toplumsal değerlere verdikleri anlamların farklılığından kaynaklandığına inanmaktadır. Çok sayıda ve heterojen insanların toplandığı kentlerdeki sosyal çözülmenin sebebi de, anlamların bu farklılığında ve muğlaklığında aranmalıdır (Gölbaşı, 2008: 78). Öyle ki bazen bir kültürde son derece kötü görülen, yasaklanan ve hatta cezalandırılan bir davranışın başka bir kültürde kahramanca bir hareket olarak övgüye tabi tutulduğu bile görülebilir. Wirth'e göre insan davranışları, ancak baskın kültüre ait normlar ve değerler sisteminden saptığı zaman toplumsal bir soruna dönüşeceği için, kültür heterojenliği ve kültür çatışmasındaki artışa paralel olarak suç ve sapma teşkil eden davranışların da artması beklenmelidir. Ayrıca Wirth, kanunların farklı kültürel taleplerle ve ihtiyaçlarla her zaman uyum içinde olmadığını ifade ederek, çatışmanın normal bir durum olarak gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bu nedenle onun kültür çatışması tezi, hem farklı kültürlerin birbirileriyle hem de mevcut yasal düzenlemelerle çatışması neticesinde ortaya çıkan suçun varlığını izah eden güçlü bir argümandır (Dolu, 2012: 216).

Shaw ve McKay, geleneksel değerlere meydan okuyan ve dil veya diğer sosyal kalıplar gibi sonraki nesillere aktarılabilen suçlu davranışın ortaya çıkmasında ve devam etmesinde düzensiz çevrenin kuvvetli bir etkisi olduğu kanaatinde dirler. Nitekim, suçlu davranışa göz yuman bir değer sistemiyle karakterize edilen kent içi gecekondu bölgelerinde büyüyen genç insanlar, bu değerleri kendilerinden yaşça biraz daha büyük gençlerle olan günlük etkileşimleri sayesinde çabucak öğrenebilirler. Öte yandan, suçluluğu önleyen geleneksel kurumların hakim olduğu düzenli alanlarda gençler, sapkın değerlerden ve suçlu akranlardan tecrit edilmiş

durumdadır. Shaw ve McKay esas olarak, suçluluğun yalnızca toplumsal koşullarda anlaşılabilir bir olgu olduğunu düşünmektedirler. Bu toplumsal koşullar ise hızlı kentleşmenin ve kitlesel göçlerin yol açtığı sosyal dönüşümlerin bir ürünüdür. Sosyal olarak organize olmayan geçiş bölgelerinde doğan ve yetişen genç insanlar suçun ayartmalarına karşı savunmasızdırlar. Çevrelerindeki geleneksel kurumlar parçalanmış olduğundan çok az denetim altında bulunan bu gençlerin suçlu kalıpların bir sonraki nesil taşıyıcıları olmaları muhtemeldir (Burke, 2002: 104-105).

Donald J. Shoemaker, Sosyal Düzenlik Kuramının suçu açıklamak için üzerinde durduğu varsayımları şu şekilde özetlemektedir (Dolu, 2012: 229).

1. Suç, toplumsal kontrol mekanizmalarının ve kurumların çökmesi veya etkinliklerini yitirmesi halinde ortaya çıkar.
2. Kontrol mekanizmalarının çöküşü daha çok kentlerde; sanayileşme, göç ve kentleşmenin bir sonucu olarak gerçekleşir.
3. Suçların bölgesel dağılımı rastgele değil, belli bir ekolojik sistematığe göredir.
4. Sosyal düzensizliğin olduğu yerler hem suçlu değerlerin üretilmesini hem de sonraki nesillere aktarılmasını sağlayarak suçun devamlılığını temin eder.

Shaw ve McKay sosyal düzensizliği geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının çöküşü olarak tanımlamalarına rağmen yaptıkları araştırmalarda sadece sosyal yapıdaki bozulma ve suç arasındaki ilişkiyi incelemişlerdi. Sosyal yapıdaki bozulma ile geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının çöküşünü kavramsal olarak ayırmalarına karşın, yaptıkları deneysel çalışmalarda bu iki farklı olguyu birbirine eşitleyerek yalnızca sosyal yapıya ilişkin faktörleri analizlerine dahil etmişler, ancak araştırma bulgularını yorumlarken sosyal kontrol mekanizmalarına da vurgu yapmışlardı. Bu sebeple, Sampson ve Groves 1989 yılında yaptıkları çalışma ile Sosyal Düzensizlik Kuramının o güne dek tam olarak test edilmediğini iddia ederek, sosyal düzensizliği resmeden bileşenleri net olarak tarif etmişler, daha sonra geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarına yoğunlaşmış ve toplumda kontrolü sağlayan bu faktörleri tek tek ele almışlardır. Sampson ve Groves araştırmaları ile sosyal düzensizliğin esasen doğrudan suça neden olmadığını, sosyal düzensizlikle birlikte önce geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının çöktüğünü, daha sonra da

bu mekanizmadaki çöküşün suça neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer bir ifadeyle, suça neden olan şeyin aslında geleneksel sosyal kontrol mekanizmalarının çöküşü olduğunu ve bu çerçevede sosyal düzensizliğin de bu çöküşü tetiklediğini savunan Sampson ve Groves'a göre suçun nedeni aşağıdaki gibi şematize edilmelidir (Dolu, 2012: 219).

Şekil 6: Sampson ve Groves'a Göre Suçun Nedeni

Kaynak: Başbüyük ve Karakuş (2010: 79), Dolu (2012: 219)

Sampson ve Groves, toplumdaki hızlı nüfus değişiminin, etnik ve ırksal heterojenliğin ve bölünmüş ailelerin sayısının çokluğunun o toplumda gençlerin sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesi ve topluma entegrasyon sağlaması konusunda en büyük engel olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca kentin belirli bir bölgesine çeşitli nedenlerle gerçekleşen göç akımlarının, aşırı ve kontrolsüz kentleşmenin o bölgedeki sosyal yapının ve toplumsal kontrolün zayıflamasına yol açarak, bu sorunu daha da büyüteceğini belirtmektedirler. Özellikle sosyo-ekonomik durumu zayıf olan bölgelerde bu problemin çözülmesi daha da zor olmaktadır. Yukarıda belirtilen makro değişkenler (yoksulluk, heterojenlik, dağılmış aileler, göç ve kentleşme) toplumda sosyal kontrolü zayıflatarak suç fırsatları yaratmakta ve toplumda suç ve şiddete yol açmaktadır (Başbüyük ve Karakuş, 2010: 77).

Suç olgusunu, bireysel patolojik bir olgu olarak değil, toplumsal sorunlarla ilintili bir fenomen olarak ele alan Sosyal Düzensizlik Kuramının bu çerçevede kentsel yerleşim alanları ile suçluluk arasındaki ilişkiye odaklanması oldukça

önemlidir. Özellikle ekonomik yoksunluk, göç ve etnik heterojenlik düzeyinin yüksek olduğu kentlerde suç oranlarının yüksek olduğunu saptayan Kuram, kriminolojiye yaptığı dikkat çekici katkılara rağmen belirli konularda eleştirilere de maruz kalmıştır.

Sosyal Düzensizlik Kuramına yöneltilen eleştirilerden ilki Kuramın, sosyal organizasyonluk ile bireyin geleneksel gruplardan koptuğu ve suç işlemeye eğilimli hale geldiği şeklindeki öncülünün yapay olabileceğidir. Başka bir ifadeyle, kuramın öngördüğü faktörler dışında kalan başka nedenlerin de, örneğin siyasal ve ekonomik elitlerin de sosyal düzensizliğe ve suçluluğa yol açabileceği düşünülmelidir. Diğer bir eleştiri de, kuramcılarının kullandıkları organik ve biyolojik analogilere yöneliktir. Buna göre, toplumsal yapının yasal ve kültürel güçler tarafından düzenlendiği bir gerçektir. Toplumsal değişme, doğadaki yaşam mücadelesi ile sadece yüzeysel bir benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, siyasal mücadelenin sosyal değişme üzerindeki etkisi ihmal edilmemelidir. Niçin suçluluk bölgelerinde bulunan tüm gençlerin suç işlemediklerini tam olarak açıklayamaması, kentsel alandaki sosyal disorganize olgusunu ölçümsel olarak tanımlama düzeyinde ortaya çıkan bazı güçlükler veya anlaşmazlıklar kurama getirilen öteki eleştirilerdir (Bohm'dan aktaran Kızmaz, 2005: 152-153).

2.4. Sosyolojik Açıdan Göç ve Kentleşmenin Suça Etkilerinin Analizi

Kültür değişmelerini ve bunun yarattığı kültür ihtilaflarını suçun doğrudan veya dolaylı sebebi sayan görüşler oldukça yaygındır. Suçu, toplumsal ilişkilerin biçim değiştirmesi anlamına gelen kültür farklılaşmasının bir ürünü olarak gören düşüncelere göre kültür değişimi, insan tutum ve davranışlarında uyulması zorunlu yapısal değişimleri gerektirmektedir. Bu zorunlu değişimlere uyumsuzluk ise suçluluğu yaratmaktadır. Değişen fiziksel çevreye ve kültüre intibaksızlık çoğunlukla kentleşme sürecinde ortaya çıkan ve göçle iyice belirginleşen bir sosyal olgudur. Kırsal alandaki geleneksel denetimin göç eden bireyler üzerindeki kuvvetini yitirmesi bahsi geçen intibaksızlıkla birleşince, sonraki aşamada suça dönüşmesi muhtemel ihtilafların ortaya çıkması kolaylaşmaktadır.

Kapalı ekonominin ve cemaatçi yaşam tarzının hakim olduğu kırsal alanlarda yaşayanlar arasındaki hısımlık ve kan bağları, nüfusun homojen yapısı, örflerin günlük yaşama baskın müdahalesi sosyal kontrolün bireyler üzerindeki etkisini bu yerleşim yerlerinde daha belirleyici hale getirmektedir. Bu denetim mekanizmasının engelleyici gücü karşısında birey suçlu davranışa yönelecek cesareti kendisinde nispeten daha az bulur, ancak bu durum, suç teşkil eden fiillerin kırsal alanlarda görülmediği anlamına gelmemektedir.

Kırsal alanların sayılan bu yapısal özelliklerinin tersine kent; büyük, farklılaşmış, heterojen bir yapıya sahip, gayrişahsi ve anonim ilişkilerin yaygın olduğu, insanların birbirleriyle maddiyatın ön plana çıktığı yüzeysel ilişkiler kurdukları bir mekan özelliği taşımaktadır. Kentsel mekana özgü bireyselliğe eşlik eden acımasız rekabet anlayışı, içinde suçun rahatça filiz verebileceği bir sosyal düzeni ortaya çıkarmaktadır.

Kentlerde kırsal alanlara nazaran daha fazla suç işlendiğini düşünen Gürelli (1966: 592-593) bunun belli başlı sebeplerini aşağıdaki şekilde ortaya koymaktadır:

1. *Kültür uyumsuzlukları:* Kente göç edenlerin sahip oldukları manevi ve sosyal değerler sisteminin meydana getirdiği kültür ile kentte karşılaştıkları kültür birçok noktada çatışmaktadır. Tarım ekonomisi ile sanayi ekonomisinin sebebiyet verdiği gelenekler, adetler, tutum ve dünya görüşleri birbirine uymaz. Bu kültür çatışmasına maruz kalanlar, davranışlarını kontrol eden faktörlerin bir kısmından mahrum hale gelirler. Bu kişiler eski hareket tarzlarını uzun müddet devam ettiremedikleri gibi yeni girdikleri çevrenin manevi değerler sistemine de hemen uyum sağlayamazlar; bu suretle kendilerini suça yönelmekten alıkoyacak sosyal kontrolden kurtuldukları gibi, suça teşvik edici alt kültürlerin tesiri altına da kolaylıkla girebilirler.
2. *Kentlerde doğrudan çevre kontrolünün bulunmaması:* Köylerdeki akrabalık ve komşuluk ilişkileri kentlerdekine benzemez. Köylerde çevrelerinin doğrudan doğruya onayını, ayıplamasını ya da kınamasını hissedenler kente göç edince bu etkiden kurtulurlar. Kentlerde kişisel ilişkiler semt ve komşuluğa göre değil, uzak mesafeleri kapsayan kent çapında ortaya çıkar. Bu nedenle aynı apartmanda oturanların dahi birbirlerini tanımadıkları vakidir. Suça

yönelmeyi önleyebilecek çevre kontrolü faktörü kentlerde kırsal alanlardakine oranla daha azdır, hatta bazı bölgelerde hiç yoktur.

3. *Özendirici etkenlerin varlığı:* Kentlerde insanları, yeteneklerinin dışında bir hayata özendirecek örnekler, servet farkları ve çeşitli eğlence olanakları mevcuttur. Keza karşılıksız faydalanma prensibine dayanan kolay para kazanma hırsını kamçılaman ve bu yoldaki yasal olmayan eylemleri haklı gösterecek muteber davranış örneklerine kentlerde sık rastlanır. Bu durumlar bir bakıma kentteki sosyal yapının bir sonucu olarak kabul edilebilirse de, suçluluk bakımından bir sebep rolü oynadıkları meydandadır.
4. *Kentin fiziki yapısı:* Kentlerin fiziki yapıları bazen suçluların kolaylıkla saklanmalarına imkan vermekte ve bu suretle de suç işlenmesini teşvik eden bir etken olmaktadır.

Sosyologlar, kent ve köy suçluluğu arasındaki farkı esasta sosyal çözülme süreci ile izah etme eğilimindedirler. Kırsal alanlarda sosyal çözülme çok ağır işlediğinden suçluluk da azdır. Çünkü kırsal alanın küçük oturma bölgeleri hareketlerin kontrolü bakımından adeta bir fonksiyon görmektedir. Tarım bölgelerindeki servet miktarı azdır ve servet dağılışı büyük farklar göstermemektedir. Bu nedenle zengin ve fakir arasındaki mesafe ve ekonomik rekabetin yoğunluğu buralarda daha azdır. Tarım bölgesindeki aile daha sabittir; nüfus seyrek, suçlular için suçlarını gizlemek imkanları kısıtlıdır. Kentlerde ise kazanç sağlayan suçlar için olanak ve suçların gizli kalması ihtimali çok daha fazladır. Kolay para kazanmak arzusu itibardadır. Taft (Akt.: Dönmezer, 1994: 173) bu farklılığı şöyle açıklamaktadır:

Tarımsal bölgelerde oturan mütecanis ve kuvvetli ahlak standartlarına, kanaat ve adetlere sahip halkın tamamen tersine olarak kentli, geniş ölçüde birbirinden farklı, birbirine zıt ve karşılıklı olarak birbirini eleştiren teoriler, fikirler, inanışlar ve ideolojilerle temasa gelir. Bu tür şartlar altında herhangi bir kural, dernek, kurum ya da parti doktrininin kutsal olmadığı ve bunların mutlak gerçekler olarak kabul edilemeyeceği hiss olunur. Bundan dolayı, sosyal düzen ve onu temsil edenlere karşı saldırıların ve özellikle cinsiyet ve mülkiyete karşı olan taarruzların, sarhoşluğun kentlerde daha yüksek sayıda bulunmasına hayret etmemek gerekir.

Kırsal bölge-kent farklılığından doğan suçluluğu izah eden görüşe göre, bir bölgede nüfus yoğunluğu belirli bir seviyeyi aşınca, kişisel gelişmeleri bakımından asgari bir alana sahip olmamaya sürüklenen bireyler saldırgan olmaya başlarlar.

Kentlerdeki bu yoğunlaşma; sosyal hareketliliğin hızlanması, sosyal kontrol mekanizmalarının çözülmesi, toplumsal normların insan tavır ve tutumlarını idare edici güçlerinin yıkılması (anomi), çözülme (deorganizasyon), farklılıkların bir araya gelmesi ve çeşitli sebeplerle bir suç alt kültürünün oluşması gibi kriminojen etkenlerle birleşerek suçu ortaya çıkarmaktadır (Dönmezer, 1994: 174).

Kırsal alanda yeri olmayan uzmanlaşma, iş bölümü, kitlesel üretim ve tüketim, yoğun ulaşım ve iletişim gereksinimi kente özgü yeni davranış biçimlerini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda kentleşmek yalnızca bir kentte yaşamayı değil, insan davranışlarında, ilişkilerinde, değer yargılarında ve yaşam biçimlerinde bir değişimi de anlatmaktadır. Kentleşme, nüfus üzerinde toplumsal denetimin azalmasına, aile kavramının doğasında ve görevinde değişmeye, toplumsal ve coğrafi hareketlilik sayesinde umutlar ve imkanlar arasında derin bir uçurumun doğmasına neden olmaktadır (Karasu, 2008: 257). Bunun içindir ki göç edenlerin kentle bütünleşmesi uzun zaman alabilmektedir. Topluluktaki yapı taşlarının bir bütün olacak şekilde birbirini tamamlama sürecini ifade eden bütünleşmenin sağlanamaması durumunda, kent değerlerini yadırgayan ve zaman zaman kentle çatışan bir kültür çevresi meydana gelmektedir (Aksoy, 2007: 14). Göç ve kentleşmenin yarattığı kültür değişimi suçluluk yönünde şu şekilde etkili olmaktadır (Özek, 1974: 78).

- Kentleşme kırdan kente göç eden insanların ferdileşmesi, bencilleşmesi sonucunu doğurur.
- Kentleşme toplumsal denetim mekanizmasını zayıflatır.
- Kentleşme geleneksel yapı değişimine yol açar.
- Kentleşme toplumda yeni çıkar gruplarının, yeni bir sınıfsal yapının ortaya çıkmasını sağlar.
- Kentteki yerleşik kültür ile kente göç edenlerin beraberlerinde getirdikleri kültür arasında çatışma çıkabilir.

Kentleşme, göç ve suç arasındaki ilişki sosyologların ve kriminologların her zaman ilgisini çekmiştir. Bunlardan biri olan Durkheim, kentleşme ve suç ilişkisini açıklarken toplumları, mekanik dayanışmanın bulunduğu basit toplumlar ve organik dayanışmanın temel olduğu karmaşık toplumlar şeklinde sınıflandırmaktadır.

Durkheim'a göre, mekanik dayanışma üzerine kurulmuş basit toplumlar, sosyal gelişmenin ilk basamağını teşkil etmektedirler. Bunlar oldukça küçük, başka sosyal gruplardan ayrılmış, kendi kendilerine yeten toplumlardır. Bireyler arası iş bölümü ve işlevsel uzmanlaşma yok denecek kadar azdır. Dayanışma, bireylerin düşünce ve inanç sistemlerinin homojenliği üzerine kurulmuştur. Sosyal birlik veya bütünlük, bireylerin aynı adetlere ve geleneklere, aynı ahlaki kanaatlere ve aynı dini inançlara bağlılığıyla sağlanmıştır. Organik dayanışma üzerine kurulmuş karmaşık toplumlar ise, insanlığın gelişmesinin daha ileri bir safhasını oluşturmaktadırlar. Bu toplumlar nüfusun ve nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte ilerleyen karmaşıklaşma süreci sonucunda meydana gelmektedirler ve bu karmaşıklaşma büyük ölçüde iş bölümüne ve işlevsel uzmanlaşmaya yol açmaktadır. Böyle toplumlarda, kendi kendine yeterli kaybolmaya başlamakta, bunun yerini bireyler ve gruplar arası karşılıklı bağlılık ve işbirliği almaktadır. Sosyal ilişkiler geniş ölçüde sözleşmelerle yönetilmekte, sosyal düzen ve sosyal kontrol ise toplumun bireyler üzerindeki formel baskısı ile sağlanmaktadır. Organik dayanışma biçiminde, toplumda farklı tip davranışlar, düşünceler ve duygular görülmektedir. Bireysellik baskın bir duruma gelerek kolektif yaşamı değişikliğe uğratmaktadır (Yörük, 2006: 41).

Durkheim, organik dayanışmanın var olduğu toplumları izah ederken, bireyin yaşamsal ve toplumsal değerlere olan bağlılığının azalması veya yok olması anlamına gelen "anomi" kavramını kullanmaktadır. Ona göre, yaşama karşı ilgisiz ve duyarsız olan bireyin bu tutumu, toplumu düzenleyen yasalara karşı da aynı biçimde kendini göstermektedir. Bu halde, bireyin suç davranışını gerçekleştirmesinde toplumsal normların ve buna bağlı olarak sosyal denetimin zayıflaması etkili olmaktadır. Durkheim, her toplumda belirli seviyede ortaya çıkan anomik durumun, genellikle ani ve hızlı toplumsal değişmelerin sonucu olarak görüldüğünü belirtmektedir (Kızmaz, 2002: 47). Toplumun yapısındaki bu hızlı değişme çerçevesinde, değerlerin ve kuralların işlevliliğini yitirmesi sonucunda ortaya çıkan anomik durum, organik dayanışmanın olduğu toplum tipinde, yani kentlerde daha yoğun olarak görülmektedir. Bu anlamda, karmaşık iş bölümü, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte kolektif bilincin yerine geçmeye başlayan bireysel bilincin daha baskın olması neticesinde, toplumda değerlerin ve sosyal kuralların etkinliğini kaybetmesi

anomiye neden olmaktadır (Bayhan, 1997: 180). Bu tip toplumlarda ortaya çıkacak anominin suçluluğa yol açma ihtimali oldukça yüksektir.

Kentleşme ve göçün suçluluk üzerindeki etkilerini araştıran Marshall B. Clinard (Akt.: Burkay, 2008: 132), hareketlilik, kişisel olmayan ilişkiler, ayrılıkların bir araya gelmesi, toplumsal örgütlenmelere katılmama, organize suç türleri ve sosyal suç tipi varsayımlarını incelemiştir. Clinard inceleme konusu yaptığı suçluların yaşam alanlarını tarım bölgesi, köy ve kentsel bölgeler şeklinde bir ayrıma tabi tutmuştur. Köy ve tarım bölgelerinde bireyler sosyal kontrolün sıkı olduğu bir çevrede yaşamaktadırlar. Bu bölgelerde yaygın komşuluk ilişkileri vardır. Nüfusu aynı din ve mezhebe mensup insanlardan oluşan bu alanlarda sosyal normlar büyük önem taşımaktadır. Sosyal normların gücü geleneklerden kaynaklanmaktadır ve bireyler bunların doğruluğuna şüphe duymamaktadır. Ancak kentsel yaşam alanlarında bulunanlar için durum çok daha farklıdır. Kentte, bireysel ilişkiler merkezli cemaat hayatının yerinde menfaatlerin ön planda olduğu büyük birlikler yer almaktadır. Toplumda kuralların geçerli olması, bunların faydalı olup olmadığına ve toplum tarafından desteklenip desteklenmediğine bağlıdır. Büyük kentlere yerleşen suçlularda, suçlu davranışa yatkınlık ve alışkanlık gözlenmektedir. Kırsal alanlardaki suçlular, sosyal suç tipleri oluşturmazken, kentin heterojen yapısı suç kültürünü oluşturarak sosyal suç tiplerini üretmektedir.

Kentin suç üzerindeki etkisi yalnızca toplumsal denetimin zayıflaması ve ilişkilerin yüzeysel duruma gelmesi ile sınırlı değildir. Kentsel alanlarda yaşanan yoğun trafik, çevre kirliliği, ulaşın güçlükleri, geçim kaygısı, işsizlik, yüksek hizmet maliyetleri, ekonomik bunalımlar gibi sorunların varlığı, kişinin psikolojisinde olumsuz etkilere sebep olmakta, bu durum şiddet eğilimini ve suç oranını artırmaktadır (Karasu, 2008: 258).

Aşırı bir kentleşme hareketinin, bireyin ruh ve beden sağlığı üzerindeki etkilerinden hareketle, meydana getirebileceği değişiklikleri değerlendiren Yörükan (2006: 163-167), kentsel suçluluğun izahına ipucu olacak bazı saptamalarda bulunmuştur:

1. İnsan tabiattan kopmuştur. Kentlerin ortaya çıkmasıyla birey artık doğal bir çevre içerisinde ve başka varlıklar gibi tabiatın bir parçası olarak yaşayacak yerde, tabiatla temasını geniş ölçüde yitirmiş ve bütünüyle kendi eseri olan yapma bir çevre içerisinde yaşamaya başlamıştır.
2. Aşırı bir kentleşme hareketiyle birlikte birey, kırsal toplumun sıcak, samimi ve mahrem grupları ile ilişkisini kaybetmiştir. İnsanların birbirine destek olduğu, başkalarının acılarına ve sevinçlerine katıldığı, karşılıklı bir yardımlaşma ve dayanışmanın hüküm sürdüğü bir gruptan çıkarak, kentin kalabalıklığı ve anonimliği içerisinde tek başına kalakalmıştır.
3. Kent ortamında insan, bireyselliğini kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. İş bölümü ve uzmanlaşma büyük sanayi kentlerinde yapılan işi anlamsız hale getirmekte, kişi kendisini tesadüfen içine itildiği bir mekanizmanın dişlisi gibi hissetmektedir. Kentsel çevre içerisinde yaşayan birey, çeşitli sosyal gruplara bağlı bulunmakta ve bu gruplar çoğu zaman kendisinden farklı ya da çelişkili bir takım roller beklemektedir. Bu durum, i) parçalı bir şahsiyet yapısının ortaya çıkmasına yol açmaktadır, ii) belirli sosyal grupların bireyi, kendi damgalarını vuracak şekilde etkilemesine sebep olmakta, dolayısıyla eleştirel düşünme yeteneğini engellemektedir, iii) bireye, yaratıcı eğilimlerini gerçekleştirmek için zaman bırakmamaktadır.
4. Modern kent aşırı bir merkezleşme-yoğunlaşma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aşırı kalabalık, mahremiyet imkanlarını ortadan kaldıran kolektif binaların zorunluluğu, trafik tıkanıklığı, araçların gürültüsü, mesafelerin artmış olması bireyin sinir sistemini doğrudan doğruya etkileyen ve onu bir takım hastalıklara elverişli hale getiren faktörler haline gelmektedir.

Dört bir yana kol salarak genişleyen büyük kentler, örümcek ağına düşmüş bir arı gibi sosyo-ekonomik yapı içerisine sıkıştırılmış olan çağdaş insanı etkileyen çeşitli yorgunluk ve uyumsuzluk faktörlerini karmakarışık bir şekilde dokuyup durmaktadır (Yörükkan, 2006: 229). Böyle bir sinirsel gerilim ve ruh çöküntüsü içindeki birey suçluluk dahil her türlü sosyal problemin öznesi olma potansiyeline sahiptir.

Göç, kentleşme ve suç arasındaki ilişkinin başka bir boyutunu ise çöküntü bölgeleri oluşturmaktadır. Kentsel çöküntü, kentin bir bölgesinin fiziki imkanlar açısından yetersiz olması anlamına gelmektedir. Bu yetersizliğin neticesi olarak ortaya çıkan eşitsizlikler ve sorunlar söz konusu bölgelerde yaşayan bireylerin yaşam kalitesine doğrudan tesir eden etkenler olarak ön plana çıkmaktadırlar (Gökulu, 2010: 222). Çöküntü bölgeleri, yoğun göçle birlikte yaşanan sağlıksız kentleşmenin ve işsizliğin, yetersiz kamu hizmetlerinin, siyasi ve ekonomik krizler sonucu oluşan sosyal hareketlerin yerleşim yerlerine olumsuz yansımaları olarak nitelendirilmektedir (Işıkkaya, 2008: 23).

Sadece fiziki bozulmayı ve altyapı sorunlarını içeren bir kavram olmayan çöküntü bölgesi, toplumsal dışlanmayı ve damgalanmayı da ifade eden bir anlama sahiptir. Sosyal dışlanma, bireylerin toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata katılımlarının engellenmesi demektir. Bu durumdaki birey, ekonomik açıdan, eğitim öğretim imkanları açısından ve toplumsal iletişim ağı oluşturma açısından mahrum duruma düşmektedir. Karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleştiğinden kendini güçsüz ve aciz hissetmektedir. Sosyal dışlanma sonucu çöküntü bölgelerinde yaşayanlar, ekonomik bakımdan yoksun, sosyal bakımdan etiketlenmiş bireyler olarak suç işlemeye yatkın hale getirilmektedirler (Gökulu, 2010: 223). Toplumun ve kamu otoritelerinin mekansal damgalanmaya bağlı olarak gelişen ayrımcı tavırları bu bölgelerdeki sorunları daha da pekiştirmektedir (Gölbaşı, 2008: 112). Özellikle sağlıksız kentleşme sürecinde ve neoliberal politikaların etkisi sonucu ortaya çıkan çöküntü bölgelerine yönelik etiketlenme ve sosyal dışlanma, bireylerin kente bütünleşmesine engel olan ve bireyleri suça iten yapısal nedenler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, suçu yaygınlaştıran unsur kentleşme değil, bireyler arasında bütünleşme ve etkileşimi önleyen yoksulluk, siyasi ve sosyal dışlanmadır (Gökulu, 2010: 223).

Edward L. Glaeser (1999: 225-227), "*Why Is There More Crime in Cities?*" (Kentlerde Suçluluk Niçin Daha Fazla?) adlı çalışmasında büyük kentlerdeki suç oranlarının daha küçük kentlerde veya kırsal alanlarda olduğundan daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Mağduriyet verilerinden ve Federal Soruşturma Bürosu'nun suç raporlarından yararlanan Glaeser, Amerika Birleşik Devletleri'nde metropol

kentlerdeki suç oranlarının diğer kentlerdekinden % 79, kırsal bölgelerdekenden % 300 daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Yine mağduriyet verilerinden elde edilen sonuçlara göre, nüfusu bir milyonun üzerindeki kentlerde yaşayan bireylerin herhangi bir suçun kurbanı olma ihtimalleri % 21,7 iken, nüfusu on binden az kentlerde bu oran % 9,4'tür. Glaeser çalışmasında, kent ve suç ilişkisini üç unsura dayandırmaktadır: (1) Suçun maddi kazancının kentlerde daha yüksek olması, (2) kentlerde yakalanma riskinin daha az olması, (3) kentsel alanların suça eğilimli kişiler açısından cazip oluşu.

Gümüş (2004: 98-109) ise, kentleşme ve suç ilişkisini dokuz farklı değişken üzerinden incelemektedir. Kentleşme ve suç arasındaki ilişkiyi anlamlı kılacak bu değişkenleri, ekonomik değişkenler, sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler ile önleyici değişkenler olarak üç grupta değerlendirmektedir. Buna göre suç ve kentleşme arasındaki ilişkiyi anlamlandıran ekonomik değişkenler, kentteki kişi başına düşen milli gelir, işsizlik oranı, gelir dağılımı ve yoksulluk sınırı olarak ele alınırken, sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler kentin nüfus yoğunluğu, coğrafi büyüklüğü, kentte yaşayan siyahi nüfusun oranı ve gençlerin liseden ayrılma oranları olarak alınmıştır. Önleyici değişkenler ise güvenlik harcamalarıdır. Gümüş, nüfusu iki yüz bini aşan yetmiş beş Amerikan kentini kapsayan çalışmasında, kentte mala ve bedene yönelik işlenen suçlar ile kentin kişi başına düşen milli geliri; nüfus yoğunluğu ve kentteki siyahi nüfus oranı ile gelir adaletsizliği arasında ciddi bir ilişki bulmuştur. Buna göre; kişi başına düşen milli gelir arttıkça suç oranları azalmakta, nüfus yoğunluğu ve kentteki siyahi ırkın toplam nüfusa oranı yükseldikçe suç oranları artmaktadır.

Göç, mekansal bir değişimin yanında, sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamda da farklılıklara yol açmaktadır. Göç sonucunda ortaya çıkan bu değişimler göç alan bölgelerde genellikle bir sorun olarak algılanmaktadır. Kentliler, göç edenlerin yeni ortama uyum sağlamak ve kentsel bütünleşmede zorluklar yaşadıklarını vurgulayarak onları bazen öteki olarak nitelendirip dışlamaktadırlar. Kente her yeni göç, kentliler ile göç edenler arasındaki çekişmenin daha da artması anlamına gelmektedir. Göç, kentliler için genellikle tehlikeli bir olgu olarak görülmekte, bu nedenle göçmenlere kaygı, kuşku ve biraz da korku ile bakılmaktadır.

Kuşkusuz bu yaklaşım, sosyal dışlanmaya sebep olmaktadır. Böylece, kentlilerin göç edenlere yönelik bu tutumu yoksul, umutsuz ve dışlanmış olan bu kişilerde yansımaları öfke, isyan, acımasızlık ve hoyratlık biçiminde bulabilmektedir.

Göç özellikle aile bağları ve toplumsal kontrol mekanizmaları üzerinde olumsuz etkilere sahip bir süreçtir. Temel bir toplumsal kurum olarak, sosyo-kültürel sürekliliğin ve geleneklerin koruyucusu olan aile kurumunun göç süreci sonucu etkisini yitirmesi köksüzleşme ve yabancılaşma olgusunu getirmektedir. Bu durumun neticesinde ilk ve daha sonraki kuşak göçmenlerde kimlik bunalımı söz konusu olmaktadır. Anomik gerginliklerin ve uyum zorluklarının devam etmesi ikinci ve daha sonraki kuşakların ise toplumsallaşmasını önlemektedir (Balcıoğlu, Doksat ve Tan, 2001: 190). Bu bağlamda göç ve suç arasındaki dikkat çekici noktalardan birisi, ilk kuşak göçmenlerin suç işleme oranlarının sanılanın aksine çok yüksek olmamasıdır (Gökulu, 2010: 222).

Göç ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalardan biri olan “*Basis of a Crime Index*” (Bir Suç Endeksinin Esasları) konulu araştırmasında Sellin (1931: 335-356), pek çok suç açısından göçmenlerin kent sakinlerine oranla daha düşük suçluluk oranına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, göç edenlerin çocukları açısından suç işleme eğilimleri incelendiğinde farklı bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Buna göre, ikinci kuşak göçmenler arasındaki suçluluk oranı yerli halka kıyasla oldukça yüksektir. Gökulu’ya (2010: 222) göre, göç eden ikinci kuşakların suç işleme oranlarının yüksek olmasının nedeni, arada kalmanın vermiş olduğu kafa karışıklığı ve ailenin, kırsala göre kentlerde, çocuk üzerindeki toplumsal kontrol etkisinin zayıflamasıdır. Aile, çocuğun arkadaşlarını, içine girdiği ortamları, etkileşimde bulunduğu çevreleri kentlerde daha az denetim altına alabilmektedir. Bu durum, çocuğun suçlu alt kültürlerle etkileşime girmesine, dolayısıyla suçlu kültürün değer yargılarını daha kolay benimsemesine neden olabilmektedir.

20. yüzyılın ilk yarısında, suçlu davranışı açıklamaya çalışan Sellin, Shaw ve McKay gibi teorisyenler genellikle göç ve suç arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin, göç sürecine eşlik eden sosyal kayma ve iktisadi yoksunluk tarafından belirlendiğini savunmuşlardır. Göç homojen bir süreç olmadığından, etkileri hem rastlantısal hem de özgül bir durum ortaya koyabilmektedir. Erken dönem sosyolojik

teorilerden ilham alan modern suç teorileri, göçün suçluluğu artırdığı varsayımında uzlaşırken, son dönemlerdeki göç teorileri göçün suç oranlarını artırdığı yönündeki abartılı savlara karşı gelmektedirler. Kent sosyolojisi alanında son yıllarda göç üzerine yapılan bazı çalışmalar, günümüz bağlamında büyük göçmen nüfusun, suç dahil olmak üzere daha az sosyal probleme yol açtığını ve bu anlamda kentler üzerinde olumlu etkisi olduğunu öne sürmektedirler. Her ne olursa olsun, göçün sahip olduğu koşulların kendi etkilerini azaltabildiği kabul edilmektedir. Zhou, Portes ve Rumbaut tarafından ortaya konulan “parçalı özümseme” çalışması, göçmen toplulukların büyümesinin, öncelikle göçmenlerin kentle bütünleşme şekilleri, karşılaştıkları harici engeller (iş gücü pazarındaki durum, ırksal ve etnik ayrımcılık vs.) ve deneyimledikleri kültürleşme (örneğin “uyumsuzluk” daha fazla suç üretir; “uyum” ise suçla bağlantılı değildir) gibi faktörlerin bir araya gelmesine bağlı olarak yüksek ya da düşük oranda suçlu davranışla sonuçlanabileceğini iddia etmektedir (Reid, Weiss, Adelman ve Jaret, 2005: 759).

Le Brun (2008: 7), göç ve suçluluk ilişkisini en yaygın suç teorilerinden, İktisadi Suç Teorisi, Sosyal Düzensizlik Teorisi ve Gerginlik Teorisi açısından ele alarak incelemiştir. Becker ile özdeşleşen Ekonomik Suç Teorisine göre, faydalarını maksimize etmek isteyen bireyler zamanlarını, yasal ve yasal olmayan işkolu faaliyetleri arasında her birinin getirisini ve maliyetini karşılaştırarak paylaşırlar. Ona göre, göçmenlerin suç işledikleri takdirde yüz yüze kalacakları maliyetler yerlilerin aynı şartlarda karşılaştıkları maliyetlerden daha yüksektir. Suç işlemekten tutuklanan bir göçmen, benzer suçu işleyen yerliden daha uzun süreli bir mahkumiyet almaktadır. Yakalanma olasılıkları yerlilerle eşit olsa dahi, suç işleme maliyetleri daha yüksek olduğundan göçmenler, suçlu davranışa yönelmekten daha fazla imtina etmektedirler. Bunların yanında, göçmenlerin demografik nitelikleri genellikle nüfus ortalamasını daha genç ve daha az eğitilmiş hale getirmektedir. Araştırmalar da suç işlemeye en yatkın nüfus kesiminin eğitimsiz gençler olduğunu göstermektedir. İktisadi Suç Teorisi, göçün suçluluk oranlarını artırdığına veya düşürdüğüne ilişkin açık bir tahmin yürütememektedir. Bununla birlikte, bu yaklaşım, suçun maliyetinin kendileri için yüksek olduğunu bildiklerinden suç eğilimlerinin daha az olacağı varsayılan göçmen grupların, toplum nüfusunun yaş,

cinsiyet ve eğitim yapısını suça meyilli grupların ağırlık kazanacağı biçimde bozduğunu öne sürmektedir.

Sosyal Düzensizlik Teorisine göre ise, dört temel faktör suça dair resmi olmayan kontrol mekanizmasını zayıflatmaktadır: Yoksulluk, etnik heterojenlik, yerleşim hareketliliği ve aile değişkenliği. Yaptığı çalışmada Amerika Birleşik Devletleri'nde göçmenlerin saat başı aldığı ücretin yerlilerden daha düşük olduğunu saptayan Le Brun (2008: 8), bunun yanı sıra, etnik çeşitliliğe ve yerleşim hareketliliğine yol açmalarına, çoğunlukla aileden ayrı olma durumlarına bakılarak bile göçmenlerin yüksek suç oranlarında pay sahibi olmalarının mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Yine de, komşuluk ilişkilerinin hala bulunduğu, ailelerin sokakta oynayan çocuklarını gözleyebildikleri göçmen ağırlıklı yerleşim yerlerinde, dayanışma eylemlerinin suçluluğu düşük seviyelerde tutabildiği müşahede edilmektedir.

Son olarak Gerginlik Teorisine göre, başarı eksikliği veya hedeflere ulaştırarak vasıtaların yetersizliği bireyleri toplumdan soğutarak suç eylemlerine yönlendirmektedir. Bireysel soğuma veya yabancılaşma gelir eşitsizliğinden ya da etnik azınlığa mensup olmaktan kaynaklanabilmektir. Şayet göçmenler kökenlerine bağlı olarak gelir adaletsizliğinin ve etnik gerilimlerin acısını yaşıyorsa, bunların suça yönelme ihtimalleri artmaktadır (Le Brun, 2008: 8). Korkmaz (1988: 154) bu durumu kısaca şöyle belirtmektedir: “Kent hayatında kültürel ve fonksiyonel yönden manalı bütünleşmenin sağlanamaması dolayısıyla ortaya çıkan hedef vasıta çatışması fertleri hırçınlaştırmakta ve kültürel müesseseler dışında başka yollar kullanarak sosyal hedeflere ulaşmaya yöneltmektedir. Bu husus kentte ikamet edenlerin hırsızlık ve şiddet suçlarını işlemekte daha yüksek oranda olmalarıyla müşahede edilebilmektedir.”

Göç ve suçluluk arasında ilişki olduğunu savunan birçok iddiaya rağmen, bu konudaki çalışmaların söz konusu ilişkiyi açık bir şekilde ortaya koymaktan uzak olduğunu düşünen Reid, Weiss, Adelman ve Jaret (2005: 757-780), göçün kentsel alanlarda suçluluk üzerindeki etkilerini inceleyerek bu eksikliği gidermeyi amaçlamışlardır. Bunun için Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 2000 yılı nüfus sayımı verilerini ve resmi suç raporlarını bir araya getirerek göçmenlerin belirli

kentlerde suç oranlarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Nüfus yoğunlukları ve bölgesel dağılımları temel alınarak sınıflandırılan 150 kentte yapılan çalışmada elde edilen bulgular göçün suçluluğu artırdığını öne süren suç teorilerini tam olarak desteklememektedir. Bu çalışmaya göre, yoğun göç alan yerlerde ne şiddet suçları ne de mala karşı işlenen suçlar bir artış göstermektedir. Hatta Asyalı göçmenlerin yoğun olduğu kentlerde cinayet ve hırsızlık suçlarının dikkate değer bir şekilde düştüğü gözlenmektedir. Göçün kentsel alanlarda ekonomiyi yeniden canlandıran etkisi bu merkezlerde özellikle mala karşı işlenen suçların azalmasını sağlamaktadır. Bu görünümüyle göç, yerliler için de ekonomik fırsatlar yaratmakta, suç eğilimlerinin azalmasına katkıda bulunmaktadır. Kısaca, göç kentlerde suçluluğu artırmadığı gibi belirli koşullarda göçün suçu önleyici etkisinden de söz edilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Federal Soruşturma Bürosu resmi suç raporlarından, Adalet Bakanlığı istatistiklerinden ve nüfus sayımı verilerinden faydalanan araştırmasında, göçün yoğunluğuyla suçluluk arasında görünen bir ilişki olmadığını savunan Le Brun (2008: 34), kentlerde göç sonucu ortaya çıkan ırksal ve etnik farklılaşmanın da suç oranlarını artırmadığı düşüncesindedir. Le Brun'a göre, farklı etnik kökenlere sahip göçmenler arasında suç işleme oranının daha fazla olduğuna dair kanı temelsizdir. Farklı etnik grupların suça meyilli olduklarına ilişkin toplumsal algının kökeninde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık yatmaktadır.

Türkiye'de özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında kırsal alanda yaşanan yapısal dönüşüm kentlere yönelik büyük göç akımları yaratmış ve bunun etkilediği hızlı kentleşme olgusu toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda büyük değişimlere yol açmıştır. Ülkemizdeki kentleşme yapısı batılı gelişmiş ülkelerden farklı niteliklere sahiptir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmenin geç başlaması bu farklılığın en büyük sebebidir. Türkiye'de kentleşme, sanayileşme ile doğru orantılı bir biçimde gelişmediği ve onun doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı içindir ki sağlıklı, düzensiz ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Hızlı kentleşme, kentlerde konut bunalımı, gecekondulaşma, suç ve suçluların artması gibi problemleri de beraberinde getirmektedir.

Kentleşmenin sağlıklı oluşu, kentleşme sürecinde iç göçün belirleyici rolü, büyük kentlerin orta ve küçük kentlere göre artan kentsel nüfustan fazla pay alması,

küreselleşmenin kentler üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri gibi kentsel dinamiklerin suçluluk üzerinde kaçınılmaz etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmasında Karasu (2008: 255-281), kentlerin büyüklüklerinin, nüfus yoğunluğunun, kentleşme ve gelişme oranlarındaki farklılıkların, göç alma ve göç verme durumlarının suça etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, büyük kentlerde daha fazla suç işlendiği, büyük kentler ile küçük kentler arasında işlenen suçlar bakımından makasın giderek açıldığı tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler, büyük kentlerde küçük kentlere göre daha çok suç işlendiği savını doğrulayıcı sonuçlar vermiştir. Kentleşme oranları ile suç ilişkisine bakıldığında, kentleşme oranının yüksek olduğu kentlerdeki suç oranlarının, kentleşme oranının düşük olduğu kentlerdekinden daha fazla olduğu saptanmıştır. Kentlerin net göç hızı ile suç arasındaki ilişki açısından elde edilen verilere göre, en fazla göç alan kentlerde hem daha çok suç işlenmektedir hem de suç artış hızı daha yüksektir. Ayrıca, sadece göç alan kentlerde değil, yoğun şekilde göç veren kentlerde de suç oranlarındaki artışın dikkate değer boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Burkay (2008: 139), Antalya'daki suç olgusunu ele aldığı çalışmasında, kentin en fazla göç aldığı dönemlerde suç oranlarının da artış gösterdiğini belirleyerek, Karasu ile benzer bulgulara ulaşmıştır. Burkay'a göre, kentin yapısal ve sosyal özelliklerinde görülen değişimin en önemli faktörlerinden biri aldığı göçlerdir. Artan nüfusu ile fiziki olarak büyüme gösteren kentin sosyal yapısında da değişim görülmektedir. Yoğun göç, beraberinde getirdiği hızlı nüfus artışıyla kaynakların dağılımında eşitsizlikler, istihdam, yerleşim ve çevre sorunlarını beraberinde getirmektedir. Göçe bağlı sağlıklı kentleşme sürecinde ortaya çıkan suç oranlarındaki belirgin artış, kentteki tüm bireyleri ilgilendiren bir sosyal problem haline gelmiştir. Demir (2011: 111) de, Mersin ilinde göçün suça etkisini incelediği araştırmasında, kente yönelik göçlerin artış gösterdiği dönemlerde suç oranlarının yükseldiğini belirlemiştir. Araştırma, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki terör olaylarının tırmandığı dönemlerde hızla göç alan kentte, suç oranlarındaki artışa dikkati çekmektedir.

İçli (1993: 80-83), “*Türkiye’de Suçlular*” isimli çalışmasında her türlü suçtan hüküm giymiş kişilerin işledikleri suç ile göç etme nedenleri ve göç ettikleri yer arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Ancak hükümlülerin işledikleri suç ile göç sonrası karşılaştıkları güçlükler arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bu güçlüklerin başta gelenleri işsizlik ve geçim sıkıntısıdır. İşsiz kalanların ve geçim sıkıntısı çekenlerin en sık işledikleri suç ise hırsızlık ve adam öldürmedir.

Özgen (2010: 109-110), İstanbul Silivri Açık Cezaevi hükümlülerinden İstanbul’a göç etmiş olanlarla yaptığı nitel çalışmada, Türkiye’de yaşanan yoğun göçün ve bunun sonucunda oluşan çarpık ve dengesiz kentleşmenin suç artışına olan etkisini incelemiştir. Çalışmada hükümlülerin, kentlerde suç işleme oranlarının yüksek olmasını; yoksulluğa, maddi değeri yüksek şeylerin kentlerde bulunmasına, kötü arkadaş çevresine, hayat pahalılığına, kalabalık nüfusa ve gizlenme olanaklarının fazlalığına bağladıkları belirlenmiştir. Hükümlülerin çoğunluğu, eğer göç etmemiş olsalardı aynı suçu işlememiş olacaklarını düşünmektedirler. Diğer bir ifadeyle, hükümlülerin yarısından fazlasının suçu, kente göçün bir sonucu olarak işledikleri görülmektedir. Sonuç olarak çalışma, göç ve kentleşmenin doğrudan suça etki etmese de, doğurduğu sonuçlar ve barındırdığı olumsuz faktörlerle suç için gerekli ortamı yarattığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Göç, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok değişikliğin sebep ve sonucu olarak sosyal yapıyı etkileyen dinamik bir olgudur. Göçle birlikte gerçekleşen mekansal değişim aynı zamanda insanların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamlarında da önemli farklılıklara yol açmaktadır. Göçün toplumun yapısında, kültüründe, ekonomik ve politik kurumlarında meydana getirdiği değişimler, göç alan bölgelerde çoğu zaman bir sorun olarak algılanmaktadır. Nitekim göçle, belli bir topluluktan ayrılarak farklı bir topluluk içine giren insanların yeni sosyal ilişkiler kurma zorunluluğu, onları çeşitli uyum sorunlarıyla yüz yüze bırakmaktadır. Bu uyum sorunu, göçmenlerin öteki olarak nitelendirilip dışlanmalarına yol açmakta, tahammülsüzlüğün ve kültürel çatışmanın ilk basamağını teşkil etmektedir.

Toplumsal değişimin bir boyutu olan kentleşme sürecinde, yoğun göçlerin etkisiyle kentler daha fazla kültürel çeşitlilik barındırır hale gelmektedir. Bireyler arası ilişkileri farklılaştırıcı özellikleri olan bu kültürel çeşitlilik, toplumsal değişimle bütünleşmeyi gerekli kılmaktadır. Karmaşık, iş bölümüne dayalı bir toplum düzenini simgeleyen kentlerde yaşayan insanların kişisel özellikleri, meslekleri, düşünceleri, kültürel yaşam ve değerleri kırsal kesimde yaşayanlara göre daha farklı kutuplara ayrılmıştır. Bu nedenle kentsel ilişkiler, kırsal kesimden farklı olarak gayrişahsi, yüzeysel ve geçicidir. Bu ilişki biçimi de kentte yaşayan bireyi yalnızlığa, kayıtsızlığa ve güvensizliğe iterek yabancılaştırmaktadır.

Kentsel çevre bireyi, kendi kültürel değerlerine ve normlarına uygun eylemde bulunmaya yöneltmektedir. Bireyin kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimseyip içselleştirememesi bir takım gerilimlere yol açmaktadır. Özellikle hızlı kentleşmenin yaşandığı toplumlarda kentler göç eden birey için kolaylıkla uyum göstereceği bir çevre yaratamamaktadır. Bu nedenle eski toplum yapısından çıkıp yenisine giremeyen birey, ekonomik ve sosyal sorunlarla boğuşmak durumunda kalmaktadır. Göçler sonucunda farklı kültürlerden gelen insanların aynı kentsel çevreyi paylaşmasıyla, birbirinden çok farklı değer sistemleri karşı karşıya gelmekte ve kültür çatışmaları yaşanmaktadır. Böylelikle insanları bir arada tutan toplumsal bağlar ve dayanışma duygusu zayıflamakta, kırsal alanlarda

oldukça etkili olan sosyal kontrol mekanizmalarının kentlerde etkisini yitirmesiyle de başta suçluluk olmak üzere pek çok toplumsal sorun ortaya çıkmaktadır.

Gelişme ve sanayileşme düzeylerine uygun düşmeyen derecede hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı toplumlarda baş gösteren en önemli sorunlardan biri işsizliktir. Bu toplumlarda göç, sanayinin iş gücü talebi dışındaki faktörlerden, özellikle kırsal kesimin iticiliğinden kaynaklandığından kentlerde bir hizmet arzı fazlalığı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle meydana gelen işsizlik, yarattığı ekonomik sıkıntıların yanında, bireyin değer yaratmanın hazzını ve güven duygusunu yaşamasına engel olmakta, bu durum onun topluma ve ekonomik sisteme karşı bir tepki geliştirmesine sebebiyet vermektedir. Ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamadığı için ümitsizliğe sürüklenen işsiz insanın yaşayacağı moral çöküntü ve ruhsal bozukluk intihar, uyuşturucu madde bağımlılığı, alkolizm, hırsızlık, cinayet gibi aile birliğini ve toplumun varlığını tehdit eden sosyal sorunlara yol açabilmektedir. İşsizliğin sosyal sistemde neden olduğu çözümlenin ve kişilik sisteminde meydana getirdiği tahribatın tesiriyle bir takım ahlaki değerlerin baskısından sıyrılan birey kolayca suça yönelebilmektedir.

Kentsel ekonomik düzenin bireyi yaşam mücadelesinde rekabete zorlaması, kentte ilişkilerin yüzeysel olması ve çıkarların ön plana çıkması, komşuluk ve aile bağlarının zayıflaması insanları yalnızlığa itmektir. Göçle birlikte yaşanan hızlı kentleşme sürecinde, kırsal alandaki içten ilişkiler yok olmakta ve dayanışmanın, sosyal denetimin etkisinin azalmasıyla bireylerin sapma davranışlarını engelleyen ve onları toplumsal değerlerle bütünleştiren sistemler ortadan kalkmaktadır. Böylece birey, içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerine ve davranış kalıplarına karşı olan ilgisini kaybederek değer ve normları gereksiz görmektedir. Grup baskısının da kuvvetini hissetmeyip, grubun değer hükümlerini kendi duygu ve düşünceleriyle uzlaştıramayan birey sapma davranış göstermekte, suç dahil bir takım sosyal problemlerin kaynağı olmaktadır. Grubun değer hükümleriyle kişinin değer hükümleri arasındaki çatışma veya grup normlarından sapma giderek yabancılığa yol açmaktadır. Kentleşme sürecinde göç edenler, yıkılan eski kırsal değerlerin yerine yeni kentsel değerleri koyamamaları durumunda kente giderek yabancılığın ve suç işlemeye eğilimli hale gelmektedirler.

Derin kültürel farklılıkların olduğu bölgeler arasında gerçekleşen göçlerde, bu farklılıklardan doğan bir uyum sorunu kendini göstermektedir. Kırsal bölgelere karşı nitelikler taşıyan kentsel çevreyle uyumlu ilişkiler geliştirmek zorunda olan göçmenler, kent koşullarına ve kent kültürüne uyum sağlayabilmek için sosyo-ekonomik ve kültürel olarak değişmek durumundadırlar. Kentsel bütünleşme veya kent kültürünü edinme olarak ifade edebileceğimiz bu değişim, göçün kaynaklandığı yer ile yöneldiği kent arasındaki farklılaşmanın derinliğine bağlı olarak zorluklarla dolu bir süreç haline gelebilmektedir. Fiziksel çevrenin değişimini de içeren maddi kültürün, değer hükümlerini, zihniyet ve davranışları, sosyal ilişkileri içeren manevi kültürden daha hızlı değişmesi halinde ortaya çıkan kültürel gecikme toplumda çatışmalara, gerginliklere ve anomik davranışlara neden olmaktadır. Çünkü göç edenlerin kentle bütünleşmesi daha çok maddi kültür yoluyla gerçekleşmekte, sosyal ve kültürel bütünleşme daha yavaş ilerlemektedir.

Her toplum, belirli değerlere bağlı olarak şekillenmiş normlara ya da kurallara sahiptir. Bütün sosyal gruplar ve toplumlar, normlara uygun olmayan eylemlere karşı çeşitli yaptırımlar uygulayarak düzeni sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Bireyden, toplumsal kurumların belirlediği normatif yapıya uyması beklenmekte ve birey, sosyalleşmeye başladığı ilk andan itibaren, çeşitli tezahürleri olan bu kurallara maruz kalmaktadır. Toplumun normatif yapısını oluşturan örfler, adetler, inanışlar ve hukuki düzenlemeler sosyal dengeyi sağlamak adına bireyler üzerinde bir kontrol mekanizması meydana getirmektedir. Kentleşme sürecinde yoğun göç akımları sonucu kentlerde biriken aşırı nüfus, heterojenlik ve sosyal hareketlilik geleneksel toplumsal kontrol mekanizmalarının çözülmesine sebep olmaktadır. Bireyi uyuma zorlayan bu mekanizmaların yeterince etkin olmadığı durumlarda da suçluluk kendine zemin bulmaktadır.

Türkiye’de kentleşme, sanayileşmeyle doğru orantılı bir şekilde gelişmediği ve onun doğurduğu ihtiyaçlara uygun olmadığı için sağlıklı ve düzensiz bir şekilde gerçekleşmektedir. Ülkemizdeki kentleşme her şeyden önce tarımdaki yapısal değişimlerden ve kırsal iticiliğinden kaynaklanan iç göçlerin bir sonucudur. Toplumsal ve kültürel değişimi sınırlı olan bu sağlıklı ve hızlı kentleşmede kentsel organizasyonların yeterli ve zamanında kurulamaması konut bunalımı,

gecekondulaşma, işsizlik, suç ve suçluların artması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bir önceki bölümde değinilen bazı araştırmalar Türkiye’de, kentleşme oranının yüksek, nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentlerde, suç oranlarının da diğer kentlere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kentlerin net göç hızı ile suç arasındaki ilişki açısından elde edilen verilere göre ise, en fazla göç alan kentlerde hem daha çok suç işlenmektedir hem de suç artış hızı daha yüksektir. Ayrıca, sadece göç alan kentlerde değil, yoğun şekilde göç veren kentlerde de suç oranlarındaki artışın dikkate değer boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Ülkemizde yoğun göçlerle beslenen sağlıklı kentleşmenin yol açtığı bazı toplumsal sorunların çözümüne yönelik çalışmalar, şüphesiz suç oranlarının da giderek azalmasına katkı sağlayacaktır. Bu anlamda, devletin yüklendiği hizmetler açısından yapması gereken çalışmalar olduğu gibi, her alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ile eğitim ve öğretim kurumlarına da sorumluluk düşmektedir.

Türkiye’de öncelikle tarım kesimindeki mevcut durumun, geçimini bu alanda sağlayan insanların ekonomik nedenlerle kente göç etmesini önleyici tedbirler almak suretiyle iyileştirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle tarımsal üretimde çeşitliliği teşvik edecek yasal düzenlemelere gidilmeli ve üreticiye ürettiği ürünün pazarlanmasında teknik destek sağlanmalıdır. Tarımda modern tekniklerin uygulanması verimliliği artıran önemli bir faktördür. Tarımda verimliliği artıracak modern teknikleri çiftçiye aktarmak üzere eğitim programları düzenlenmeli, sulama projeleri yaygınlaştırılmalıdır. Köklü bir tarım reformuyla toprak mülkiyetindeki dengesizliğin ortadan kaldırılması öncelikli hedeflerden biri olmalıdır.

Tarım topraklarının miras yoluyla parçalanmış olması, verimliliği olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biridir. Bu nedenle, kullanım bütünlüğü ve mülkiyet hakları gözetilerek birden fazla arazi parçasının birleştirilip ekonomik, ekolojik ve toplumsal yönden daha işlevsel yeni parsellerin oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca hayvancılık alanındaki mevcut desteklemelerin sürdürülmesi ve hayvan ıslahına ilişkin çalışmaların ağırlık kazanması da kırsal alanların cazibesini artıracak olumlu adımlar olacaktır. Bunların yanı sıra eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin kırsal

alanlara ulaştırılması, buralarda yaşayan insanlar için kenti cazip kılan bazı faktörleri ortadan kaldırması bakımından önem arz etmektedir.

Ülkemizde 1990 sonrasında göç, irade dışı bir boyut kazanarak ekonomik gerekçelerin yerini terör kaynaklı güvenlik endişesinin aldığı zorunlu göç niteliğine bürünmüştür. Bu süreçte, tarımsal üretimden boşa çıkan insanlar değil, tarımsal üretimin farklı boyutlarında yer alırken mekanından koparılan insanlar iradeleri dışında kentlere göç etmişlerdir. Ekonomik ve sosyal açıdan kente göçü planlamayan, böylesi bir göç için hazırlığı ve beklentisi olmayan, daha iyi yaşam koşulları arayışını bulunduğu kırsal mekanın dışına taşımayı düşünmeyen bu kesim, kentsel alanlara yığılmış ve bireysel çözümsüzlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuksal açıdan atılacak adımlarla bu güvenlik sorunu giderildiğinde tersine göç yani göç edenlerin evlerine dönmesi söz konusu olacaktır.

Göç edenlerin kentlerde karşılaştığı en büyük sorunlardan biri uyumsuzluk ve dışlanmadır. Farklı bir kültürel çevreye ait, kırsal alana özgü değerleri ve normları benimsemiş ve davranışlarını buraya özgü sosyal kontrol mekanizmalarının tesirine göre şekillendirmiş bireylerin kente göç ettiklerinde intibak problemi yaşamaları olağan karşılanmalıdır. Ancak bu intibak probleminin giderilmesi uzun zaman aldığı gibi bireyde sapma davranış görülmesi muhtemeldir. Göç eden kişilerin kentsel bütünleşmesinde gerek kamu otoritelerine gerekse sivil toplum kuruluşlarına görev düşmektedir. Kentsel değerleri ve normları göç etmiş bireylere benimseterek onların uyumunu kolaylaştıracak projelerin hayata geçirilmesi son derece önemlidir. Bu projeler bireylere, farklı kültürden gelen insanlarla kentsel değerler çatısı altında yaşama alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır. Ayrıca göçmenlerin dışlanıp ötekileştirilmesini önleyebilmek için eğitim ve öğretim kurumlarımızda farklı kültürlerle, düşüncelere ve inançlara tahammülü esas alan eğitim programlarının hayata geçirilmesi yararlı olacaktır. Çoğulcu demokratik anlayışın erdemlerinin yüceltildiği bir düşünce ve eğitim sisteminin hoşgörü sınırlarını genişleteceği ve farklılıklara zenginlik olarak bakılacak bir toplumsal ortamın yaratılmasına hizmet edeceği muhakkaktır.

Türkiye’de göçün nedenlerinden biri de bölgesel gelişmişlik farklarıdır. Bazı bölgelerimizin ekonomik ve sosyal yönden diğerlerinden daha az gelişmiş olması, bu

bölgelerde yaşayan insanların daha iyi yaşam koşullarına kavuşabilme ümidiyle nispeten daha fazla gelişmiş bölgelere göç ettiği bilinmektedir. Bu durum nüfusun belirli kentsel alanlarda yığılmasına yol açmaktadır. Göç edilen bu büyük kentlerde istihdam olanağı bulamayan bireyler marjinal işlerde çalışmak ve ortalama geçim düzeyinin altında yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Böylece, göç eden ailelerin karşılaştıkları ekonomik ve sosyal sorunlar aile yapısını olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan aile içi şiddet, ihmal, istismar ve ailelerin parçalanması gibi unsurlar, özellikle çocukları sahipsiz ve korumasız duruma düşürmekte ve sokağa itmektedir. Bütün bu nedenlerden dolayı, bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki uçurumun kapatılması, yoğun göçlerle ülkenin belirli kentlerinde ortaya çıkan aşırı ve sağlıksız kentleşmenin önüne geçilmesi ve buralarda suçluluk oranlarını artıran koşulların ortadan kaldırılması bakımından oldukça önemlidir. Devletin son yıllarda sanayinin ve istihdamın gelişimi için azgelişmiş kentlerde uyguladığı çeşitli teşvikler, vergi ve enerji indirimleri yatırımların artması bakımından faydalı olmakla beraber, teşvik ve desteklerin artması ihtiyacı kendini hala hissettirmektedir. Ayrıca, bu kentlerdeki istihdam olanaklarını artırmak için kalifiye eleman eksikliğinin giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması zorunludur. Meslek edindirmeye yönelik eğitimlerin bölgesel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak yaygınlaştırılması ve yüksek öğretim kurumlarında ağırlıklı olarak bu ihtiyaçlara yönelik programların öğretim planlamasına dahil edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Agnew, R. (1985). "A Revised Strain Theory of Delinquency" [Revize Edilmiş Gerginlik Teorisi]. *Social Forces*, 64 (1), 151-167.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Aksoy, E. (2007). "Suç ve Güvenli Kent Yaklaşımı". *Dosya*, 6, 11-15.
- Alacakaptan, U. (1970). *Suçun Unsurları*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Alpar, İ. ve Yener, S. (1991). *Gecekondu Araştırması*. Ankara: DPT Yayınları.
- Altuner, T. (2009). *Kentleşme Bağlamında Göçün Yol Açtığı Toplumsal Sorunlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- A.R.E.M. (Araştırma ve Etütler Merkezi). (t.y.). Erişim tarihi: 05 Nisan 2013, <http://arem.gov.tr>
- Arslan, M. (2002). "Yurtdışı İşçi Göçü Bağlamında Almanya'daki Türk İşçi Çocuklarının Eğitim ve Uyum Sorunları" [Bildiri]. Ahmet Alpay Dikmen (Ed.). *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk (7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi), 21-23 Kasım 2001*, (ss. 81-104). Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2001). *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayan, M. (1985). "Sanayinin Kentleşmeye Etkisi" [Bildiri]. 8. *Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 1-3 Kasım 1984*, (ss. 124-143). Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları.
- Bahar, H. İ. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: USAK Yayınları.

- Bal, H. (1997). “Kentsel Toplumda Anomi-Yabancılaşma Olgusu Kente Göç Edenlerin Alternatif Çözümü: Hemşehri Birlikleri” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 431-440). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Balamir, R. (1999). *Suç Teorileri İçinde Chicago Okulu'nun Yeri ve Önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcıoğlu, İ., Doksat, M. K. ve Tan, O. (2001). “Madde Bağımlılığı, Göç ve Suç”. *Yeni Symposium*, 39 (4), 185-191.
- Başel, H. (2007). “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 515-542.
- Başbüyük, O. ve Karakuş, Ö. (2010). “Sosyal Düzensizlik ve Toplum Destekli Güvenlik Politikaları”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 64-97.
- Bayhan, V. (1997). “Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 178-193). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). *Kentleşme Şurası 2009: Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*. Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.
- Bo-Hwan, K. (1980). *The Effects of Urbanization on Crime Rates in Korea (1966-1975). A Comparative Analysis*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cincinnati: University of Cincinnati.
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (Çev. Burak Özyalçın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992).
- Boran, B. (1992). *Toplumsal Yapı Araştırmaları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bozkurt, N. (2000). *Denizi Kurutmak: Düünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskan Politikası*. İstanbul: Belge Yayınları.

- Burkay, S. (2008). *Suç Teorileri ve Suç Olgusu: Antalya Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burke, R. H. (2002). *An Introduction to Criminological Theory*. Devon: Willan Publishing.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. (1993).
- Chambers, I. (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*. (Çev. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi). İstanbul. Ayrıntı Yayınları. (1995).
- Childe, G. (1983). *Tarihte Neler Oldu*. (Çev. Mete Tunçay, Alaaddin Şenel). İstanbul: Alan Yayıncılık. (1942).
- Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 66-90.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Çavdar, T. (1983). "İşsizliğin Toplumsal Etkileri". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. (V, 1170-1177). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, F. (1999). *Ekonomik Yönleri ile İç Göç Olgusu (Teori ve Uygulama)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, F. (2007). "Türkiye'de İç Göçler: 1980-2000". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 87-109.
- De Haas, H. (2010). "Migration Transitions: A Theoretical and Empirical Inquiry into the Developmental Drivers of International Migration" [Göç Geçişleri: Uluslararası Göçün Gelişimsel Yönlendiricileri Üzerine Teorik ve Ampirik Bir Araştırma]. *International Migration Institute*, 24, 1-46.
- Demir, C. (2011). *Türkiye'de Göç Olgusunun Suçluluk Üzerine Etkileri: Mersin İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

- Demir, G. (1997). “Göç Nedenleri ve Göçenlerin Beklentilerindeki Gerçekleşme Durumu: Bolu İli Kıbrısık İlçesi Örneği” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 85-94). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1993). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Demirbaş, T. (2002). *Suçun Nedenleri-Suç Etolojisi*. Erişim tarihi: 27 Mayıs 2013, Kriminoloji ve Ceza Hukuku Ağ Sitesi: <http://www.kriminoloji.com>
- Demirbaş, T. (2005). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 472-498.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). (1995). *Türkiye Nüfusu, 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi, 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE). (2001). *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1994). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Durugönül, E. (1997). “Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 95-100). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Ekin, N. (1983). “Türkiye’de İstihdam”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. (V, 1154-1169). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ellwood, C. A. (1912). “Lombroso’s Theory of Crime” [Lombroso’nun Suç Teorisi]. *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 2 (5), 716-723. Erişim tarihi: 24 Mayıs 2013, <http://www.jstor.org/stable/1132830?seq=3>

- Erdoğmuş, Z. (1985). “Türkiye’de Kentleşme ve Sanayileşmenin Birlikte Etkilediği Bazı Sosyal Problemler”. Nazmi Oruç ve Sevin Aksoylu (Haz.). *Kentleşme-Sanayileşme Etkileşimi: Bir Sanayi Kentinin Planlama ve Uygulama Sorunları (Eskişehir Örneği Kolokyumu)* (ss. 154-170). Eskişehir: Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası.
- Erem, F. (1997). *Suç Bilimi Açısından Adalet Psikolojisi*. Ankara: Adil Yayınevi.
- Erhan, S. (1997). “Göç ve Kimlik” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 231-242). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Erjem, Y. (2009). *Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler*. Mersin: Mersin Valiliği Yayınları.
- Erkal, M. (1996). *Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Erkoç, H. H. (2012). “Göç Gerçeği” [Bildiri]. İbrahim Azcan, Adnan Özdemir, Gazi Karayığit, Hamit Yalçın (Ed.). *Göçün Suç Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 29-30 Aralık 2010*, (ss. 147-150). Malatya: Malatya Polis Meslek Yüksekokulu Araştırma Merkezi Müdürlüğü.
- Erol, M., Özdemir, N. ve Nair, G. (1997). “Kentsel Bütünleşme Üzerinde Köy-Kent Farklılaşması ve Aile Kurumunun Etkileri: Sivas Örneği” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 339-349). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Esen, S. (2008). *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinin Çocuk Suçluluğu Üzerindeki Etkileri (Ankara Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fert, İ. (2007). *Sosyal Politika ve Suç İlişkisi Ülkemiz Suç Profili Açısından Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji Nedir?.* (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık. (1971).

- Gecekondu Kanunu. (1966). *T.C. Resmi Gazete*. 775, 30 Temmuz 1966.
- Genç, E. (1997). “Kentlileşme, Geleneksel-Modern Geriliminde Kimlikler” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 308-317). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Giritlioğlu, C. (1991). “İçgöç ve Kentlileşme”. Hande Suher (Ed.). *Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları* (ss. 49-57). İstanbul: TÜSES Vakfı.
- Glaeser, E. L. (1999). “Why Is There More Crime in Cities?” [Kentlerde Suçluluk Niçin Daha Fazla?]. *Journal of Political Economy*, 107 (6), 225-258.
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondu Gençliği*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Göktürk, A. (2001). “Diyarbakır İle Mersin'e Zorunlu Göç”. *Toplum ve Hekim*, 16 (4), 281-289.
- Göktürk, A. ve Kaygalak, S. (2001). “Göç ve Kentleşme” [Bildiri]. Ümit Onat, Aycan Altay (Ed.). *Sosyal Hizmetler Sempozyumu 1999: Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet, 20-22 Ekim 1999*, (ss. 111-147). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi Yayını.
- Gökulu, G. (2010). “Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (1), 209-226.
- Gölbaşı, S. (2008). *Kentleşme ve Suç*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Grigg, D. B. (1977). “E. G. Ravenstein and the Laws of Migration” [Ravenstein'in Göç Kanunları]. *Journal of Historical Geography*, 3 (1), 41-54.
- Gümüş, E. (2004). “Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation” [Kentsel Bölgelerde Suç: Ampirik Bir İnceleme]. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 7, 98-109.
- Gürelli, N. (1966). “Şehirleşme ve Suç”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 32 (2-4), 588-596.

- Gürkan, Ü. (1988). “Montesquieu ve Kanunların Ruhu” [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 40 (1-4), 9-31.
- Güven, H. S. (1999). *Toplumbilim*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Hatt, P. K. ve Reiss, A. J. (1951). “The History of Urban Settlement” [Kentsel Yerleşimlerin Tarihi]. Paul K. Hatt, Albert J. Reiss, Jr. (Ed.). *Cities and Society: The Revised Reader in Urban Sociology* (ss. 175-178). Glencoe, Illionis: The Free Press.
- Huot, J. L., Thalmann, J. P. ve Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. (Çev. Ali Bektaş Girgin). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. (1992).
- Işıkkaya, D. (2008). *Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1998). “Bir Ülke, Bir Aile ve Birçok Göç. Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği”. Oya Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (ss. 269-276). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İçli, T. G. (1993). *Türkiye’de Suçlular*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İçli, T. G. (1994). *Kriminoloji*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- İsbir, E. G. (1982). *Kentleşme, Metropolitan Alan ve Yönetimi*. Ankara: AİTİA Yayınları.
- İsbir, E. G. (1986). *Şehirleşme ve Meseleleri*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Kaner, S. (1992). “Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 473-496.
- Karakoç, R. (2010). *Kentleşme, Göç ve Gecekondu*. Erişim Tarihi: 13 Nisan 2013, Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergi Ağ Sitesi: <http://www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.php?goster=ayrinti&id=1207>
- Karasu, M. A. (2008). “Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57 (4), 255-281.
- Karpat, H. K. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm*. (Çev. Abdulkerim Sönmez). İstanbul: İmge Kitabevi. (1976).

- Kartal, S. K. (1978). *Kentleşme ve İnsan*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Kartal, S. K. (1983a). *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Kartal, S. K. (1983b). “Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”. *Amme İdaresi Dergisi*, 16 (4), 92-110.
- Kearney, M. (1986). “From the Invisible Hand to Visible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development” [Görünmez Elden Görünür Ayaklara: Göç ve Kalkınma Çalışmaları]. *Annual Review of Anthropology*, 15, 331-361.
- Keleş, R. (1976). *Kentbilim İlkeleri*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. (1983). *100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Keleş, R. (1984). *Kentleşme ve Konut Politikası*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. ve Ünsal, A. (1982). *Kent ve Sosyal Şiddet*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Kıray, M. B. (1964). *Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası: Ereğli*. Ankara: DPT Yayınları.
- Kıray, M. B. (2007). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kızılcılık, S. (1991). *Sanayileşme ve Kentleşme Süreci ile Ortaya Çıkan Bazı Sosyal Problemlerin Suça Etkisi Üzerine Sosyolojik Düzeyde Teorik Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılcılık, S. (2004). *Zalimler ve Mazlumlar: Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kızmaz, Z. (2002). *Bazı Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde Suç ve Suçluluk*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kızmaz, Z. (2005). “Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29 (2), 149-174.
- Knudten, R. D. (1970). *Crime in a Complex Society*. Illinois: The Dorsey Press.
- Kocadaş, B. (2007). “Düşük Sosyo-ekonomik Yapı Suç İlişkisi: Malatya’da Çocuk Suçluluğu”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, (10) 1, 157-186.
- Kocadaş, B. (2010). *Toplum, Toplumsal Yapı ve Kurumlar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kongar, E. (1982). “Kentleşen Gecekonducular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu”. Türköz Erder (Ed.). *Kentsel Bütünleşme* (ss. 23-54). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.
- Kongar, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2004). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Korkmaz, A. (1988). *Şehirleşme ve Suç: Malatya Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, A. (1991). “Şehirleşme ve Suç”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 23, 69-78.
- Korkmaz, A. (2007). “Sosyo-ekonomik Statü ve Suç: Malatya’da Suç ve Suçluluk”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (2), 97-113.
- Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2006). *Toplumsal Sapma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Köklü, A. (1976). *Makro İktisat*. Ankara: S Yayınları.
- Köy Kanunu. (1924). *T.C. Resmi Gazete*. 442, 07 Nisan 1924.
- Kumpikaite, V. ve Zickute, I. (2012). “Synergy of Migration Theories: Theoretical Insights” [Göç Teorilerinin Uyumu: Kuramsal Kavramlar]. *Inzinerine Ekonomika - Engineering Economics*, 23 (4), 387-394.

- Küntay, E. (1997). "Kentleşmenin Neden Olduğu Fiziksel ve Toplumsal Çürüme Karşısında Kentsel Yenileme Uygulamaları" [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 131-136). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Le Brun, A. N. (2008). *Essays on Immigration and Crime*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Berkeley: University of California.
- Lee, E. S. (1966). "A Theory of Migration" [Bir Göç Kuramı]. *Demography*, 3 (1), 47-57.
- Liska, A. E. ve Warner, B. D. (1991). "Functions of Crime: A Paradoxical Process" [Suç Fonksiyonları: Paradoksal Bir Süreç]. *The American Journal of Sociology*, 96 (6), 1441-1463.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Moore, M. ve Morris, M. B. (2011). "Political Science Theories of Crime and Delinquency" [Suç ve Suçluluğa İlişkin Siyasi Teoriler]. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21, 284-296.
- Morris, T. (1971). "Some Ecological Studies of the 19th Century". Harwin L. Voss, David M. Petersen (Ed.). *Ecology, Crime and Delinquency* (ss. 65-76). New York: Appleton Century Crofts.
- Niray, N. (2002). "Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 1-27.
- Nirun, N. (1965). "Sosyal Problemler ve Sosyal Bünye" [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Dergisi*, 3, 235-244.
- Nirun, N. (1968). "Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma" [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Dergisi*, 6, 121-188.
- Nirun, N. (1970). "Sosyal Sistemlerde Sapmalar" [Elektronik Sürüm]. *Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Dergisi*, 8, 405-425.
- Ocak, E. (1996). "Kentın Değişen Anlamı". *Birikim Dergisi*, 86-87, 32-41.

- Ofluoğlu, G. ve Büyükyılmaz, O. (2008). “Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri” [Elektronik Sürüm]. *Kamu-İş*, 10 (1), 113-144.
- Öner, S. ve Kaçmazoğlu, H. B. (1997). “Göç Olgusu ve Doğu Anadolu” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 371-378). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Özcan, Y. Z. (1998). “İç Göçün Tanımı ve Verileri ile İlgili Sorunlar”. *Türkiye’de İç Göç* (ss. 78-90). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Özçürümez, S. (2012). “Avrupa Birliği, Uluslararası Göç ve Güvenlik” [Bildiri]. İbrahim Azcan, Adnan Özdemir, Gazi Karayığit, Hamit Yalçın (Ed.). *Göçün Suç Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 29-30 Aralık 2010*, (ss. 166-179). Malatya: Malatya Polis Meslek Yüksekokulu Araştırma Merkezi Müdürlüğü.
- Özdemir, M. (2008). *Türkiye’de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özek, Ç. (1974). “Türkiye’de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri ve Ceza Adaleti Yönünden Yol Açabileceği Sorunlar” [Bildiri]. *Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu, 17-19 Aralık 1973*, (ss. 15-87). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Yayını.
- Özer, İ. (1983). *Kentlileşmenin Kişilerin Siyasal Katılımları Üzerine Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Özgen, Y. F. (2010). *Türkiye’de Göç ve Kentleşmenin Suç ve Suçlulukla İlişkisi (İstanbul Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Park, R. E. (1967). "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment" [Kent: Kentsel Çevrede İnsan Davranışının İncelenmesi İçin Öneriler]. Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie (Ed.). *The City* (ss. 1-46). Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Peker, M., Önen, E. ve Balkız, B. (1997). *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset: Yeni Eğilimler, Yeni Yaklaşımlar*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Petersen, W. (1958). "A General Typology of Migration" [Genel Bir Göç Tipolojisi]. *American Sociological Review*, 23 (3), 256-266.
- Pirenne, H. (2011). *Ortaçağ Kentleri: Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. (Çev. Şadan Karadeniz). İstanbul: İletişim Yayınları. (1925).
- Proctor, K. R. (2010). *Social Learning, Social Control and Strain Theories: A Formalization of Micro-level Criminological Theories*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Riverside: University of California.
- Reid, L. W., Weiss, H. E., Adelman, R.M. ve Jaret, C. (2005). "The Immigration-Crime Relationship: Evidence Across US Metropolitan Areas" [Göç-Suç İlişkisi: ABD Metropollerindeki Bulgular]. *Social Science Research*, 34, 757-780.
- Rittersberger, H. (2000). "Türkiye'de İç Göç ve Toplumsal Değişme". *Karizma Dergisi*, 6, 47-54.
- Rittersberger, H. (2012). "Göç Nedir? Genel Kavram ve Teorik Yaklaşımlar" [Bildiri]. İbrahim Azcan, Adnan Özdemir, Gazi Karayığit, Hamit Yalçın (Ed.). *Göçün Suç Üzerindeki Etkileri Sempozyumu, 29-30 Aralık 2010*, (ss. 18-35). Malatya: Malatya Polis Meslek Yüksekokulu Araştırma Merkezi Müdürlüğü.
- Sander, O. (1989). *Siyasi Tarih (İlkçağlardan-1918'e)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sellin, T. (1931). "The Basis of a Crime Index" [Bir Suç Endeksinin Esasları]. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 22 (3), 335-356.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Serhat Kalkınma Ajansı. (2012). *TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma*. Kars: Serhat Kalkınma Ajansı.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Sezal, İ. (1997). "Göçler ve Şehirleşemeyen Şehirler" [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 147-151). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Shaw, C. R. ve Mckay, H. D. (1971). "Juvenile Delinquency and Urban Areas: Theory". Harwin L. Voss, David M. Petersen (Ed.). *Ecology, Crime and Delinquency* (ss. 87-99). New York: Appleton Century Crofts.
- Simmel, G. (1903). *The Metropolis and Mental Life*. [Metropol ve Zihinsel Yaşam]. Erişim tarihi: 14 Aralık 2012, Harvard University Ağ Sitesi: <http://www.hsc.harvard.edu/eac/wp-content/uploads/2012/04/5>
- Sjoberg, G. (1951). "The Preindustrial City" [Sanayi Öncesi Kenti]. Paul K. Hatt, Albert J. Reiss, Jr. (Ed.). *Cities and Society: The Revised Reader in Urban Sociology* (ss. 179-188). Glenceo, Illionis: The Free Press.
- Sokullu-Akıncı, R. F. (2002a). *Suç Nedenleri*. Erişim tarihi: 03 Haziran 2013, Kriminoloji ve Ceza Hukuku Ağ Sitesi: <http://www.kriminoloji.com>
- Sokullu-Akıncı, R. F. (2002b). *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Stark, R. (1975). *Social Problems*. New York: Random House, Inc.
- Stouffer, A. S. (1940). "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance" [Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori]. *American Sociological Review*, 5 (6), 845-867.
- Sümer, O. (2006). *Sosyal Değişme ve Suç*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengül, H. T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şentürk, Ü. (1999). *Göç ve Kentlileşme (Malatya Örneği)*. (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

- Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Tatlıdil, E. (1997). “Hızlı Kentleşmenin Eğitim Politikaları Üzerine Etkileri” [Bildiri]. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, 20-22 Kasım 1996*, (ss. 598-604). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Tekeli, İ. ve Erder, L. (1978). *İç Göçler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Toköz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Adım Yayınları.
- Topbaş, F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuna, K. (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Tümertekin, E. (1973). *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsiz Fonksiyonlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tümtaş, M. S. (2007). *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk Kültürü: Gecekonducuların Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1988). *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2005). *2000 Genel Nüfus Sayımı Göç İstatistikleri*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (t.y.). Erişim tarihi: 04 Nisan 2013, <http://tuik.gov.tr>
- Ülgener, S. (1986). *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Üner, S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

- Üresinler, R. (2005). *Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç (Kırıkkale Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Williams, G. (t.y.). *Gabriel Tarde and the Imitation of Deviance* [Gabriel Tarde ve Sapmanın Taklit Edilmesi]. Erişim tarihi: 05 Haziran 2013, <http://www.criminology.fsu.edu/crimtheory/tarde.htm>
- Wirth, L. (1938). "Urbanism as a Way of Life" [Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme]. *The American Journal of Chicago Press*, 44 (1), 1-24.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yasa, İ. (1979). *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve Suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yenigül, S. B. (2005). "Göçün Kent Mekanı Üzerine Etkileri". *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18 (2), 273-288.
- Yıldırım, A. (2004). *Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011). "Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 252-267. Erişim Tarihi: 18 Aralık 2012, <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=9593>
- Yılmaz, G. (2006). *Türkiye'de Suç ve Suçluluk Olgusunun Kentleşme Bağlamında İrdelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, N. (2004). "Farklılaştırıcı ve Ayrıştırıcı Bir Mekanizma Olarak Kentleşme". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 249-267.
- Yörükkan, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zembroski, D. (2011). "Sociological Theories of Crime and Delinquency" [Suç ve Suçluluğa İlişkin Sosyolojik Teoriler]. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21, 240-254.

Zolnik, E. J. (2004). *A Multilevel Model of United States Internal Migration*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Connecticut: University of Connecticut.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mahmut GÜRSOY

Doğum Yeri ve Tarihi : Adıyaman – 20.08.1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

Y. Lisans Öğrenimi : Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji
Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi

Stajlar : CNN Türk Televizyonu

Projeler : GAP Girişimci Destekleme Merkezleri (AB-BMKP ve GAP
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Ortak Projesi)

Çalıştığı Kurumlar :CNN Türk Televizyonu, Sinevizyon TV Yapım, GAP
GİDEM, Adıyaman Tekstil ve Hazır Giyim Kümelenme
Derneği, Adıyaman Üniversitesi Rektörlüğü

İletişim

E-Posta Adresi: magursoy@adiyaman.edu.tr

Tarih

25.07.2013